

BIG BAZAAR
Grocery, Sweets & Catering
 *Fresh Vegetables Every Thursday
 *Book your catering now.
Baljinder S. Ben
Ph: 317-640-2400
 Like our Facebook page:
 BigBazaarIndianGrocery
 5425 E. Thompson Rd., Indianapolis IN 46237

Mela
INDIAN RESTAURANT • PUB
 ਮੇਲਾ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਦਾ ਖਾਣਾ ਇਕ ਵਾਰ ਖਾਓਗੇ, ਵਾਰ ਵਾਰ ਆਓਗੇ
Baljinder S. Ben
Ph: 317-869-2400

Regal Jewels
 2625 W. Devon Ave. Chicago
22kt Gold, & Diamonds
Best Jewelry Selection in the Midwest
 SEE HOW YOU CAN SECURE YOUR FUTURE.
ਕਿਸ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁਣ
24KT GOLD
 ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਾਇਦਿਐਮ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ
 TALK TO OUR GOLD SPECIALIST
Rajveer Singh Gill
847-907-1525
www.RegalJewels.com
 ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਲੋਗ, ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਆਪਣੇ ਸਟੋਰ

Buying/Selling in Michigan
 All types of Residential & Commercial properties. Gas Stations, Liquor Stores, Hotels, Plazas, Truck Terminals etc.
Landmark Realty
 Powered by **exp REALTY**
 40600 Ann Arbor Rd., Suite# 150, Plymouth, MI 48170
Call: 734-751-4455 **Raj S. Shergill**
 rajsshergill@yahoo.com **Associate Broker**

Twenty-Third Year of Publication ਮਿਡਵੈਸਟ ਐਡੀਸ਼ਨ **Price 50¢** Email: punjabtimes1@gmail.com
 ਸ਼ਿਕਾਗੋ, ਸੈਨ ਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਅਤੇ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਤੋਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹਫਤਾਵਾਰ www.punjabtimesusa.com
ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼
 Punjab Times, Vol 23, Issue 14, April 2, 2022 20451 N. Plum Grove Rd., Palatine, IL 60074 Ph: 847-359-0746, Fax: 847-705-9388

ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਖਿਲਾਫ ਰੋਹ ਭਖਿਆ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਖਿਲਾਫ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰੋਹ ਭਖ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਘਰਸ਼ੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਏਕੇ ਨਾਲ ਕੇਂਦਰੀ ਹੱਲਿਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਨਵੇਂ ਵਿੱਤੀ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲੀ ਅਪਰੈਲ ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਐਲਾਨ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਐਲਾਨ ਦੇ ਤੁਰਤ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਕੋਲ ਸਖਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਜਤਾਇਆ ਹੈ। ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਾਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਪਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਆਰਜ਼ੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਜੋਂ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਦਰਅਸਲ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਹ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਦਰਮਿਆਨ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ ਮੁਤਾਬਕ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦਾ 60 ਅਨੁਪਾਤ 40 ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਕੋਡਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ, ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਘੀ ਢਾਂਚੇ ਤਹਿਤ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਵੱਲ ਸੇਧਿਤ ਨੀਤੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ

ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਮੁੱਦਾ ਉਠਿਆ
ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਵੱਲੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸੇਵਾ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਆਗੂ ਹਰਸਿਮਰਤ ਕੌਰ ਬਾਦਲ ਨੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਮੁੱਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਜੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਫਰ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਉਂਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੱਕਾਂ 'ਤੇ ਡਾਕਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕੈਪਟਨ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਸਮੇਤ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਉੱਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਏ ਹਨ। ਕੈਪਟਨ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲਟਕਦੀ ਮੰਗ ਮੰਨ ਲਈ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਉੱਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਇਸ ਨਾਲ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤਾਜ਼ਾ ਹੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਖਿਲਾਫ ਉਠੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਪੂਰੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਫੈਲਣ ਤੇ ਫਿਰ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਗੋਡੇ ਟੇਕਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਸਿਆਸੀ ਨਫੇ-ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤਾਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਤੁਰਤ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਹੱਦੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਦਾ ਘੇਰਾ 50 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਕਰਨਾ, ਬੀ.ਬੀ.ਐਮ.ਬੀ. 'ਚ ਪੰਜਾਬ-ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਕੋਟੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਚੋਣ, ਬਿਜਲੀ ਵੰਡ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਉਲਟ

ਪ੍ਰੀ-ਪੇਡ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬਾਂਹ ਮਰੋਤਨ ਸਣੇ ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਫੈਸਲੇ ਲਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਖਤਾ ਨੰਗਲ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਹਿਮ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਂਭੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਲਾਨਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਅਨੁਪਾਤ 60-40 ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸ ਅਨੁਪਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਕਿਸੇ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹੱਕ ਨਾ ਜਤਾ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਸੀ, ਦਾ ਵੀ ਸਰੂਪ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਕੇਂਦਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਜਮਾਉਣ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵੀ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਤਾਜ਼ਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਉੱਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੱਕ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਮਨਫੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੁਆਧੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ 50 ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। 1985 ਵਿਚ ਤਤਕਾਲੀਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਦਰਮਿਆਨ ਹੋਏ ਰਾਜੀਵ-ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਸਮਝੌਤੇ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਤੈਅ ਹੋਇਆ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਬਣੇ ਮਾਹੌਰੇ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਢਿੱਲ ਕਾਰਨ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਲਟਕਿਆ ਰਿਹਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ, ਮਸਲਾ ਸਿਰਫ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਉੱਤੇ ਹੱਕ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਚੋਰ ਮੋਰੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਫੈਸਲੇ ਲਏ ਹਨ ਕਿ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਪੱਖੋਂ ਨਿਹੱਥੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫੈਡਰਲ ਢਾਂਚਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮਕਾਜ ਤੇ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕੇਂਦਰ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਫੰਡ ਰੋਕਣ ਦਾ ਦਾਬਾ ਮਾਰ ਕੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਫੈਸਲਾ ਮੰਨਣਾ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹੀ ਰਣਨੀਤੀ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ

(ਬਾਕੀ ਸਫਾ 6 'ਤੇ)

India Palace Restaurant
 And Banquet Hall
 Restaurant-Fine Indian Cuisine
 4213 Lafayette Road, Indianapolis, IN
 (Ph:317-298-0773)
 Banquet Hall Available Up to 550 People
Amber Indian Restaurant
 Restaurant-Fine Indian Cuisine
 12510 N. Meridian St., Carmel, IN
 Ph: 317-580-0828
 We do private party's & catering at your home or business.
Call, Lakhvir S. Johal
Ph: 317-709-7800
 www.indianpalaceindy.com
 www.AmberIndianRestaurantCarmel.com

Singh Auto Group
 3983 ST RD 38E
 Lafayette, IN 47905
Ph: 765-607-1300
 www.singhautosgroup.com

Best Buy Motors
 1805 Elmwood, Lafayette, IN 47904
Ph: 765-449-0490
 Www.bestbuymotorsin.com

University Motors
 3312 Klondike Rd, West Lafayette, IN 47906
Ph: 765-497-1100
 www.universitymotors1.com
 Serving Indian American community over 30 years in Midwest for their auto needs.
 ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਡੀ ਖਰੀਦਣ ਜਾਂ ਵੇਚਣ ਲਈ ਕਾਲ ਕਰੋ:
Jaspal S. Ghotra: 765-337-5151

Blue Diamond
 ਬਲੂ ਡਾਇਮੰਡ ਬੈਕਾਇਟ ਹਾਲ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦਗਾਰੀ ਬਣਾਓ
ONE STOP SHOP

- Brand new Hall, 600+ people gathering
- Fresh In-house catering (from Mela Indian Restaurant)
- 2-Built in Bars (Beer, Wine, Liquor)
- High Ceilings
- Big Dance Floor, Big Parking lot
- DJ with LED screens, cold sparklers, wall up lights, moving heads & dry ice fog machine
- Photo, Video, Dholi, MC
- TV screen + Projector screen
- Live Streaming, Decoration
- 360 Video Booth
- Much more stuff

5425 E Thompson Road, Indianapolis-46237
 CALL to book us today : 317 604 9924

Now Open 7 Days a Week
Regal Jewels
 Best Jewelry Selection in the Midwest
www.RegalJewels.com
 24kt Gold, 22kt Gold, & Diamonds

Store Hours:
11 am to 8 pm
 Contact:
Rajveer Singh Gill
 Cell: 847-907-1525
 Store: 773-262-4377
 ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਲੋਗ, ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਆਪਣੇ ਸਟੋਰ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਪੀਵਹੁ ਪਾਹੁਲ ਖੰਡਧਾਰ ਹੋਇ ਜਨਮ ਸੁਹੇਲਾ॥ ਵਾਹ ਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪੇ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ॥

ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ: ਵਿਸਾਖੀ

Birth Of The Khalsa: Vaisakhi

Kathawachak
Gyani Narinder Singh
Jaikara

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ

17 April 2022 Morning 7:00 AM

Hazori Ragi
Bhai Gurbachan Singh
Sri Ganganagar Wale

Gurudwara Singh Sabha Richardson TEXAS

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਰਿਚਰਡਸਨ ਟੈਕਸਸ ਵਿਖੇ

Sri Akhand path Arambh 15 April 2022 Morning 9:00 AM

Sri Akhand Path Bhog 17 April 2022 Morning 9:00 AM

Every Friday Kirtan Diwan
25 March 2022 To 15 April 2022
Time: Evening 6:30 PM to 8:30 PM

Vaisakhi Kirtan Or Katha Diwan
Thursday 14 April 2022
Time: Evening 6:30 PM to 8:30 PM

Every Sunday - Kirtan Or Katha Diwan
27 March 2022 To 17 April 2022
Asa Di Vaar : Morning 9:30 AM to 11:30 AM
Kirtan Or Katha Diwan : 11:30 AM to 12:45 PM

ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ
ਅੱਤੁੰਟ ਵਰਤੇਗਾ

More information Contact: (972)235-3388
Gurudwara Singh Sabha Of North Texas
1201 Abrams Rd. Richardson, TX 75081

ਵੱਡੇ ਥੰਮ੍ਹ ਡੇਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ ਲਾਟਰੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਣ ਵਾਲੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਫਿਰ ਮੰਬਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਿਆਸੀ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੇਗਣ ਵਾਲੇ ਨੌਜਵਾਨ ਚਿਹਰਿਆਂ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਚੋਣਾਂ 'ਚ ਦਿਖਾਈ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਟਰੀ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਟਿਕਟ 'ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਚੋਣ ਲੜ ਕੇ ਜੇਤੂ ਰਹੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਸ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ।

'ਆਪ' ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੇ 10 ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ 19 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਹਲਫ਼ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਪੁਰਾਣੇ ਚਿਹਰੇ ਹਨ ਜਦੋਂਕਿ ਅੱਠ ਨਵੇਂ ਚਿਹਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਵੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੇ 10 ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਚੋਣ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਸਿਆਸੀ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੇਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਸ

ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਉੱਠੇ ਸਨ। ਹੁਣ 'ਆਪ' ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੱਤ ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਗਲਤੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਜਾ ਰਹੀ। ਪੰਜਾਬ ਕੈਬਨਿਟ ਦੇ 10 ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਹੁਣ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਚੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ

ਪਾਰਟੀ ਹਾਈਕਮਾਨ ਕਈ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੰਜ ਵਾਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਰਹੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੂੰ 11,396 ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਹਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਖੁੱਡੀਆਂ, ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 19,873 ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਹਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਜੀਤ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕੌਹਲੀ, ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੰਨੀ ਨੂੰ ਭਦੌਂਤ ਤੋਂ 37,558 ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਹਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਉੱਗੋਕੇ ਅਤੇ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਨੀ ਨੂੰ 7,942 ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਹਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਡਾ. ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਪੂਰਬੀ) ਤੋਂ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ ਅਤੇ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਆ ਨੂੰ 6,750 ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਹਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਡਾ. ਜੀਵਨਜੋਤ ਕੌਰ, ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੂੰ 30,930 ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਮਾਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਗਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗੋਲਡੀ ਕੰਬੋਜ ਵਰਗੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ ਹੈ।

ਵਾਦੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ 'ਚ ਅਰਜ਼ੀ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਚ 1989 ਤੋਂ 2003 ਦਰਮਿਆਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਥਿਤ ਕਤਲੇਆਮ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂਚ ਟੀਮ ਦੇ ਗਠਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ 'ਚ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਐੱਨ.ਜੀ.ਓ. 'ਵੁਈ ਦਿ ਸਿਟੀਜਨਜ਼' ਵੱਲੋਂ ਪਾਈ ਗਈ ਅਰਜ਼ੀ 'ਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਵੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਰਜ਼ੀ 'ਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਪੀੜਤ ਹੁਣ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੋਬੇ ਦਾ ਵੀ ਦੁਕਵਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਰਜ਼ੀਕਾਰ ਨੇ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੋਂ ਹਿਜਰਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਖੋਜ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਚ ਜਗਮੋਹਨ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਮਾਈ ਫਰੇਜ਼ਨ ਟਰਬੁਲੈਂਸ ਇਨ ਕਸ਼ਮੀਰ' ਅਤੇ ਰਾਹੁਲ ਪੰਡਿਤਾ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ 'ਅਵਰ ਮੂਨ ਹੈਜ਼ ਬਲੱਡ ਕਲੋਟਸ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਦੇਵੇਂ ਕਿਤਾਬਾਂ 'ਚ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਲ 1990 'ਚ ਕਤਲੇਆਮ ਤੇ ਹਿਜਰਤ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।'

ਦਾਖਲ ਅਰਜ਼ੀ 'ਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ 'ਚ ਤਤਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਨਾਕਾਮੀ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਤਤਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ, ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਅਨਸਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਕਸ਼ਮੀਰ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ

ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਭਰੋਸਾ ਉੱਠ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਚ ਜਬਰੀ ਹਿਜਰਤ ਕਰਨੀ ਪਈ ਸੀ।' ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਚ ਇਹ ਵੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਨਵਰੀ 1990 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਪਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਲਖਨਊ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚਾਲੇ ਸਿੱਧੀ ਉਡਾਣ ਸ਼ੁਰੂ

ਰਾਜਾਸਾਂਸੀ: ਇੰਡੀਗੋ ਏਅਰਲਾਈਨ ਵੱਲੋਂ ਲਖਨਊ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ ਰਾਜਾਸਾਂਸੀ ਵਿਚਾਲੇ ਸਿੱਧੀ ਉਡਾਣ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਹਫਤੇ ਦੇ 7 ਦਿਨ ਉਡਾਣ ਭਰੇਗੀ। ਇੰਡੀਗੋ ਏਅਰਲਾਈਨ ਦੀ ਉਡਾਣ ਨੰਬਰ 6ਈ-6075 ਨੇ ਸਵੇਰੇ 6.15 ਵਜੇ ਲਖਨਊ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਉਡਾਣ ਭਰੀ ਅਤੇ 1 ਘੰਟੇ 40 ਮਿੰਟ ਦਾ ਸਫਰ ਤੈਅ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਵੇਰੇ 7.55 ਵਜੇ 75 ਯਾਤਰੀ ਲੈ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਥੋਂ ਇਹ ਉਡਾਣ ਸ਼੍ਰੀ ਨਗਰ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਈ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਨਗਰ ਤੋਂ ਮੁੜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੰਡੀਗੋ ਏਅਰਲਾਈਨ ਦੀ ਉਡਾਣ ਨੰਬਰ 6ਈ 6076 ਬਣਕੇ ਕਰੀਬ ਦੁਪਹਿਰ 1.45 ਵਜੇ ਇਥੋਂ 39 ਯਾਤਰੀ ਲੈ ਕੇ ਲਖਨਊ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਇਹ ਉਡਾਣ ਦੁਪਹਿਰ 12.20 ਵਜੇ ਉਡਾਣ ਭਰੇਗੀ ਅਤੇ ਦੁਪਹਿਰ 2.05 ਵਜੇ ਲਖਨਊ ਪਹੁੰਚੇਗੀ।

ਹੈਲਪਰ, ਡਿਸ਼ਵਾਸ਼ਰ ਅਤੇ ਸਰਵਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ
ਔਸਟਿਨ, ਟੈਕਸਸ ਵਿਚ ਇੰਡੀਅਨ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਲਈ ਹੈਲਪਰ ਸਰਵਰ ਤੇ ਡਿਸ਼ਵਾਸ਼ਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ
ਚੰਗੀ ਤਨਖਾਹ ਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਚਾਹਵਾਨ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ:
316-305-1818 ਜਾਂ 316-518-5382
E-Mail: Bayleafaustin@gmail.com

Matrimonials

ਲੜਕੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

ਜੱਟ ਸਿੱਖ 42 ਸਾਲਾ 5'4", ਵਧੀਆ ਨੌਕਰੀ, ਅਮਰੀਕਨ ਸਿਟੀਜ਼ਨ, ਤਲਾਕਸੂਦਾ ਲੜਕੀ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਵਧੀਆ ਸਥਾਪਿਤ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ 45 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੇ, ਬਿਨਾਂ ਬੱਚੇ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ 540-479-0603 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। 6-9

Ramgahria, Sikh family looking for USA or CANADA green card or PR holder match for their 1988 born 5'4" msc fashion designer beautiful daughter working as professor in Barnala (Punjab). Caste no bar. Please Contact us at: USA 2699061331 or India no. 9646206393 6-9

Ravidasia, Sikh Punjabi family looking for USA citizen, Green card holder, H1 or Work permit match for their USA citizen (vegetarian) Daughter, 36 years, 5'2" working, Lives in Streamwood, IL, Grew up in India. Please Contact us at: 8583665909 and e-mail us at zor92126@yahoo.com

Looking for a suitable Ramgarhia Sikh Dhiman match for our beautiful daughter (green card holder), 28 years, 5' 7", MSC - Physics (India), and licensed paraprofessional educator, residing in Chicago area. Please contact: manpreets1211@gmail.com

ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

Sikh Ramgarhia family Looking for a simple Punjab Girl (21-28) in the USA or Canada for thier 28, 5'9" son. Masters Degree in Electrical Engineering. Working in the Automotive Industry. Please contact us at: MSLally1958@gmail.com 14-17

Jatt Sikh family Looking for a U.S. Citizen or Green Card holder match for their U.S. Citizen, 28, 5'10" son, living in Maryland, USA. Majored in Information Systems, Currently working. Please contact us at deolsunny16@gmail.com 13-16

Jatt Sikh family Looking for a jatt sikh, well settled match for their U.S born and raised jatt sikh 30, 6'3" son. Degree in criminal justice. Job in transportation. Send picture and biodata at 630-550-0299 or Email at: Dilbaghothi51@gmail.com 8-11

33 ਸਾਲਾ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਆਪਣਾ ਬਿਜ਼ਨਸ ਕਰਦੇ, USA citizen 6'1" ਲੜਕੇ ਲਈ ਜੂ.ਐਸ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਜਾਂ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 5'6", ਸੋਹਣੀ-ਸੁਨੱਖੀ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਲੜਕੇ ਨੇ ਬੈਚਲਰ ਡਿਗਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ 317-767-1636 ਜਾਂ Email at: singh2026@hotmail.com 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। 6-10

31 ਸਾਲਾ ਜੱਟ ਸਿੱਖ, 6" ਗੈਸ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਲੜਕੇ ਲਈ ਸੋਹਣੀ-ਸੁਨੱਖੀ ਅਮਰੀਕਨ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਜਾਂ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤਲਾਕਸੂਦਾ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਾਤ -ਪਾਤ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ। ਚਾਹਵਾਨ 779-861-3770 ਜਾਂ b.singh815.bs@gmial.com 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। feb-apr

Suitable match for Tonk-Kshatriya turbanator, trimmed Beard sikh boy 29, 5'10". Qualification B Tech IT, H1B Visa holder. Residing in San Jose (California). US Resident/Work Permit girl preferred. Caste No Bar. Please Contact us at: 90852-81759 jan-mar

31 ਸਾਲਾ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਡਾਕਟਰ, USA citizen ਲੜਕੇ 6'1" ਲਈ ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਲੜਕੀ USA ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ Portland (Oregon) / Vancouver(WA) ਏਰੀਏ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਫਟ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋਵੇ। ਲੜਕੇ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ USA ਵਿੱਚ Well settle ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ singh2998@outlook.com 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

Suitable match for Ramgarhia sikh boy. 5'8" 1993 born. Qualification BBA Finance & Accounting. MS in Information System Management from US university. Please contact us at 713-594-3233 and email us at Ranbir60@yahoo.com. Dec-Mar

Jatt Sikh family in search of an outgoing, educated, family-oriented, health/fitness-minded match for their son, 31, tall, handsome, clean shaven, never married, private school educated, athletic, US born and financially secure business executive. Contact GurdeepMidwestUSA@outlook.com or message at 513-212-6478 (will respond to all).

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤੀ ਧਿਰਾਂ ਹੱਥੋਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਖੁੱਸੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਰਵਾਇਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਾਂਗਰਸ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਹਾਲ ਹੀ 'ਚ ਹੋਈਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮਿਲੀ ਕਰਾਰੀ ਹਾਰ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਤਿੰਨੋਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹੱਥੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਵੀ ਖੁੱਸ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪੰਜ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਜੇਤੂ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਡਾ. ਸੰਦੀਪ ਕੁਮਾਰ ਪਾਠਕ ਅਤੇ ਰਾਘਵ ਚੱਢਾ, ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਅਸ਼ੋਕ ਮਿੱਤਲ ਅਤੇ ਸੰਜੀਵ ਅਰੋੜਾ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਜੇਤੂ ਰਹੇ ਹਨ। 'ਆਪ' ਦੇ ਪੰਜ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੇ 21 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਦਾਖਲ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਪੱਤਰ ਦਾਖਲ ਨਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਮੁਕਾਬਲਾ ਜੇਤੂ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਮਗਰੋਂ 1992, 1997, 2002, 2007 ਅਤੇ 2012 ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਾਂਗਰਸ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਰਾਜ ਸਭਾ 'ਚ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ ਜਦਕਿ 2017 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ 20 ਸੀਟਾਂ ਵਾਲੀ 'ਆਪ' ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਭੇਜਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ 2016 ਵਿਚ ਰਾਜ

ਸਭਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ 2016 ਵਿਚ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਲ 2022 ਵਿਚ ਖਤਮ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਹਾਲੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਅਮਲ ਖਤਮ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਆ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜ ਸੀਟਾਂ 92 ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਵਾਲੀ 'ਆਪ' ਦੀ ਝੋਲੀ ਪੈ ਗਈਆਂ। ਸੂਬੇ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਹੋਰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅੰਬਿਕਾ ਸੈਨੀ ਅਤੇ ਨਰੇਸ਼ ਗੁਜਰਾਲ ਨੇ ਇਸੇ ਸਾਲ ਜੁਲਾਈ ਮਹੀਨੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੋ ਸੀਟਾਂ ਵੀ 'ਆਪ' ਦੀ ਝੋਲੀ ਹੀ ਪੈਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ 'ਆਪ' ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸੱਤ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਰਾਜ ਸਭਾ

ਵਿਚ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 10 ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਵਾਰੋ-ਵਾਰੀ ਕਾਬਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਲਈ ਮੈਂਬਰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਡੀ ਸੱਟ ਵੱਜੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਵੀ ਦੋ ਹੀ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹਨ। ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਹਨ ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਇਸ ਸਾਲ ਰਾਜ ਸਭਾ

‘ਆਪ’ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ: ਭਾਜਪਾ

ਮੁਹਾਲੀ: ਪੰਜਾਬ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਇਕ ਅਸ਼ਵਨੀ ਸਰਮਾ ਨੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਵਧਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਰਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਚੋਣਾਂ ਲੜੀਆਂ ਅਤੇ 73 ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ 10.33 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੋਟਾਂ ਪਈਆਂ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਮੁਹਾਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾਈ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਸਰਮਾ ਨੇ 'ਆਪ' ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਦਾ ਧੋਖਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੂਆਤ ਵਿਚ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਅਰਵਿੰਦ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਦੇ ਰਿਮੋਟ ਨਾਲ ਚੱਲੇਗੀ।

ਰਾਜ ਸਭਾ ਲਈ ਚੁਣੇ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ: ਜਗੀਰ ਕੌਰ

ਜਲੰਧਰ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਗੀਰ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਲਈ ਚੁਣੇ ਗਏ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਦ ਦਾ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜੋਂ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਸਲ ਸਮੱਸਿਆ ਤੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜੋਂ ਆਗੂਆਂ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਡੱਟ ਕੇ ਲੜਨ ਦੀ ਨਾ ਤਾਂ ਹਿੰਮਤ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਿਆਸੀ ਜੁਰਅਤ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਨਿੱਜੀਕਰਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਖੁਦ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਭੇਜਣ ਲਈ ਲਵਲੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਚਾਂਸਲਰ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜਾਣ ਵਾਲੇ 'ਆਪ' ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾਮੁਕਤੀ 2028 ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ 2027 ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ 'ਚ ਜੇਕਰ

ਕਾਂਗਰਸ, ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਚੰਗੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਿਖਾਉਣਗੇ, ਤਾਂ ਹੀ ਰਾਜ ਸਭਾ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਤਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਸਕੇਗਾ।

ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਖਿਲਾਫ ਕੇਸ ਦੀ ਅਗਲੀ ਸੁਣਵਾਈ 8 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਸਾਬਕਾ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਮੌਕੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਕੀਲ ਨੇ ਇਸ ਕੇਸ 'ਚ ਬੋਝਾ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਮੰਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਮਗਰੋਂ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੇਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੁਣਵਾਈ 8 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਨੇ ਜਸਟਿਸ ਅਵਨੀਸ਼ ਝਿੰਗਣ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ 15 ਦਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਮੁੱਖ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾ ਨਿਬੇੜਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਨਰਲ ਅਨਮੋਲ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ ਨੇ ਬਹਿਸ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਸੀ ਪਰ ਮੌਜੂਦਾ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਾਰਨ ਉਹ ਅਦਾਲਤੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੇਸ ਦੀ ਅਗਲੀ ਸੁਣਵਾਈ 8 ਅਪਰੈਲ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲੇਗਾ, ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਬਾਅਦ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ

ਮਾਨਸਾ: ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨਾਲ ਬਰਬਾਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਕਾਰਨ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੰਬੇ ਜਾਂਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈਂਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਗੁਲਾਬੀ ਸੁੰਡੀ ਦੇ ਹਮਲੇ ਕਾਰਨ ਨੁਕਸਾਨੇ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫਸਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੇ ਚੈੱਕ ਵੰਡਣ ਮੌਕੇ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਮੰਦਭਾਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ ਵੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੀ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਪਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ

ਆਫ਼ਤ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨੀ ਫਸਲ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਿਰਦਾਵਰੀ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਲਵਾ ਪੱਟੀ ਵਿਚ ਚਿੱਟੀ ਮੱਖੀ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬੀ ਸੁੰਡੀ ਨਾਲ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੁਕਸਾਨੀ ਗਈ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫਸਲ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਘਟੀਆ ਬੀਜ ਅਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਂਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਜਾਂਚ

ਕਰਵਾ ਕੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੈਅ ਕਰਨ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਦੁਕਵੀਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ 15 ਨਰਮਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੇ ਚੈੱਕ ਦੇਣ ਮੌਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਚਿੱਟੀ ਮੱਖੀ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬੀ ਸੁੰਡੀ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਬੀਜ ਅਤੇ ਸਪਰੇਅਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਆਰੀ ਬੀਜ ਅਤੇ ਅਸਲੀ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਅੱਜ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਮੰਦਹਾਲੀ ਦੇ ਦੌਰ 'ਚੋਂ ਨਾ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਘਟੀਆ ਬੀਜ ਜਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਫਸਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਾਤਰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਕੋਝਾ ਮਜ਼ਾਕ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ

ਸਭ ਦਾ ਢਿੱਡ ਭਰਨ ਵਾਲਾ ਅੰਨਦਾਤਾ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸੂਬੇ ਦੇ ਬਹੁਮੁੱਲੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਸੀਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਕਿੱਲੋ ਚੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ 3800 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਬਰਬਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਘੱਟ ਖਪਤ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵੱਲ ਮੁੜਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਫਸਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਲਾਹੇਵੰਦ ਧੰਦਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦਿਆਂ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਮੁਨਾਫੇ ਵਾਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਬੀਜਣ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਘਾਟੇ ਦਾ ਸੌਦਾ ਜਾਂ ਮਜਬੂਰੀ ਦਾ ਧੰਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਹੁਣ ਇਕ ਵਿਧਾਇਕ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲੇਗੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਵੱਡਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਗੱਢਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿਰਫ ਇਕੋ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਕਾਂਗਰਸ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ, ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਝਟਕਾ ਲੱਗੇਗਾ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਵੀਡੀਓ ਸੁਨੇਹੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਬਕਾ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਕੋ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇ। ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ 'ਤੇ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਟਾਖਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਸੇਵਾ' ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਕਈਆਂ ਨੇ ਕੁਰਸੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਧਾਇਕ ਜੋ 4 ਜਾਂ 5-6 ਵਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਵਾਰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਾਰ ਗਏ ਜਾਂ ਸਬੰਧਤ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਟਿਕਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਲੱਖ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 7 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਈ ਤਾਂ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਵੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ

ਵਿਧਾਇਕ ਵਜੋਂ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਿੱਤੇ ਜਾਂ ਸੱਤ ਵਾਰੀ ਪਰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਇਕ ਹੀ ਮਿਲੇਗੀ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ 'ਚ ਕਟੌਤੀ ਕਰਕੇ ਬਚੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਟੌਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। 'ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਏਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।' ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਸ ਵੇਲੇ 325 ਸਾਬਕਾ ਵਿਧਾਇਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮਿਲਣੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਤੇ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਭੱਤਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਵਿਧਾਇਕ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ 75,150 ਰੁਪਏ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਦੋ ਵਾਰ ਵਿਧਾਇਕ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 1.25 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਟਰਮ ਵਿਚ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਵਾਧਾ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਰੀਬ 66 ਫੀਸਦੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ 10 ਵਾਰ ਵਿਧਾਇਕ ਰਹੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ 5.25 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ। ਵਿਧਾਇਕ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਸਾਬਕਾ ਵਿਧਾਇਕ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਵਾਲੀ ਭਾਵ ਦੋਵੇਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ 'ਆਪ' ਆਗੂ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਮੰਤਰੀਆਂ ਤੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਝਟਕੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਦੀ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅਗਲਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਆਮਦਨ ਕਰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਅਨੋਖੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ 'ਤੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਟੈਕਸ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਆਮਦਨ ਕਰ ਖੁਦ ਭਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਵਿਧਾਇਕ ਨੇ ਇਸ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਸਬਸਿਡੀ ਛੱਡਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਸਿਰਫ ਦੋ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਕੁਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਗਰਾ ਅਤੇ ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਨੇ ਹੀ ਮੰਨੀ ਸੀ।

ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਵੱਲੋਂ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੇ ਐਲਾਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਵੀ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਦਾ ਮਾਲੀ ਬੋਝ ਵੀ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਘਟੇਗਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਅਤੇ ਪਰਗਟ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਆਗੂ ਅਤੇ ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਨੇ ਵੀ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਖਜਾਨੇ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ।

ਚੀਮਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਇਕ ਵਫਦ ਨੇ 17 ਅਗਸਤ, 2021 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਮੰਗ ਪੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਸਾਬਕਾ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਮੁੱਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਆਸ

ਲਈ ਬੈਠੇ ਨੌਜਵਾਨ ਡਿਗਰੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜੇਕਰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਮੰਗਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਨੀਚਾਰਜ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਬੁਛਾੜਾਂ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੱਗਾਂ ਅਤੇ ਚੁੰਨੀਆਂ ਲਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣਗੇ।

ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪੈਰਾਂ ਸਿਰ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨ ਤੇਜ਼

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੋਲ ਵਿਰੋਧ ਜਤਾਇਆ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਹਾਲ ਹੀ 'ਚ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਭਰੀ ਹਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂਆਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ 16 ਮੈਂਬਰੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕਾਰਜਸ਼ੈਲੀ, ਜਥੇਬੰਦਕ ਢਾਂਚਾ, ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ, ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੂਕਣ ਲਈ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਖਾਤੇ ਮਹਿਜ਼ ਤਿੰਨ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹਲਕੇ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ ਵੀ ਜ਼ਬਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬਾਦਲ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਚੋਣ ਹਾਰ ਗਏ।

ਕੇ ਵਿਸਥਾਰਤ ਰਿਪੋਰਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੋਰ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇਗੀ, ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਵੱਲੋਂ ਗਠਿਤ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੁੰਦਤ, ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਟਵਾਲ, ਬੀਬੀ ਜਗੀਰ ਕੌਰ, ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਚੰਦੂਮਾਜਰਾ, ਮਹੇਸ਼ਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ, ਡਾ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ, ਸਿਕੰਦਰ

ਸਾਲ 2017 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਸਿਰਫ 15 ਸੀਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪਾਰਟੀ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਵੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਆਧਾਰ ਵਾਲੇ ਮਾਲਵਾ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ 69 ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੀ ਸੀਟ ਹਾਸਲ ਹੋਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਆਬਾ ਅਤੇ ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਇਕੋ-ਇਕ ਸੀਟ ਮਿਲੀ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ 'ਚ ਹੋਈ ਕਰਾਰੀ ਹਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸਾਲ 2017 ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇਕਰ ਸਬਕ ਸਿੱਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅੱਜ ਇਹ ਭਿਆਨਕ ਸਿਆਸੀ ਤਰਾਸਦੀ ਨਾ ਦੇਖਣੀ ਪੈਂਦੀ। ਅਕਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਲਿਆਏ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਰੋਹ ਜਾਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਰੋਧ 'ਚ ਖੜ੍ਹਨ ਨੇ ਵੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਵਾਹਨਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਵਾਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੈ ਰਾਮ ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਇਕ ਪੱਤਰ ਭੇਜ ਕੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਐਡਵੋਕੇਟ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਧਾਮੀ ਨੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੈ ਰਾਮ ਠਾਕੁਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਦਾਇਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਫਿਰਕੂਵਾਦੀ ਬਿਆਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਹਿਮਾਚਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਰਾਜੋਆਣਾ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਜਲਦ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦੇ ਹੁਕਮ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 2012 ਵਿਚ ਦਾਇਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਰਾਜੋਆਣਾ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਉੱਤੇ 30 ਅਪਰੈਲ ਤੱਕ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਰਾਜੋਆਣਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਵੱਲੋਂ ਦੋ ਹਫਤਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਰਜ ਕਰਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਬੈਂਚ ਨੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਦੋ ਮਈ ਨੂੰ ਅਗਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 1995 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿ-ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਰਾਜੋਆਣਾ 'ਤੇ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਤਹਿਤ ਤੇ ਧਮਾਕਾਖੋਜ ਸਮੱਗਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਧਾਰਾ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤਹਿਤ ਦੋਸ਼ ਸਿੱਧ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਾਜੋਆਣਾ 'ਤੇ ਸਹਿ-ਮੁਲਜ਼ਮ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਹਵਾਰਾ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਸੀ। ਰਾਜੋਆਣਾ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਕੱਤਰੇਤ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹੋਏ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਬਰਗਾੜੀ ਕਾਂਡ: ਸਿੱਧੂ ਨੇ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਵਾਇਆ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ 'ਆਪ' ਦੇ ਮੁਖੀ ਅਰਵਿੰਦ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਨੂੰ 2015 ਵਿਚ ਹੋਏ ਬਰਗਾੜੀ ਕਾਂਡ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਯਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਖਾਤੇ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਦੀ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਵੀਡੀਓ ਅਪਲੋਡ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

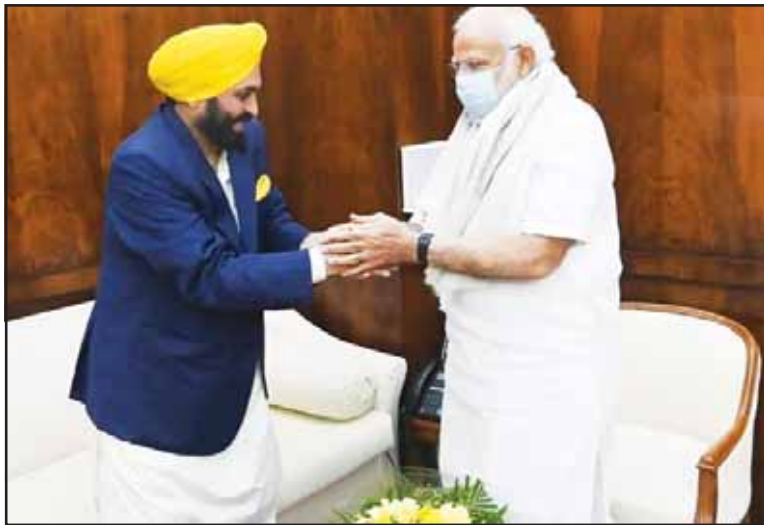

ਬੇਅਦਬੀ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਸਿਰਸਾ ਦੇ ਮੁਖੀ ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਮਗਰੋਂ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਟਵਿੱਟਰ ਖਾਤੇ ਵਿਚ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਅਪਲੋਡ ਕੀਤੀ 37 ਸਕਿੰਟਾਂ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, "ਬੇਅਦਬੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਰਾਜ਼ ਹਨ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਰਗਾੜੀ ਕਾਂਡ ਦੇ 'ਮਾਸਟਰਮਾਈਂਡ' ਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਸਟਰਮਾਈਂਡ ਕੌਣ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਕੁੰਵਰ ਵਿਜੈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ 'ਆਪ' ਦੇ ਮੁਖੀ ਅਰਵਿੰਦ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਨੂੰ 2015 ਵਿਚ ਹੋਏ ਬਰਗਾੜੀ ਕਾਂਡ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਯਾਦ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਖਾਤੇ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਦੀ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਵੀਡੀਓ ਅਪਲੋਡ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਵੱਲੋਂ ਮੋਦੀ ਅੱਗੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਵਿੱਤੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਵਾਸਤਾ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅਰਥਚਾਰੇ ਦੀ ਸੁਰਜੀਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵਾਸਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿੱਤੀ ਪੈਕੇਜ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਹਾਲਤ ਬਾਰੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਫਤਰ 'ਚ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੌਰਾਨ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਸੂਬੇ ਸਿਰ 3 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਛੱਡ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ 50,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਵਿੱਤੀ ਪੈਕੇਜ ਤੁਰਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਲੀਹੋਂ ਲੱਥੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਮੁੜ ਲੀਹ ਉੱਤੇ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਮਾਫੀਆ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਸਫਾਇਆ ਕਰਕੇ ਖਾਲੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਭਰਨ ਲਈ ਨੌਸ ਯਤਨ ਕਰੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਵੱਡੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਹੁਣ ਵੀ ਬਹਾਦਰ ਪੰਜਾਬੀ ਜਵਾਨ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਦੀਆਂ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਦੁਸ਼ਮਣ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਕਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਹਰ ਬਣਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਘੁਸਪੈਠ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਫੋਰਸਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿ-ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨੀਕਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਸਿੱਧੂ ਖਿਲਾਫ ਕੇਸ 'ਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਆਗੂ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਖਿਲਾਫ 1988 ਦੇ ਰੋਡ ਰੋਜ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਨੋਟਿਸ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਵਾਲੀ ਇਕ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ 1988 ਦਾ ਹੈ ਜਦ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਾਲ ਕਾਂਗਰਸ ਆਗੂ ਦੀ ਤਕਰਾਰ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਿੱਧੂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਿੱਧੂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਸੀ। ਸਿੱਧੂ ਨੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਨੋਟਿਸ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਵਧਾਉਣ ਬਾਰੇ ਪਾਈ ਗਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਪੀੜਤ ਪੱਖ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਮਾਮਲੇ ਉੱਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਪਾਈ ਸੀ। ਸਿੱਧੂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਏ.ਐਮ. ਸਿੰਘਵੀ ਨੇ ਨਵੀਂ ਅਰਜ਼ੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਘਟਨਾ ਦੇ 34 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਦਾਇਰਾ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਤਰਕਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਪਣੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦੁਹਰਾਉਂਦਿਆਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮੁਲਕ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇਗੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਮੁਲਕ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਵੱਲੋਂ ਉਠਾਏ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿੱਤ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਉਠਾਉਣਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸੂਬੇ ਦੀ ਬਣਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

Punjab Times
Established in 2000
22nd Year in Publication

Published every Saturday
by **A B Publication Inc.**
20451 N Plum Grove Rd.
Palatine, IL 60074-2018
Ph:847-359-0746
Fax:847-705-9388
Email:punjabtimes1@gmail.com
www.punjabtimesusa.com

Founder Editor:
Amolak Singh Jammu
Astt. Editors:
Jaspreet Kaur
Amrit Pal Kaur

Photographer
Kamaljit Singh Virdi
Ph. 847-502-2703

Our Columnists
Gurbakhsh Singh Bhandal
Baljit Basi
Buta Singh
Tarlochan Singh Dupalpur
Major Kular
Corrpondents
Detroit, MI
Rajinder Syan
734-261-0936
New York
Iqbal S. Jabowalia
917-375-6395

Postmaster: Please send
address changes to Punjab Times,
20451 N. Plum Grove Rd., Palatine,
IL 60074

Distributed in:
California, Illinois, Indiana, Ohio,
Michigan, Wisconsin, Mississippi,
Iowa, Arkansas, Massachusetts,
Texas, Virginia, Nevada, Washington,
Oregon, Arizona, Georgia, Florida,
New York, New Jersey, Connecticut,
Oklahoma, Pennsylvania, Missouri,
Kentucky, Kansas.

ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਪਰਚਾ ਮੰਗਵਾਉਣ ਲਈ
ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ: 105 ਡਾਲਰ
ਪੰਜ ਸਾਲ ਲਈ: 475 ਡਾਲਰ

ਨੋਟ: ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿਚ ਛਪੇ ਲੇਖਾਂ
ਵਿਚਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਦਾਰਾ ਪੰਜਾਬ
ਟਾਈਮਜ਼ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਇਹ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਮਹਿਜ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਿੱਤ ਛਾਪੇ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਜਾਂ ਗਲਤ ਹੋਣ
ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿਚ ਛਪੇ ਇਸਤਿਹਾਰਾਂ
ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ
ਕਿ ਅਦਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ
ਹੋਵੇ। ਪਾਠਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਸਤਿਹਾਰ ਦੇ
ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਆਪ ਕਰ ਲੈਣ।

Disclaimer

The views expressed in the
articles published in the columns
of Punjab Times are that of
their writers, and it is not
implied that Punjab Times
endorses them.

Sameway Punjab Times
does not necessarily endorses
the claims made in the
advertisements published in
Punjab Times.

**All disputes subject to
Chicago jurisdiction.**

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਣਕ ਦੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਨੀਤੀ ਜਾਰੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਰ੍ਹਾ
2022-23 ਲਈ ਕਣਕ ਦੀ ਖਰੀਦ ਨੀਤੀ ਜਾਰੀ
ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਖੁਰਾਕ
ਨਿਗਮ ਐੱਤਕੀ ਪੰਜਾਬ 'ਚੋਂ 12.60 ਫੀਸਦੀ
ਕਣਕ ਖਰੀਦੇਗਾ। ਪਿਛਲੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ 'ਚ ਭਾਰਤੀ
ਖੁਰਾਕ ਨਿਗਮ ਵੱਲੋਂ ਨਾਮਾਤਾਰ ਖਰੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ
ਰਹੀ ਹੈ। ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚ ਕਣਕ ਦੀ ਵਧੀ
ਮੰਗ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਭਾਰਤੀ ਖੁਰਾਕ ਨਿਗਮ ਨੇ
ਖਰੀਦ ਟੀਚਾ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ
ਦੀਆਂ ਅਨਾਜ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬ
ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਤਹਿਤ 132 ਲੱਖ
ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਕਣਕ ਦੀ ਖਰੀਦ ਦਾ ਟੀਚਾ ਤੈਅ
ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਖੁਰਾਕ ਸਿਵਲ ਸਪਲਾਈਜ਼ ਅਤੇ ਖਪਤਕਾਰ
ਮਾਮਲੇ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਪਾਲਿਸੀ ਅਨੁਸਾਰ
ਸੂਬਾਈ ਖਰੀਦ ਏਜੰਸੀਆਂ 'ਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ
ਪਨਗਰੇਨ 25.50 ਫੀਸਦੀ ਕਣਕ ਖਰੀਦ ਕਰੇਗੀ
ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਾਰਕੈਟ ਨੇ 24 ਫੀਸਦੀ ਕਣਕ ਦੀ
ਖਰੀਦ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਨਸਪ 23.50

ਫੀਸਦੀ ਅਤੇ ਵੇਅਰਹਾਊਸ 14.40 ਫੀਸਦੀ
ਕਣਕ ਦੀ ਖਰੀਦ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ
ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਅਤੇ ਵਪਾਰੀ ਤਬਕਾ
ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕਣਕ ਦੇ ਅਗਾਊਂ ਸੌਦੇ ਕਰ ਰਿਹਾ
ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਵਪਾਰੀ ਤਬਕਾ ਵੀ ਕਣਕ ਦੀ
ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰੀਦ ਕਰੇਗਾ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਮ ਆਦਮੀ
ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਣਕ ਦਾ ਖਰੀਦ

ਸੀਜ਼ਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਕਦ ਕਰਜ਼ਾ ਹੱਦ
(ਸੀ.ਸੀ.ਐੱਲ.) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ
ਠੋਸ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਨੇ
ਹਾੜੀ ਦੇ ਖਰੀਦ ਸੀਜ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਣਕ
ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਅਪਰੈਲ-2022 ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ
24,773.11 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਨਕਦ ਕਰਜ਼ਾ
ਹੱਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ
ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ
ਸੀ.ਸੀ.ਐੱਲ. ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ
ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ
ਸੀਜ਼ਨ ਲਈ 132 ਲੱਖ ਟਨ ਕਣਕ ਦੀ ਖਰੀਦ
ਲਈ ਮੰਗੀ ਗਈ ਸੀ.ਸੀ.ਐੱਲ. ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ
ਕੇਂਦਰੀ ਬੈਂਕ ਨੇ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦੱਸਣਯੋਗ
ਹੈ ਕਿ ਹਾੜੀ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਖਰੀਦ ਸੀਜ਼ਨ ਦੌਰਾਨ
ਕਣਕ ਦੀ ਖਰੀਦ ਪਹਿਲੀ ਅਪਰੈਲ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ
31 ਮਈ ਤੱਕ ਖਤਮ ਹੋਵੇਗੀ।

ਕੇਸ ਰੱਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਮਜੀਠੀਆ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਪੁੱਜੇ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਆਗੂ
ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਆ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਦਰਜ
ਕੇਸ ਰੱਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਚਲੇ
ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਕੇਸ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਖਿਲਾਫ
ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਐਨ.ਡੀ.ਪੀ.ਐੱਸ. ਤਹਿਤ
ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਮਜੀਠੀਆ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਹੀ 23 ਫਰਵਰੀ ਤੱਕ
ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਛੋਟ
ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਕਾਰਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ
ਮਗਰੋਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
ਇਸ ਵੇਲੇ ਮਜੀਠੀਆ ਪਟਿਆਲਾ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਹਨ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤ ਨੇ
ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ
'ਤੇ ਦਰਜ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰੈਰਿਤ ਦੱਸਿਆ
ਹੈ ਤੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ
ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਚ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ
ਹਨ।

ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਘੇਰੇਬੰਦੀ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ
ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨੀਤੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰਕਰਾਂ
ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦੋ ਰੋਜ਼ਾ ਹੜਤਾਲ ਕਾਰਨ
ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਤੇ ਕੇਰਲ
ਸਣੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਬੈਕਿੰਗ ਤੇ
ਜਨਤਕ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈਆਂ। ਇਸ ਸਾਂਝੇ ਫੋਰਮ ਵਿਚ
ਇੰਟੈਕ, ਏਟਕ, ਐਚ.ਐਮ.ਐਸ, ਸੀਟੂ,
ਏ.ਆਈ.ਯੂ.ਟੀ.ਯੂ.ਸੀ, ਟੀ.ਯੂ.ਸੀ.ਸੀ, ਏਕਟੂ,
ਐਲ.ਪੀ.ਐਫ, ਯੂਟਕ ਆਦਿ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ
ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜਰੂਰੀ
ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ
ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਬੈਕਿੰਗ ਸੇਵਾਵਾਂ ਐਸ਼ਕ
ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਰਹੀਆਂ। ਕੇਂਦਰੀ ਟਰੇਡ
ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਦੋ ਰੋਜ਼ਾ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ
ਹੜਤਾਲ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਾਸਿਤ
ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹੁੰਗਾਰਾ
ਮਿਲਿਆ। ਕੇਂਦਰੀ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਦੇ ਇਕ
ਸਾਂਝੇ ਫੋਰਮ ਵੱਲੋਂ ਕਾਮਿਆਂ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ
ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ
ਨੀਤੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਲਈ 28 ਤੇ
29 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰੀ ਹੜਤਾਲ ਦਾ ਸੱਦਾ

ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ
ਵੱਲੋਂ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਟੋਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਰੇਲਾਂ ਦੀ
ਆਵਾਜਾਈ ਰੋਕੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਜਨਜੀਵਨ
ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਰਲਾ ਵਿਚ ਵੀ
ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੱਸਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਟੋ-
ਰਿਕਸ਼ਾ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਬੱਸਾਂ ਵੀ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ
ਚੱਲ ਸਕੀਆਂ ਪਰ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਜਰੂਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ
ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੁੱਧ ਦੀ ਸਪਲਾਈ, ਹਸਪਤਾਲ ਤੇ
ਐਂਬੂਲੈਂਸ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ।
ਹਰਿਆਣਾ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਦੇ
ਦਿਨਾਂ ਹੜਤਾਲ ਵਿਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਰ
ਕੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ
ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈਆਂ।

ਮਾਨ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 16 ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਹੱਲਾ ਕਲੀਨਿਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਪਟਿਆਲਾ: ਸਰਕਾਰੀ ਡੈਂਟਲ ਕਾਲਜ
ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ
ਮੈਡੀਕਲ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਖੋਜ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਤੇ
ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ ਡਾ. ਵਿਜੈ ਸਿੰਗਲਾ
ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ
ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣਾ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਦੀ
ਮੁਢਲੀ ਤਰਜੀਹ ਹੈ। ਸੂਬੇ ਵਿਚ 16 ਹਜ਼ਾਰ
ਮੁਹੱਲਾ ਕਲੀਨਿਕ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਤ ਹਰ
ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਸਿਹਤ ਕਾਰਡ ਵੀ ਬਣਾਇਆ
ਜਾਵੇਗਾ।

ਗੁਰਦੁਆਰੇ 'ਚ ਤਿੰਨ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪ ਅਗਨ ਭੇਟ

ਅਜੀਤਵਾਲ: ਪਿੰਡ ਚੁੱਡੀਕੇ ਦੇ
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਸ਼ਾਰਟ
ਸਰਕਟ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ
ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਰੂਪ ਅਗਨ ਭੇਟ ਹੋ ਗਏ।
ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਦੇ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਸਰਫਰਾਜ
ਆਲਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ
ਟੀਮ ਨੇ ਮੌਕੇ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ
ਕਿ ਸੁੱਖ ਆਸਣ 'ਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਵਨ
ਸਰੂਪਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ 80 ਫੀਸਦੀ ਅਗਨ ਭੇਟ ਹੋ
ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੋ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦਾ ਸੇਕ ਲੱਗਾ
ਹੈ। ਮੁਢਲੀ ਪੜਤਾਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਇਹ
ਅੱਗ ਸ਼ਾਰਟ ਸਰਕਟ ਕਾਰਨ ਲੱਗੀ ਹੈ।

ਆਸਕਰਜ਼: ਵਿੱਲ ਸਮਿੱਥ ਨੂੰ 'ਸਰਬੋਤਮ ਅਦਾਕਾਰ' ਦਾ ਐਵਾਰਡ

ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ: ਇਥੇ ਹੋਏ ਆਸਕਰਜ਼
ਐਵਾਰਡ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਫਿਲਮ 'ਕੋਡਾ' ਨੂੰ
'ਸਰਬੋਤਮ ਫਿਲਮ' ਜਦਕਿ ਵਿੱਲ ਸਮਿੱਥ ਨੂੰ
ਫਿਲਮ 'ਕਿੰਗ ਰਿਚਰਡ' ਲਈ 'ਸਰਬੋਤਮ
ਅਦਾਕਾਰ' ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ
ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਬਾਰੇ ਸਟੇਜ
ਤੋਂ ਮਜ਼ਾਕ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਖਫ਼ਾ ਹੋਏ ਵਿੱਲ ਸਮਿੱਥ
ਨੇ ਅਦਾਕਾਰ ਕ੍ਰਿਸ ਰੋਕ ਦੇ ਬੱਪੜ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ।
ਡੈਨਿਸ ਵਿਲੋਨੋਉਵ ਦੀ ਫਿਲਮ 'ਡਿਊਨ'
ਨੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਛੇ ਐਵਾਰਡ ਜਿੱਤੇ।
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਲਮ 'ਕੋਡਾ' ਨੂੰ 'ਸਰਬੋਤਮ ਫਿਲਮ'
ਸਮੇਤ ਤਿੰਨ ਅਕੈਡਮੀ ਐਵਾਰਡ ਮਿਲੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ
'ਚੋਂ 'ਅਡੈਪਟਡ ਸਕਰੀਨਪਲੇਅ' ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ
ਸਿਆਨ ਹੈਡਰ ਅਤੇ 'ਸਹਾਇਕ ਅਦਾਕਾਰ' ਲਈ
ਟ੍ਰੈਏ ਕੋਟਸਰ ਨੂੰ ਐਵਾਰਡ ਮਿਲਿਆ। ਜੇਨ
ਕੈਪੀਅਨ ਨੇ 'ਦਿ ਪਾਵਰ ਆਫ ਦਿ ਡੌਗ' ਲਈ

'ਸਰਬੋਤਮ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ' ਦਾ ਐਵਾਰਡ ਜਿੱਤਿਆ।
ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਔਰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਦੋ
ਵਾਰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਉਹ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਐਵਾਰਡ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੀ
ਤੀਸਰੀ ਔਰਤ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 'ਨੋਮੇਡਲੈਂਡ' ਲਈ ਕਲੋਏ ਜਾਓ
ਅਤੇ 2010 ਵਿਚ 'ਹਰਟ ਲੋਕਰ' ਲਈ ਕੈਥਰੀਨ
ਬਿਗੋਲੋ ਨੇ ਇਹ ਐਵਾਰਡ ਜਿੱਤਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ
ਇਲਾਵਾ ਜਾਪਾਨੀ ਡਰਾਮਾ 'ਡਰਾਈਵ ਮਾਈ ਕਾਰ'
ਨੂੰ 'ਸਰਬੋਤਮ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਫਿਲਮ',
'ਬੇਲਫਾਸਟ' ਲਈ ਕੈਥਰੀਨ ਨੂੰ 'ਮੂਲ ਸਕਰੀਨਪਲੇਅ'
ਲਈ ਐਵਾਰਡ ਮਿਲਿਆ। ਜੈਸਿਕਾ ਚੈਸਟੋਨ ਨੇ 'ਦਿ
ਆਈਜ਼ ਆਫ ਟੈਮੀ ਫੇ' ਲਈ 'ਸਰਬੋਤਮ ਅਦਾਕਾਰ'
ਦਾ ਐਵਾਰਡ ਜਿੱਤਿਆ ਅਤੇ 'ਸਰਬੋਤਮ ਅਦਾਕਾਰ'
ਦਾ ਖਿਤਾਬ 'ਕਿੰਗ ਰਿਚਰਡ' ਲਈ ਵਿੱਲ ਸਮਿੱਥ ਨੂੰ
ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਦਾ ਆਨਰੇਰੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ

(ਡਾ.) ਨਵਦੀਪ ਕੌਰ ਬਲਵਿੰਦਰ (ਨਿੱਕੀ) ਕੌਰ ਸੇਖੋਂ ਸਵਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਗਾਖਲ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦਿਓਲ	ਡਾ. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਬਸਰਾਨ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹੀ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਟਿਵਾਣਾ ਜੈਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀਆ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਜੱਸੀ) ਗਿੱਲ	ਡਾ. ਹਰਗੁਰਮੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੰਡੇਰ ਜਗਦੀਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਕਲੇਰ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਘੁੰਨ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦਰੜ ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ	ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਭੂਰਾ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਮੁਲਤਾਨੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਪਰਿੰਗਫੀਲਡ ਗੁਰਵੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਬੇਨਤੀ:

ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪੈਲਾਟਾਇਨ, ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ 3 ਅਪ੍ਰੈਲ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੀਮਤੀ ਵੋਟ ਪਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਵੋ ਜੀ।

ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਬੋਰਡ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ - BOT Candidates

☐	1 ਅਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ	1. Amritpal Singh Anand
☐	2 ਇੰਦਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ	2. Inderbir Singh Gill
☒	3 ਜੈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੋਂ	3. Jairam Singh Kahlon
☐	4 ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ	4. Gurpreet Kaur
☒	5 ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਮੁਲਤਾਨੀ	5. Tarlochan Singh Multani
☐	6 ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੀਠੇ	6. Sarabjeet Singh Reen
☒	7 ਲਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ	7. Lakhbir Singh Sandhu
☒	8 ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ	8. Achhar Singh
☐	9 ਦਿਲਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ	9. Dilbagh Singh
☒	10 ਸ਼ਿਵਇੰਦਰਜੀਤ (ਦਾਰਾ) ਸਿੰਘ	10. Shivinderjit (Dara) Singh

ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਮਲ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ - CIC Candidates

☐	1 ਅਮਰਦੇਵ ਸਿੰਘ	1. Amardev Singh
☒	2 ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ	2. Karamjeet Singh

ਟੀਚਾ

- ਪੰਥਕ ਇਕਸੁਰਤਾ
- ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ
- ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ
- ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿੱਚ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼
- ਵਿਵਾਦਤ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼
- ਪੰਥਕ ਮਸਲਿਆਂ ਤੇ ਪੰਥ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ

ਬੋਰਡ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ Board of Trustee Candidates

ਸੀ ਆਈ ਸੀ CIC

Please vote and support these candidates on Sunday, April 3rd, 2022, 8am to 4pm

ਬੋਰਡ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੈਲਟ ਨੰਬਰ 3, 5, 7, 8, 10 ਅਤੇ ਸੀ ਆਈ ਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਨੰਬਰ 2 ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਲਗਾਓ।

ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਲੀਨਾਏ ਸਟੇਟ ਦੀ ਫੋਟੋ ਆਈ ਡੀ ਜਰੂਰੀ ਹੈ।
Must bring photo ID issued by State of Illinois

ਦਾਸਰੇ: ਪੰਥਕ ਸਲੇਟ ਸਮਰਥਕ

74 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ

ਅਟਾਰੀ: 1947 ਦੀ ਵੰਡ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜ ਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸਿੱਕਾ ਖਾਨ (ਹਬੀਬ) ਲਗਭਗ 74 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਵਿਛੋੜੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਵਾਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

ਉਸ ਨੂੰ ਵੀਜ਼ਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਮੋਗਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤੇ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਬਠਿੰਡਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਫੁੱਲਵਾਲਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਵੰਡ ਦੌਰਾਨ ਹੋਈ ਕਤਲੋ-ਗਾਰਦ

ਸਿੱਕਾ ਖਾਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਯੂ-ਟਿਊਬ ਚੈਨਲ ਜਰੀਏ ਆਪਣੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਭਰਾ ਮੁਹੰਮਦ ਸਦੀਕ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਲਾਘਾ ਖੁੱਲ੍ਹਣ 'ਤੇ 10 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ 74 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਮੁਹੰਮਦ ਸਦੀਕ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਸਿੱਕਾ ਖਾਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲੋਂ

ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦਰਦ ਨਾ ਸਹਾਰਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣਾ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਗੁਆ ਬੈਠੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਉਸ ਦੇ ਮਾਮੇ ਤੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਕਾ ਖਾਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਉਹ ਭਰਾ ਲਈ ਸੌਗਾਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨਾਲ ਅਟਾਰੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਬਾਗਰੀ ਗੇਟ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਜੇ ਥੱਕ ਗਏ ਹੋ ਤਾਂ ਕਾਲ ਕਰੋ

ਫੋਨ (408) 687-1899

Gurdip Singh Sandhu

Homeopathic Practitioner/Consultant Since 1973
DHMS-Gold Medalist, BAMS, MDEh.- India

Well Experienced as:
Director, Principal, Professor and Chief Medical Officer in Medical Colleges and Hospitals of Punjab (India)
Practice Under State of California Act SB 577
EX Member: The California Homeopathic Society
National Center For Homeopathy- USA

Gurdip Singh Sandhu

Live on Jas TV
Saturday 9:30AM and Sunday 4PM (Pacific Time)
7021 Village Park Way, Dublin, CA 94568

Email:
Homeomedicine@yahoo.com

SUPER TRAVEL

847-676-9090, 773-465-5566

E-mail: supertravel2003@live.com

Lowest Fares With Excellent Service

Domestic fares available

For Emergency Call anytime at 847-673-3825

Etihad, Air India, KLM, Lufthansa, Delta, Qatar Airlines.

United Airlines British Airways

EARLY BIRD SALE!!!!

LAW OFFICES OF

M VIVEK MALIK

Follow us on:

ACCOMPLISHED IMMIGRATION Attorneys
help FAMILIES REUNITE in the

UNITED STATES

Our Global & Nationwide Services in the field of
U.S. Immigration & Nationality Law

Come talk to an experienced immigration attorney

Toll Free No

866-424-4000

OUR OFFICES

- 432 S Emerson Ave, Suite 220, Greenwood, IN 46143
Phone: 317.560.4777
- 1067 N Mason Rd., Suite 4, St Louis, Missouri 63141
Phone: 314.416.8000
- 2440 W Shaw Ave., Suite 205, Fresno, California 93711
Phone: 559.578.4344

www.usa-immigrationlaw.com

Business Immigration & Worksite Compliance ■
ਬਿਜਨੈਸ ਇੰਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਵਰਕਸਾਈਟ ਕਮਪਲਾਇੰਸ

Family & General Immigration ■
ਫੈਮਿਲੀ ਐਂਡ ਜਨਰਲ ਇੰਮੀਗਰੇਸ਼ਨ

Naturalization & Citizenship ■
ਨੈਚੁਰਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਸਿਟੀਜ਼ਨਸ਼ਿਪ

Removal Defense & Waivers ■
ਰੀਮੁਵਲ ਡਿਫੇਂਸੀ ਐਂਡ ਵੈਵਰਸ

Languages SPOKEN Punjabi | Hindi | Urdu | Spanish & English

ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ! ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ!! ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ!!!

Rosie Sandhu, MSN, NP-C
Co-Founder & Owner
Website: harmonyprimarycare.com

ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਹਤ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਇੱਥੇ ਉਪਲੱਬਧ ਹਨ

SERVICES:

ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਕੇਅਰ /ਸਾਲਾਨਾ ਮੈਡੀਕਲ	BOTOX
ਚੈਕਅੱਪ	Dermal filler
ਡੀ.ਓ.ਟੀ.	Micro-Needling
ਪਰੀ ਇੰਪਲਾਈਮੈਂਟ ਫਿਜ਼ੀਕਲ	Kybella
ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਸਪੋਰਟ ਫਿਜ਼ੀਕਲ	Lip Blushing
ਮੈਡੀਕਲ ਸਪਾ ਸੇਵਾਵਾਂ	Immune Boost Injections
	Vitamin D Injections
	Lipi-Mino Injections

Brownsburg
Primary Care & Wellness

640 Patrick place, Suite B, Brownsburg, IN 46112
Contact: (317)456-0411

We also offer a variety of Yoga classes including Bikram Style Yoga.

Serving Indian American community in Hendricks County and all surrounding counties in Indiana. Our aim is to bring a unique concept of primary care, aesthetics, yoga, and wellness under one roof.

We will soon be launching laser treatments, acupuncture, and Ayurvedic supplements!

Kamna Agarwal, OTC & Certified Yoga Instructor
Co-Founder & Owner

Hours: Open Tuesday-Friday 8 am to 4pm
Saturday 11:30 am to 3:30 pm

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਖਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਫੌਜ॥
ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਖਾਲਸਾ ਪਰਮਾਤਮ ਕੀ ਮੌਜ॥

ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮਿਸ਼ੀਗਨ ਸਟੇਟ ਦੀ ਗਵਰਨਰ ਗਰੈਚਨ ਵਿਟਮਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਖੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨਗੇ

**Governor
Gretchen Whitmer**

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ:

ਐਤਵਾਰ 3 ਅਪਰੈਲ 2022 ਨੂੰ
ਦੁਪਹਿਰ 11 ਤੋਂ 1 ਵਜੇ ਤੱਕ ਕੀਰਤਨ
1 ਤੋਂ 3 ਵਜੇ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਘੰਟੇ ਲਈ
ਗਵਰਨਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ
ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੁਆਉਣਗੇ

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅਤੁੱਟ ਲੰਗਰ ਵਰਤੇਗਾ

ਮਿਸ਼ੀਗਨ 'ਚ ਵਸਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ
ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਜੀ

ਦਰਬਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਕੈਂਟਨ (ਮਿਸ਼ੀਗਨ)

48055 Michigan Ave., Canton, MI

PUNJAB SPORTS & SOCIAL CLUB OF ATLANTA
PRESENT'S
Vaisakhi Mela

1st Prize \$ 15,000 **KABADDI CUP** **2nd Prize \$ 10,000**

Venue : **STILL FAMILY FARM**
5682 Macland Road, Powder Springs GA 30127

On April 24th 2022

Volleyball Tournament

1st Prize \$ 2,100
2nd Prize \$ 1,100

Live Performance by RANJIT BAWA

Kids Entertainment

Free Health Clinic

Free Food By Walia Hospitality

----- For More Info & Sponsorship -----

Laddi Randhawa M : 770-633-4741	Gagan Singh M : 404-618-7619	Karnail Singh M : 559-681-8974	Manpreet Musapur M : 678-833-4220	Macky Pannu M : 678-994-5719	Jiwan Grewal M : 404-786-6454	Surjit S. Minta M : 678-699-4515	Malkeet Singh M : 678-283-7797	Babbu Pabla M : 770-778-5074	Rina Gupta M : 404 295 6966

Singh Tax & Accounting Services LLC.
Individual & Business Taxes, Accounting, Payroll & Financial Consulting Services.

Services: Individual & Small Businesses Tax Filing, Tax Planning, Set up of new Businesses, IRS Audit representation & Amended Tax Returns

ਫਾਰਮ ਭਰਨ, ਸਿਟੀਜ਼ਨਸ਼ਿਪ, ਇੰਡੀਆ ਦਾ ਵੀਜ਼ਾ, ਓ. ਸੀ. ਆਈ., ਰਿਨਿਊਸੀਏਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਸਬੰਧੀ ਮਦਦ

ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ 'ਚ ਟਰਾਂਸਲੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ
Ph: 248-982-2036

Office Locations

Michigan:
36167 Ford Rd. Westland, MI 48185

Minnesota:
6043 Hudson Rd, Suite#399A
Woodbury, Minnesota 55125

Mohan Singh
Master in Taxation.
IRS Enrolled agent,
Notary Public

Email : jhand_mohan@yahoo.com; www.SinghTaxServices.com

Desi Bazar
Under new management.

916 E. Main Street #118, Greenwood, IN, 46143
Tel: 317-888-2040, Fax: 317-887-6116

Lakhvir S. Johal, Ph: 317-709-7800

Help Wanted in the Kitchen

We specialize in all kind of Indian Groceries and Sweets

- FRESH VEGETABLES EVERY THURSDAY
- FRESH GOAT MEAT

10% off on all Gurudwara supplies and Religious programs!!

We Are Open 7 Days a Week

ਖੁਲ੍ਹਾ ਤੇ ਸਾਫ ਸੁਥਰਾ ਸਟੋਰ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮਾਣ ਦੇਸੀ ਬਾਜ਼ਾਰ

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ 'ਚ ਬੇਨੇਮੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਮੋਰਚਾ

ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਜੱਜਾਂ ਤੋਂ ਜਾਂਚ ਮੰਗੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਰਜਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ 3000 ਏਕੜ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਲੀਜ਼ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਕਬਿਤ ਘਪਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਜੱਜਾਂ ਤੋਂ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਮਾਸਟਰ ਮਿੰਨੂ ਸਿੰਘ ਕਾਹਨੇਕੇ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ 3000 ਏਕੜ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜ਼ਮੀਨ ਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਲ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਰਫ 4.89 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਹੀ ਆਮਦਨ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਭਾਈਵਾਲਾਂ ਨੇ ਕਬਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਰਬਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿੱਤੀ ਵਰ੍ਹੇ 2022-23 ਲਈ 29 ਕਰੋੜ 70 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਘਾਟੇ ਵਾਲਾ ਬਜਟ 30 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਇਹ ਬਜਟ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ 1925 ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਕੀਮ ਐਕਟ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਜਟ ਵਿਚ ਮਾਝਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ 2991 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਸਲ ਕਮਾਈ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ 4.89 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ਾਕੀ

ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਵਿਖੇ 1015 ਏਕੜ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ, ਰਾਮਦਾਸਪੁਰਾ 'ਚ 1300 ਏਕੜ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਵਿਖੇ 676 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਔਸਤ ਠੋਕਾ 15 ਤੋਂ 16 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਹੈ ਜਦਕਿ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਠੋਕਾ 60 ਤੋਂ 65 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਾਦਲਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੀ

ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਟਰੱਸਟ ਵੱਲੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 99 ਸਾਲਾ ਲੀਜ਼ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਕਾਲਜ, ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਤੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ 'ਤੇ ਉੱਸਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਾਲੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਬਾਦਲਾਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ 'ਚੋਂ ਕੱਢਾਂਗੇ: ਢੀਂਡਸਾ

ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ: ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਸੰਯੁਕਤ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਬਾਦਲਾਂ ਦੇ ਚੁੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਪੰਥਕ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਗਰੁੱਪਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਚੋਣਾਂ ਲੜਾਂਗੇ। ਢੀਂਡਸਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਦਲ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਜਿਥੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਜਗੀਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਵਲੋਂ ਸਾਬਕਾ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੇ ਕੀਤੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਨੇ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਦੱਸਿਆ।

ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਭਾਈਵਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਮਾਲਕ ਬਣ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਰੱਸਟਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ ਬਾਦਲ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਸਿਆਸੀ ਆਗੂ ਹਨ। ਫਰਜ਼ੀ ਤੇ ਗੈਰ-ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਵਿਅਕਤੀ ਟਰੱਸਟ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟਰੱਸਟ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟਾਂ ਆਪਣੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤੋਂ ਹੋਰ ਖਰਚਿਆਂ ਲਈ ਫੰਡ ਹਰ ਸਾਲ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੈਂਬਰ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਸਿੱਧੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਹੇਠਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਫੰਡ ਕਢਵਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ

ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗਲਿਆਰੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੌਰਾਨ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਘਪਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਲੰਗਰ ਦੀ ਰਸਦ ਵਿਚ ਵੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਸਿੱਧੀ ਬੈਂਕ ਖਾਤਿਆਂ 'ਚ ਨਹੀਂ ਪਾ ਰਹੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਅੰਬ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸਬੰਧੀ ਮਸਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅੰਤਰਿਮ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ 'ਚ ਫੈਲੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਜੱਜਾਂ ਤੋਂ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਚਾਈ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਸਕੇ।

ਯੂਕਰੇਨ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਡਟੇ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਸਿੱਖਜ ਦੇ ਵਾਲੰਟੀਅਰ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਯੂਕਰੇਨ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਗਠਨ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਸਿੱਖਜ ਦੇ ਵਾਲੰਟੀਅਰ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਹਫਤਿਆਂ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਦਦ ਲਈ ਡਟੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਕੱਪੜੇ, ਭੋਜਨ, ਸੈਨੀਟੇਸ਼ਨ ਕਿੱਟਾਂ, ਪਾਣੀ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਖਿਡੌਣੇ ਵੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਹਫਤੇ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਟੀਮ ਨੇ ਯੂ.ਕੇ. ਤੋਂ ਬੋਸ ਕੈਂਪ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸਾਮਾਨ ਨਾਲ ਭਰੀ ਇਕ ਵਪਾਰਕ ਵੈਨ 36 ਘੰਟੇ ਤੱਕ ਚਲਾਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਜਨਰੇਟਰ, ਵਾਟਰ ਪੰਪ, ਕੰਬਲ, ਰਜ਼ਾਈਆਂ, ਸਲੀਪਿੰਗ ਬੈਗ, ਸੈਨੇਟਰੀ ਪੇਡ, ਟੈਂਟ, ਸਟੋਵ ਅਤੇ ਭਾਂਡੇ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਸੰਗਠਨ ਯੂਕਰੇਨ ਦੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਆਰਜ਼ੀ ਰੈਣ ਬਸੇਰੇ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਵੱਲੋਂ 146 ਕਰੋੜ ਦਾ ਬਜਟ ਪਾਸ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦਾ ਵਿੱਤੀ ਵਰ੍ਹੇ 2022-23 ਵਾਸਤੇ 146 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬਜਟ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਜਨਰਲ ਹਾਊਸ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੋਦੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ 146 ਕਰੋੜ 7 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਬਜਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਬਜਟ ਵਿਚ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਕੋਰਟ ਵਾਸਤੇ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ, ਆਦਰਸ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਡੇਢ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ, ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਹੇਠ ਆਉਂਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ 40 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਤੇ ਦੋ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਲਈ 7 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਨਰਲ ਹਾਊਸ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਈ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਕਾਰਜਸਾਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਬਜਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਬਜਟ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਇੰਦਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨਿੱਜਰ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਵੇਂ ਵਿੱਤੀ ਵਰ੍ਹੇ ਲਈ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਬਜਟ 146 ਕਰੋੜ 7 ਲੱਖ 15 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 2021-22 ਵਿਚ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ

ਇਕ ਅਰਬ ਅੱਠ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਰਹੀ ਤੇ ਨਵੇਂ ਵਿੱਤੀ ਵਰ੍ਹੇ 'ਚ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਆਮਦਨ 137 ਕਰੋੜ 98 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਨਾਲੋਂ 37 ਕਰੋੜ ਵੱਧ ਹੈ। ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਪ੍ਰੋ. ਬਲਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਅਭਿਆਸੀ, ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਕਿਰਨਜੋਤ ਕੌਰ, ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਦਿ ਨੇ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੇ ਬਣਾਏ

ਗਏ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿੱਲੋਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਲਾਲਪੁਰਾ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵਿਰੋਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਆਗੂ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਵੇਲੇ ਭਾਜਪਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਤੇ ਗ਼ਜ਼ਲਗੋ ਦੇਵ ਦਰਦ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਗ਼ਜ਼ਲਗੋ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦੇਵ ਦਰਦ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਦਰਦਨਾਕ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਮਿਤ ਰਸਮ ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਸਮਾਗਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਆਤਮ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ।

ਸਾਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਜਨਵਾਦੀ ਲੇਖਕ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਗਮ, ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਮਾਛੀਵਾੜਾ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਕਾਸ ਮੰਚ ਵਲੋਂ ਸ਼ੋਕ ਸੰਦੇਸ਼ ਵੀ ਭੇਜੇ ਗਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰੋ. ਡਾ. ਮਹਿਲ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਨਵਪ੍ਰੀਤ, ਡਾ. ਚਰਨ ਕੰਵਲ, ਵਿਧਾਇਕ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਚਿਰ ਸੰਜੀਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਦੋਸਤ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਸਟਾਫ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਚ ਅੰਬ ਦਾ ਬੂਟਾ ਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕੀਦਤ ਦੇ ਫੁੱਲ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਇਸ ਸੋਗ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇਵ ਦਰਦ ਦੇ ਕਰੀਬੀ ਮਿੱਤਰ ਦੀਪ ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਵਰਿੰਦਰ ਸਹਿਦੇਵ ਦੇ ਚਲਾਈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਭਾ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਮੱਖਣ ਕੁਰਾਣ, ਵਿਧਾਇਕ ਡਾ. ਅਜੈ ਗੁਪਤਾ, ਡਾ. ਪਰਮਿੰਦਰ, ਡਾ. ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਵੇਰਕਾ, ਜਗਦੀਸ਼ ਸਚਦੇਵਾ, ਅਨੀਤਾ ਦੇਵਗਨ, ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਟੀ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਫਰਿਸ਼ਟਾ, ਐਸ ਨਸੀਮ, ਰਜਿੰਦਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਅਤੇ ਯਾਕੂਬ ਗਿੱਲ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਸੁਮਨ ਭੇਟ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇਵ ਦਰਦ ਕਹਿਣੀ ਤੇ ਕਰਨੀ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ

ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਮੁਖਤਾਰ ਗਿੱਲ, ਸੈਲਿੰਦਰਜੀਤ ਰਾਜਨ, ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਰਾਜ, ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਸੀ, ਮੱਖਣ ਭੈਣੀਵਾਲ, ਸੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਵਿਸ਼ਾਲ, ਵਿਕਾਸ ਸੋਨੀ, ਸੁਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ, ਹਰਦੀਪ ਗਿੱਲ, ਗੁਰਿੰਦਰ ਮਕਨਾ, ਪ੍ਰਿੰ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਣਖੀ, ਹਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ, ਨਿਰਮਲ ਅਰਪਣ, ਡਾ. ਆਤਮ ਰੰਧਾਵਾ, ਡਾ. ਸੀਮਾ ਗਰੇਵਾਲ, ਡਾ. ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ, ਜਸਬੀਰ ਝਬਾਲ, ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਬਲ, ਰਵੀ ਕਾਂਤ, ਹਰਮੀਤ ਆਰਟਿਸਟ, ਨਰਿੰਜਨ ਸੂਖਮ, ਹਰਜੀਤ ਸੰਧੂ ਮਨਮੋਹਨ ਬਾਸਰਕੇ, ਅਤਰ ਤਰਸਿੱਕਾ, ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਠ, ਹਰਪਾਲ ਨਾਗਰਾ, ਰਾਜ ਪਾਲ ਬਾਠ, ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਰਾਜ, ਰਵੀ ਠਾਕੁਰ, ਰਜਿੰਦਰ ਰਿਖੀ, ਡਾ. ਇਕਬਾਲ ਕੌਰ ਗਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਹਿਦੇਵ ਅਤੇ ਮੋਹਿਤ ਸਹਿਦੇਵ ਨੇ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ।

ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਬਿਨਾਂ ਆਗਿਆ ਸਰੂਪ ਛਾਪਣ ਦਾ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਵੱਲੋਂ ਨੋਟਿਸ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਅਮਰੀਕਾ ਸੰਸਥਾ 'ਸਿੱਖ ਬੁੱਕ ਕਲੱਬ' ਵੱਲੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਗਿਆ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪ ਛਾਪਣ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੀ.ਡੀ.ਐਫ. ਬਣਾ ਕੇ ਵੈੱਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਸਖਤ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਹਫਤੇ ਅੰਦਰ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗੀ। ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ 'ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਪੁੱਜੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਬੁੱਕ ਕਲੱਬ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਬਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਨੰਦ ਵੱਲੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰੂਪ ਛਾਪੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਸੋਚੀ-ਸਮਝੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੰਮ ਹੈ। ਬਮਿੰਦਰ ਨੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਚੀਨ ਵਿਚ ਸਰੂਪ ਛਪਵਾ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਭੇਜਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬਾਣਾ ਈ-ਡਿਵੀਜਨ ਵਿਚ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਹਫਤੇ ਵਿਚ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੋਲ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਭਾਜਪਾ ਆਗੂ ਪ੍ਰੋ. ਸਰਚਾਂਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੌਮੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਭੇਜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਛੇੜਛਾੜ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਛੇੜਛਾੜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੋਂ ਆਦੇਸ਼ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪਾਵਨ ਸਰੂਪ ਛਾਪਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਿਰਫ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਕੋਲ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਰੂਪ ਛਾਪਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲੈਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਦੋਸ਼ ਹੇਠ ਬਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਨੰਦ ਵਿਰੁੱਧ ਸਖਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਕਤ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੀ.ਡੀ.ਐਫ ਵਿਚ ਵਾਧੂ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਿੰਦੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼

ਸਨਿਚਰਵਾਰ, 2 ਅਪਰੈਲ 2022

ਫੈਡਰਲ ਢਾਂਚੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ

ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਫੋਰੀ ਦੌਰਾਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਅਤ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਨਵੇਂ ਹੁਕਮਾਂ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਨਿਯਮ ਪਹਿਲੀ ਅਪਰੈਲ ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾਮੁਕਤੀ ਦੀ ਉਮਰ 58 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ 60 ਸਾਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਫੈਡਰਲ ਢਾਂਚੇ ਲਈ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਬਹੁਤ ਘਾਤਕ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ 2014 ਤੋਂ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣੀ ਹੈ, ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਉਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਡਾਕਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਬਾਰੇ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਫੈਡਰਲ ਢਾਂਚੇ ਵਿਰੋਧੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਸਿਖਰ ਸੀ। ਉਸ ਵਕਤ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 370 ਤਹਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੱਕ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਕੋਲੋਂ ਇਕੋ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਖੋਹ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਥੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਘਰੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਵੱਖਰੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਹਨ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਉਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮਤਲਬ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਉਤੇ ਮੁੱਢਲਾ ਹੱਕ ਉਸੇ ਦਾ ਹੈ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ 1966 ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਸੂਬਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹਰਿਆਣਾ ਲਈ ਨਵੀਂ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਹੱਕੀ ਮੰਗਾਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਵੱਡਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੜਿਆ। ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਕ ਮੰਗ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮੰਗ ਵੀ ਸੀ। 1985 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਤਤਕਾਲੀਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਦਰਮਿਆਨ 'ਰਾਜੀਵ-ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਸਮਝੌਤੇ' ਤਹਿਤ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਹ ਬਾਕਾਇਦਾ ਤੈਅ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਗਾ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਪੰਜਾਬ ਰੀਆਰਗੇਨੇਰੇਸ਼ਨ ਐਕਟ-1966 ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਣਦੇ ਦਾਅਵੇ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਲੜੇਗੀ ਪਰ ਹਾਲਾਤ ਸੂਹ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਲੜਾਈ ਇਕੱਲੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਬਣਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ, ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਦੀ ਮੂਲ ਧਾਰਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਇਸ ਏਜੰਡੇ ਤਹਿਤ ਪੂਰੀ ਮੁਹਿੰਮ ਵੀ ਚਲਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਿੰਡੇ ਜਿਹੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਤਿੰਨ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਇਸੇ ਏਜੰਡੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਉਂਝ, ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਲੜੇ ਲੰਮੇ ਅਤੇ ਮਿਸਾਲੀ ਕਿਸਾਨ ਘੋਲ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿਖਾਇਆ ਕਿ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਏਕੇ ਅਤੇ ਇਕਜੁਟਤਾ ਨਾਲ ਹਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. 'ਪਾੜੇ ਅਤੇ ਰਾਜ ਕਰੋ' ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ ਉਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਅਤੇ ਵੋਟਰਾਂ ਦਾ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਕਰਕੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਇਹੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪੈਰ ਬਹੁਤੇ ਲੱਗੇ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਫਿਲਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਆਧਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਬਾਕੀ ਚਾਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਮੁੜ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਇਸ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਬਕ ਜ਼ਰੂਰ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਫਿਰਕੂ ਅਤੇ ਫੁੱਟਪਾਊ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਰਲ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਗਲੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਜੋ ਸਾਲ 2024 ਵਿਚ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ, ਲਈ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਾਂਝਾ ਸਿਆਸੀ ਮੁਹਾਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਵਾਇਦ ਚੱਲ ਵੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਣਮੂਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਮੁਖੀ ਮਮਤਾ ਬੈਨਰਜੀ ਵਾਹਵਾ ਸਰਗਰਮੀ ਦਿਖਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ-ਮੋਟੇ ਮੱਤਭੇਦ ਭੁਲਾ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮਾਰੂ ਸਿਆਸਤ ਖਿਲਾਫ ਡਟ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਪਾਰਟੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਫੈਡਰਲ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਥਾਂ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੇਂਦਰ ਵਾਲਾ ਢਾਂਚਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤੇ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਤੇ ਖਰਚਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵੱਲ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰਵਾਦ ਖਿਲਾਫ ਡਟ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਖੇਤੀ ਨੀਤੀ

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਆਸਾਂ ਹਨ, ਉਮੀਦਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਲੇਖ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਚਰਚਿਤ ਅਦਾਰੇ ਸੋਨਾਲੀਕਾ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਯੋਜਨਾ ਬੋਰਡ ਦੇ ਉਪ ਚੇਅਰਮੈਨ (ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ ਰੈਂਕ) ਏ.ਐਸ. ਮਿੱਤਲ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਨਵੀਂ ਬਰਾਮਦ ਨੀਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ (ਆਪ) ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਨਤਾ ਦੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਫਤਵੇ ਨਾਲ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ। 'ਆਪ' ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਾਰੰਟੀਆਂ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੱਡੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਫਤਵਾ ਹੀ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਤਰਜੀਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਪੱਖੀ ਹੋਣਗੀਆਂ ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ; ਉਹ ਹੈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਹੀਲਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਹੈ ਸੂਬੇ ਦੀ ਆਪਣੀ, ਵਧੀਆ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਬਰਾਮਦ ਨੀਤੀ ਹੋਵੇ।

ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਖਤਮ ਹੋਇਆ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਮਾ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਚੱਲਿਆ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਰੱਦ ਕਰਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਘਾਟੇ ਦੇ ਸੌਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਚੰਗੀ ਆਮਦਨ ਲਈ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ

ਏ.ਐਸ. ਮਿੱਤਲ

(ਐਮ.ਐਸ.ਪੀ.) ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਖੇਤੀ 'ਤੇ ਮੰਡਰਾ ਰਹੇ ਸੰਕਟ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਿਆ। ਐਮ.ਐਸ.ਪੀ. ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ, ਖੇਤੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਟਿਕਾਉ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਖੁੰਝਿਆ ਮੌਕਾ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬਰਾਮਦ-ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਖੇਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਰਾਮਦ-ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਖੇਤੀ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਦੇ ਇਸ ਖੁੰਝੇ ਹੋਏ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਸਖਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਬਲਕਿ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੂਬੇ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੀ ਲਚਕ ਵੀ ਆਵੇਗੀ।

ਦਸੰਬਰ 2018 ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੇਤੀ ਬਰਾਮਦ ਨੀਤੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਖਰਤਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਖੇਤੀ ਸੈਕਟਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਧੁਰਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਪੰਜਾਬ ਕੋਲ ਖੇਤੀ ਉਪਜ ਲਈ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀ ਖੇਤੀ ਬਰਾਮਦ ਨੀਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਫਿਲਹਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦੋਂਕਿ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੂਬਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੇਤੀ ਬਰਾਮਦ ਨੀਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਸੂਬੇ ਦੇ ਖੇਤੀ ਬਰਾਮਦ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਬਰਾਮਦ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨਾਂ 'ਤੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੰਜਾਬ ਸਮੁੱਚੇ ਅਨਾਜ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਤੀਜੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੈ। ਚੌਲ ਅਤੇ ਕਣਕ ਦੇ ਮੁੱਲ ਦੀ ਟੇਢੀ ਐਮ.ਐਸ.ਪੀ. ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਵਾਧੂ ਉਤਪਾਦਨ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹੋ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹੋਰ ਥੱਲੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਜੀਆਂ ਨਕਦੀ ਫਸਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਗਬਾਨੀ ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਉਗਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨੀ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਮੰਡੀ ਨੂੰ ਬਾਈਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਮੰਡੀ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ।

ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਮੰਦਹਾਲੀ ਦਾ ਹੱਲ ਸਥਿਰ ਅਤੇ ਅਨਮਾਨਿਤ ਖੇਤੀ ਬਰਾਮਦ ਨੀਤੀ ਜ਼ਰੀਏ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਬਰਾਮਦ ਮੁਖੀ ਖੇਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਿੰਗ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਢੋਅ-ਢੁਆਈ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਤੱਕ ਸਮੁੱਚੀ ਮੁੱਲ ਲੱਭਣੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਬਰਾਮਦਕਾਰ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਕਿਸਾਨ ਮੁਖੀ ਰਣਨੀਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਬਰਾਮਦ ਦੇ ਅਹਿਮ ਮੌਕਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਭਰ ਸਕੇਗੀ। 60ਵਿਆਂ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿਚ ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੀਤੀ ਖੁਰਾਕ

ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕੀਮਤ ਸਥਿਰਤਾ 'ਤੇ ਹੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ ਜਦੋਂਕਿ ਬਰਾਮਦ ਅਗਵਾਈ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਰਣਨੀਤਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਅਨਾਜ ਭੰਡਾਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਅਤੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ 'ਤੇ ਵੀ ਭਾਰੀ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਗੋਦਾਮ ਨੌਕੋ-ਨੌਕ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਖੇਤੀ ਬਰਾਮਦ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਬਰਾਮਦਕਾਰ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਦਬਦਬਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਕੋਲ ਖੇਤੀ ਬਰਾਮਦ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਡਾਢੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕਟੌਰੀ ਤੋਂ ਡੋਅਰੀ ਉਤਪਾਦਾਂ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਡ ਸਬਜ਼ੀਆਂ, ਮੀਟ, ਪੋਲਟਰੀ, ਮੱਕੀ ਤੇ ਮੱਕੀ ਦੇ ਉਤਪਾਦਾਂ, ਬਾਸਮਤੀ ਚੌਲ, ਸਹਿਦ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਡ ਫਲ, ਜੂਸ, ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਤਾਜ਼ੇ ਫਲਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਫਾਰਮ ਬਰਾਮਦ ਕਟੋਰਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀ-ਐਕਸਪੋਰਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਿੰਗ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਟੀਚੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੰਭਾਵੀ ਕਲੱਸਟਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਉਤਪਾਦਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਜੋ 2017-18 ਵਿਚ 14,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ, ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ 2022-23 ਤੱਕ 21,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹੋ ਵਾਧਾ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2027-28 ਤੱਕ 32,000 ਕਰੋੜ ਤੱਕ ਜਾ ਪੁੱਜੇਗਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦਰਾਮਦਕਾਰ ਸਾਊਦੀ ਅਰਬ, ਇਰਾਕ, ਅਮਰੀਕਾ, ਯੂ.ਏ.ਈ., ਯੂ.ਕੇ., ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਕੁਵੈਤ, ਓਮਾਨ, ਇਰਾਨ ਅਤੇ ਵੀਅਤਨਾਮ ਹਨ।

ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਨਿੰਬੂ ਪ੍ਰਜਾਤੀ (ਕਿੰਨੂ), ਅਮਰੂਦ ਅਤੇ ਮਿਰਚਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਵਾਧੂ ਉਤਪਾਦਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਿੰਡੀ, ਬੀਨਜ਼, ਮਟਰ, ਬੈਂਗਣ, ਆਲੂ, ਟਮਾਟਰ, ਅਦਰਕ, ਧਨੀਆ ਆਦਿ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਸਲਾਂ ਅਤੇ ਸਬੰਧਿਤ ਕਲੱਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਮਦ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਥਾਨਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਤਾਜ਼ੇ ਅਤੇ ਜੰਮੇ ਹੋਏ (ਫ੍ਰੈਜ਼ਨ) ਮੀਟ, ਪੋਲਟਰੀ, ਫਲਾਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਡੋਅਰੀ ਉਤਪਾਦਾਂ ਵਾਸਤੇ ਡਿਊਟੀ-ਮੁਕਤ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ 'ਫਰੀ ਟਰੇਡ ਐਗਰੀਮੈਂਟਸ' (ਐਫ.ਟੀ.ਏ.) ਤਹਿਤ ਨਵੇਂ ਰਾਹ ਵੀ ਲੱਭ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੁਰਾਣੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦਸੰਬਰ ਵਿਚ ਯੂ.ਏ.ਈ. ਨੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਰਤ ਤੋਂ

ਅੰਡੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੋਲਟਰੀ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੀ ਦਰਾਮਦ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਕ ਸੱਚ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਵਾਲੇ ਰਸਾਇਣਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਖਤ ਨਿਯਮਾਂ ਨੇ ਯੂਰਪੀ ਯੂਨੀਅਨ, ਜਾਪਾਨ, ਅਮਰੀਕਾ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਾਸਮਤੀ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਬਰਾਮਦ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਜੋ ਬਾਸਮਤੀ ਦੇ ਬਰਾਮਦ ਵਿਚ 90 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਟ੍ਰਾਈਸਾਈਕਲਾਜ਼ੋਲ ਅਤੇ ਬੁਪਰੋਫੇਜ਼ਿਨ ਵਰਗੇ ਰਸਾਇਣਾਂ ਵਾਲੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਬਰਾਮਦ ਵਿਚ ਮੋਢੀ ਨੇਤਾ ਬਣਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਪਸੰਦੀਦਾ ਲਾਲ ਚੌਲ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀ ਯੂਨੀਅਨ ਤੇ ਜਾਪਾਨ ਮੁਤਾਬਿਕ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਸੰਪਰਕ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਘਾਟ
-ਪੰਜਾਬ ਨੇੜਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਸੂਬਾ ਹੈ ਜੋ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਉਪਜ ਨੂੰ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਵਾਧੂ ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਢੋਅ-ਢੁਆਈ ਦੇ ਖਰਚੇ ਵੀ ਝੱਲਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।
-ਕਾਰਗੋ ਟਰਮੀਨਲਾਂ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਬਰਾਮਦਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਹੈੱਡਲਿੰਗ ਖਰਚੇ ਆਇਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬਰਾਮਦ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।
-ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ 'ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਾਰਗੋ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਰੜਕਦੀ ਹੈ।
-ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਦਰਾਮਦ ਸਥਾਨਾਂ ਲਈ ਹਵਾਈ ਕਾਰਗੋ ਉਡਾਣਾਂ ਹੋ ਰੀ ਨਹੀਂ।
-ਮਲਟੀ ਮਾਡਲ ਕੋਲਡ ਚੇਨ ਨੈੱਟਵਰਕ ਦੀ ਘਾਟ ਵੀ ਰੜਕਦੀ ਹੈ।

ਅੱਗੇ ਦਾ ਰਾਹ
ਕਿਸਾਨ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਰਾਮਦ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪ੍ਰੋਸੈਸਡ ਅਨਾਜ, ਫਲ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਡੋਅਰੀ ਉਤਪਾਦਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਬਰਾਮਦ ਮੁਖੀ ਫੁਡ ਪਾਰਕਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਉਤਪਾਦਕ ਸੰਗਠਨਾਂ (ਐਫ.ਪੀ.ਓਜ਼) ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਅਤੇ ਹੁਨਰਮੰਦ ਬਣਾਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।
-ਉੱਚ ਮੁੱਲ ਵਾਲੇ ਜੈਵਿਕ ਉਤਪਾਦ, ਬਾਗਬਾਨੀ, ਡੋਅਰੀ, ਪੋਲਟਰੀ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ਦੇ ਬਰਾਮਦ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਅੱਜ ਵੀ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਡਬਲਿਊ.ਟੀ.ਓ.-ਅਨੁਕੂਲ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਰਾਮਦ ਵਧਾਉਣ ਵਾਸਤੇ, ਡੋਅਰੀ ਐਕਸਪੋਰਟ ਜ਼ੋਨ (ਡੀ.ਈ.ਜ਼ੋਨ) ਅਤੇ ਆਰਗੈਨਿਕ ਪ੍ਰੋਡਕਟ ਐਕਸਪੋਰਟ ਜ਼ੋਨ (ਓ.ਪੀ.ਈਜ਼) ਦੇ ਵਿਕਾਸ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਡਾਢੀ ਲੋੜ ਹੈ।
-ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਬਰਾਮਦ ਜੋ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਿੰਗ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ, ਸੰਸਥਾਈ ਮਦਦ, ਮਾਨਕੀਕਰਨ, ਪੈਕੇਜਿੰਗ, ਸਟੋਰੇਜ, ਲੌਜਿਸਟਿਕਸ, ਮਾਰਕੀਟਿੰਗ ਅਤੇ ਸਪਲਾਈ ਚੇਨ ਡ੍ਰਾਈ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ, ਸਮੁੱਚੀ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੀਕ ਹੈ।
-ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ੀਲੰਕਾ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼, ਯੂ.ਏ.ਈ. ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਮੁਕਤ ਵਪਾਰ ਸਮਝੌਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਆਰਥਿਕ ਭਾਈਵਾਲੀ ਵਾਲੇ ਸਮਝੌਤੇ ਤਹਿਤ ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਨਾਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਲਈ ਯੂਰਪੀ ਯੂਨੀਅਨ, ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਯੂ.ਕੇ. ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਐਫ.ਟੀ.ਏ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।
-ਸੰਸਾਰ ਬਰਾਮਦ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ ਫਸਲਾਂ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਖੋਜ ਤੋਂ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਵਿਚ ਉੱਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਠਾਹ-ਸੋਟਾ -ਚਾਚਾ ਬੋਲਿਹਾਜ਼

ਤੇਲ ਤੇ ਤੇਲ ਦੀ ਧਾਰ ਦੇਖੋ

ਹਾਲੇ ਕੱਲ੍ਹ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ, ਕਰੀਬੇ ਹੁਣੇ ਨਾ ਕੰਮ ਤਕਰਾਰ ਵਾਲਾ, ਕਾਹਲੇ ਪਵੇ ਨਾ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਦਿਓ ਯਾਰੋ, ਹੱਥ ਪਰਖਣਾ 'ਨਵੀਂ ਨੁਹਾਰ' ਵਾਲਾ। ਸੁਪਨਾ ਹੋਇਆ ਸਾਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਐ, ਤੀਜੇ ਬਦਲ ਦੀ ਬਣੇ ਸਰਕਾਰ ਵਾਲਾ। ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਾ, ਨਵੀਂ ਨੂੰ ਹੋ ਨਾਲ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ 'ਹਸਰ' ਜਾਣਦੇ ਈ ਐ ਪੰਜੇ-ਤੱਕੜੀ ਦਾ, ਜੇ 'ਸਿਸਟਮ' ਨਾ ਕੀਤਾ ਉਪਕਾਰ ਵਾਲਾ। ਕਰਿਓ ਯਾਦ ਅਖਾਣ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ, ਦੇਖੋ 'ਤੇਲ ਤੇ ਤੇਲ ਦੀ ਧਾਰ' ਵਾਲਾ!

ਪਿੰਡ ਅਨਾਇਤਪੁਰਾ ਕਾਂਡ ਦੇ ਸਬਕ

ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਤਾਕਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਮਾਮੂਲੀ ਨਿੱਜੀ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਲੜਾਈ ਵੱਲ ਧੱਕ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮਜੀਠਾ ਹਲਕੇ ਦਾ ਪਿੰਡ ਅਨਾਇਤਪੁਰ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਦੋ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖ-ਮੁਸਲਿਮ ਝਗੜਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਕੁ ਘਰ ਗੁੱਜਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 20-25 ਘਰ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਗੁੱਜਰ

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: +91-94634-74342

ਪਰਿਵਾਰ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਪਰ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸ 'ਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੀ ਰੰਜਿਸ਼ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਅਕਸਰ ਚੱਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁੱਜਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਜੱਟ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰਸਤੇ 'ਚ ਲੰਘਣ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ਤਕਰਾਰ ਲੜਾਈ ਦਾ ਫੈਰੀ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਜੋ ਆਖਿਰਕਾਰ ਹਿੰਸਕ ਹਮਲੇ 'ਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਦੋਨਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁੱਜਰਾਂ ਕੋਲ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ। ਗੁੱਜਰ ਕਰਾਨ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾ ਕੇ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਗ਼ਲਤ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਾਹਰਾ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਪਿਰ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਦੋ ਗੁੱਜਰ ਚਾਚਾ-ਭਤੀਜਾ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਗੁੱਜਰਾਂ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰ ਪੰਜ ਬੰਦਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਦੋਵੇਂ ਪਿਰਾਂ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਬੇਕਸੂਰ ਦੱਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕੇਸਾਂ 'ਚ ਅਕਸਰ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਗੁੱਜਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਾਫ

ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਦੋ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਰੰਜਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕਤਲਾਂ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁੱਜਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ 'ਚ ਹਜ਼ੂਮ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਘਰ ਦਾ ਗੇਟ ਭੰਨਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਗੁੱਜਰਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਉੱਥੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਅਜੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਜੋ ਵੀਡੀਓ ਕਲਿੱਪ ਵਾਇਰਲ ਹੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉੱਪਰ ਬਿਨਾਂ ਤੱਥ ਜਾਣੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ 'ਗੁੱਜਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰ ਉੱਪਰ ਧਾਵਾ' ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਗਈ ਕਿ ਗੁੱਜਰਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਿਵੇਂ ਪੈ ਗਈ! ਜਦਕਿ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਫੌਜਦਾਰੀ ਝਗੜਿਆਂ ਜਾਂ ਕਤਲ ਦੇ ਕੇਸਾਂ 'ਚ ਆਮ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ, ਕਤਲ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਹੋ ਗਏ। ਪਿੰਡ 'ਚ ਸੁੰਨ ਵਰਤਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਟੀ.ਵੀ. ਚੈਨਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਭੜਕਾਉ ਰੂਪ 'ਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁੱਜਰਾਂ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਕਾਰਨ 'ਸਿੱਖ' ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਗਏ ਹਨ? ਇਹ ਵੀ ਤਾਅਨੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਚੁੱਪ ਬੈਠੀਆਂ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕਿਉਂ ਦੇਖ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਗੁੱਜਰਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ਜਦਕਿ ਮੁਸਲਿਮ ਆਗੂ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਹਮਾਇਤ 'ਚ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪੂਰੀ ਮੱਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਧਾਰਮਿਕ ਜਨੂੰਨੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਗੁੱਜਰਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ 'ਕੌਮੀ' ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਐਸੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ 'ਚ ਬੈਠੇ ਸਵਾਰਥੀ

ਅਨਸਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਲਾਗੂ ਲੈਣ ਲਈ ਅੱਗ ਲਾਉ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਥਿਤ ਸਿੱਖ ਚੈਨਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ 'ਕੌਮੀ ਲੜਾਈ' ਬਣਾਉਣ 'ਚ ਵਾਹਵਾ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਭੜਕਾਉ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਅਤੇ ਨਿਹੰਗ ਪਿੰਡ ਅਨਾਇਤਪੁਰ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਪੱਕਾ ਮੋਰਚਾ ਲਾਉਣ ਦੇ ਐਲਾਨ ਵੀ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਮਾਹੌਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮੁਸਲਿਮ ਆਗੂਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ, ਜੋ ਟਕਰਾਓ ਦੇ ਖਤਰਨਾਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੋਂ ਚੌਕਸ ਹਨ, ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਝਗੜਾ ਬਣਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸੰਜੀਦਾ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਟਕਰਾਓ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ 'ਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜਨਤਕ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਫੋਕਸ ਇਸ ਉੱਪਰ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ, ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਹੋਏ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣ, ਸਹੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਿਰਫ ਕਸੂਰਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ ਹਾਲਾਤ ਉੱਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੇ ਦਬਾਓ ਹੇਠ ਹਨ। ਟਕਰਾਓ ਘਟਣ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਇਹ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਦੇ ਸਬਕਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਬਿਜਲਈ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੈਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਬਹੁਤ ਖਤਰਨਾਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੇ ਬੇਅਦਬੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਉ ਅਨਸਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੋਸ਼ਲ

ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਛਾਲਿਆ ਗਿਆ। ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਛਾਣਬੀਣ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬੇਕਸੂਰ ਵਿਅਕਤੀ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸਿੰਘੂ ਬਾਰਡਰ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਬੇਅਦਬੀ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਨਿਹੰਗਾਂ ਦੇ ਭੇਸ 'ਚ ਫੁਪੇ ਗ਼ਲਤ ਅਨਸਰਾਂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ। ਭੜਕਾਉ ਅਨਸਰਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਏਜੰਡੇ ਹਨ, ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਟ ਅਤੇ ਏਜੰਸੀਆਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਫਿਰਕੂ ਝਗੜੇ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਘਾਤ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਕੁਛ ਐਸੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤਾਕਤਾਂ ਇਸ ਤਾਕ 'ਚ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਮਸਲਾ ਬਣੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਰੰਗਤ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਿਖਾਈ ਜਾਵੇ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉੱਪਰ ਐਸੇ ਅਨਸਰ ਵਾਹਵਾ ਸਰਗਰਮ ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਐਨਕ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਸੰਜੀਦਾ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੌਕਸੀ ਨਾਲ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਸੱਤਾ ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਤਰ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਤਾਕਤ ਕਾਬਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਖਾਸ ਰੁਚੀ ਸਿੱਖ-ਮੁਸਲਿਮ ਦੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਤੋੜਨ 'ਚ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵਿਰਾਸਤ ਕਾਰਨ ਮਜ਼ਲੂਮ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਡੱਟ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਰ.ਐੱਸ.ਐੱਸ.-ਬੀ.ਜੇ.ਪੀ. ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੁਭਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਲਈ ਹਰ ਹਰਬਾ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਚੌਕਸ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਨਫਰਤ ਫੈਲਾਉਣ, ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਖੋਰ-ਖਵਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਅਤੇ ਝੂਠੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਅਤੇ ਅਫਵਾਹਾਂ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਭਗਵਾਂ ਆਈ.ਟੀ. ਸੈੱਲ ਲਗਾਤਾਰ ਸਰਗਰਮ ਹੈ।

ਅਨਾਇਤਪੁਰ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਵੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉੱਪਰ ਲਗਾਤਾਰ ਅੱਗ ਲਾਉ ਪੋਸਟਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਭੜਕਾਇਆ ਗਿਆ। ਪੋਸਟਾਂ ਦੀ ਇਕ ਵੰਨਗੀ 'ਚ ਮੋਦੀ ਅਤੇ ਯੋਗੀ ਆਦਿੱਤਿਆਨਾਥ ਦੀਆਂ

ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਰੀਫਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਯੋਗੀ ਨੇ ਯੂ.ਪੀ. ਵਿਚ ਹੈਦਰੀ ਝੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਇਆ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਜਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਸਕ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੋਸਟਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੋਸਟਾਂ ਤੋਂ ਪੋਸਟਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖਤਰਨਾਕ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਸਿੱਖ ਮੁਸਲਿਮ ਮਸਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਰਿਸ਼ਤੇ 'ਚ ਜ਼ਹਿਰ ਘੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਮਜ਼ਲੂਮ ਪਿਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ।

ਬਿਨਾਂ ਸੱਕ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਜੀਦਾ ਸੰਵਾਦ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰਕਪੂਰਨ ਹੱਲ ਤਲਾਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵੀ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆ ਕੇ ਵਸੇ ਪਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ, ਗੁੱਜਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਥਾਨਕ ਬਾਸਿੰਦਿਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਝਗੜੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਵਸਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੋਟਾਂ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਵੋਟ ਬੈਕ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਤਹੱਸ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਾਰੂਦ ਦੇ ਢੇਰ ਉੱਪਰ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਮਾਮੂਲੀ ਗ਼ਲਤੀ ਵੀ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਇਕਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਕੁਲ ਤਾਕਤਾਂ ਇਸ ਲੜਾਈ 'ਚ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਹੈ। ਭਾਈਚਾਰਕ ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਹੱਲ ਗੱਲਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ

ਜਟਾਘਰਾ ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ ਦੇ ਦੁਰਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦਮਧਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਜੋ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਪਿੰਡ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੇ ਦੀਪ 'ਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣਨ 'ਚ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਖੇਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਪਿੰਡ 'ਚ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ।

ਪਿੰਡ 'ਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲਗਭਗ 90 ਤੋਂ 100 ਘਰਾਂ ਲਈ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ 'ਚ ਲਗਾਤਾਰ ਸੁਧਾਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਿੰਦੀ ਅਖਬਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਟਾਘਰਾ 'ਚ ਹੁਣ 25 ਕਾਰਾਂ, 45 ਏਅਰ

ਦਵਿੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ

ਕੰਡੀਸ਼ਨਰ, 30 ਜਰਮਨ ਸ਼ੈਫਰਡ ਨਸਲ ਦੇ ਕੁੱਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਇੱਕ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਕੁਝ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਮਾਡਰਨ ਰਸੋਈ, ਮਹਿੰਗੇ ਸਮਾਰਟ ਫੋਨ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਰਸੋਈ ਵੀ ਹੈ। ਅਤਿ-ਆਧੁਨਿਕ 70 ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੇਤੀ ਉਪਕਰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੀ 1400 ਏਕੜ ਖੇਤੀ ਯੋਗ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਰਕਬਾ ਟਮਾਟਰ ਦੀ ਖੇਤੀ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੀ 700 ਦੇ ਲਗਭਗ ਆਬਾਦੀ 'ਚੋਂ ਸਿਰਫ 2 ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਕਤ ਵਰਨਣਯੋਗ ਪਰਿਵਾਰਤਨ ਸਿਰਫ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤਫਹਿਮੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉੱਚ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਟਮਾਟਰ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਉੱਨਤ ਤਕਨੀਕ ਨਾ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਦੂਜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਅਸਲ 'ਚ ਉੱਚ ਆਮਦਨ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਦੌਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰਤਨ ਲਿਆਂਦਾ। ਟਮਾਟਰ ਦੀ ਫਸਲ

ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਉੱਚ ਆਮਦਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਕਿਸਾਨ ਉੱਚਿਤ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਫਸਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ 'ਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਏ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਿਰਜੀ ਗਈ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਯਕੀਨੀ ਅਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਆਮਦਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਏਪੁਰ ਦੇ ਇੱਕ ਨੌਜਵਾਨ ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਗੋਵਿੰਦ ਪਟੇਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟਮਾਟਰ ਦੀ ਖੇਤੀ 'ਤੇ ਇੱਕ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਟਮਾਟਰ ਉਤਪਾਦਕ ਜ਼ਾਲਮ ਸਿੰਘ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਜਟਾਘਰਾ ਪਿੰਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਨੇੜੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਜ਼ਾਲਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਾਰੋਬਾਰ ਉਦਯੋਗ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ 'ਚ ਸਫਲ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਉਤਸੁਕ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਏਨਾ ਚੰਗਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ 'ਚ ਕਿਵੇਂ ਸਫਲ ਰਹੇ, ਖਾਸਕਰ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਜਦੋਂ ਵਾਜਬ ਮੁੱਲ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਟਮਾਟਰ ਸੁੱਟਣ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਅਕਸਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੰਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਆਸਾਧਾਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਪਿੱਛੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ 'ਚ ਟਮਾਟਰ ਦੀ ਫਸਲ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਵ ਅਕਤੂਬਰ-ਨਵੰਬਰ 'ਚ ਜਲਦੀ ਫਸਲ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾ ਕੇ ਬਜ਼ਾਰ ਦਾ ਲਾਭ ਚੁੱਕਣ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੇ। ਮੌਸਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫਸਲ ਲੈਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਕੀਮਤ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 24 ਤੋਂ 28 ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਦੇ ਟਮਾਟਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਕੈਰਟ (ਟੋਕਰੇ) ਦੀ ਕੀਮਤ 1200 ਰੁਪਏ ਤੋਂ 1400 ਰੁਪਏ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹ ਲਗਭਗ 50 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ

ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਟਮਾਟਰ ਵੇਚਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਆਮ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਦੋਂ ਟਮਾਟਰ ਦੀ ਫਸਲ ਆਉਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀਮਤਾਂ 'ਚ ਗਿਰਾਵਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਸਰ 8 ਰੁਪਏ ਤੋਂ 10 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਤੱਕ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਅੱਖੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜੋ ਕਮਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਅੰਤਿਮ ਉਪਭੋਗਤਾ ਮੁੱਲ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

ਗੋਵਿੰਦ ਪਟੇਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉੱਚ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਥਿਰ ਦੌਰ ਚੱਲਿਆ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਚ ਫਸਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਟਮਾਟਰ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ 57 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋਗ੍ਰਾਮ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਇਹੀ ਉਹ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਜਟਾਘਰਾ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਾਰੋਬਾਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਬਣਾ ਲਈ। ਹਰਿਆਣਾ 'ਚ 'ਭਾਵਾਂਤਰ ਭਰਾਈ ਯੋਜਨਾ' ਤਹਿਤ ਟਮਾਟਰ ਉਤਪਾਦਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵੱਲ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 4 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਲੋ ਦੇਣ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਜਟਾਘਰਾ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਲਗਾਤਾਰ ਉੱਚੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਟਾਘਰਾ ਇੱਕ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਪਿੰਡ ਵਜੋਂ ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਮੁੱਲ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਇੱਕ ਯਕੀਨੀ ਅਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ 'ਸਭ ਕਾ ਸਾਥ, ਸਭ ਕਾ ਵਿਕਾਸ' ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ। ਪਰ ਹਰ ਕਿਸਾਨ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਫਸਲ ਲਏ ਜਾਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਵੀ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਜਟਾਘਰਾ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਮੁੱਲ ਗਿਰਾਵਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸਲ ਦੀ ਭਰਮਾਰ

ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ 'ਚ ਹੈ ਕਿ ਟਮਾਟਰ ਉਤਪਾਦਕਾਂ ਨੂੰ ਕਣਕ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਮੁੱਲ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਹੋ ਸਕੇ ਕਿ ਉਹ ਘਾਟੇ 'ਚ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਇੱਕ ਉੱਚਿਤ ਲਾਭ ਜਾਂ ਵਾਜਬ ਮੁੱਲ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵੀ ਹੋਵੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਿਤ ਮੁੱਲ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਪੇਂਡੂ ਪਰਿਵਾਰਤਨ ਲਿਆਉਣਗੇ। ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਆਰਥਿਕ ਚਮਤਕਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕਰਨਾ ਖੇਤੀ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ। ਭਾਰਤ 'ਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਖੇਤੀ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਭਾਰਤ 'ਚ, ਖੇਤੀ 'ਤੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਵਿਗੜਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਤੱਕ ਧਨ ਦਾ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਧਨ ਪਿੰਡ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਟਾਘਰਾ 'ਚ ਅਨਜਾਣੇ 'ਚ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਦਲਿੱਤਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪਰਵਿਰਤਨ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕੁਝ ਕਾਲਪਨਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੱਕ ਧਨ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਉਪਜ ਦਾ ਸਹੀ ਮੁੱਲ ਮਿਲੇ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਹਫਤੇ ਮਿਨਿਆਪੋਲਿਸ 'ਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਿਸਾਨ ਸੰਘ (ਐਨ.ਐਫ.ਯੂ.) ਦੀ 112ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦੇ ਸੰਮੇਲਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਅਮਰੀਕੀ ਖੇਤੀ ਸਕੱਤਰ ਟਾਮ ਵਿਸਲੈਕ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੇਂਡੂ ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਇੱਕ

ਰਵਾਇਤੀ ਅਰਥ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਦੌਲਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹੇ। ਯੂ.ਐਸ.ਡੀ.ਏ. ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਜਿਸ ਰਵਾਇਤੀ ਅਰਥ ਵਿਵਸਥਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੈ। ਪਰ ਸਹੀ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੈਂ ਟਾਮ ਵਿਲਸੈਕ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਰਥਕ ਹੱਲ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਹੈ। ਆਖਿਰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸਾਨ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਖੇਤੀ ਸਪਲਾਈ ਚੇਨ ਵਿੱਚੀ ਲਾਭ 'ਚ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਖੇਤੀ 'ਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ 'ਚ ਬੀ-ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਅਤੇ ਡਿਜੀਟਲ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਆਉਟਲੈੱਟ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਭੁੱਖੇ ਪੇਟ ਸੌਂਦੇ ਹਨ? ਇਹ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਖੇਤੀ 'ਚ ਇੱਕ ਸੋਸ਼ਕ ਬਜ਼ਾਰ ਆਰਥਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਖੇਤੀ ਸੰਪਰਦਾ ਨੂੰ ਖਾ ਗਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ 'ਤੇ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਖੇਤੀ 'ਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਕਨੀਕੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰੇਗਾ। ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਧਨ ਦੀ ਨਿਕਾਸੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਹ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅੱਖੀਂ ਘਟਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਆਰਥਿਕ ਸੰਪਤੀ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਲਾਭ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਅਦਭੁੱਤ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਉਣ 'ਚ ਜਟਾਘਰਾ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਬਕ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਬਣਾਈਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਿਉਣਯੋਗ ਅਤੇ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਆਮਦਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈਏ ਬਾਕੀ ਕੰਮ ਉਹ ਆਪ ਕਰਨਗੇ। ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਤੱਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਕਦਮ

ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਪਿਤਾ

ਜਤਿੰਦਰ ਪਨੂ
ਫੋਨ: 91-98140-68455

ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨੀਂ ਨਵੀਂ ਵਿਆਹੀ ਨੂੰ ਦੇ ਚਾਅ ਵਰਗਾ ਚਾਅ ਜਿਹਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਲੰਘਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹਕੀਕਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਸਰਕਾਰ ਅਜੇ ਮੁੱਢਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਹ ਲਿਖਤ ਨਵੇਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਦੇ ਖਟਕਤ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਗਿਆਰਵੇਂ ਦਿਨ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹਨ। ਇਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਵੀ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਘੇਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਘੇਰਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਅਜੇ ਮਸਾਂ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਅਫਸਰ ਇਸ ਨੇ ਬਦਲੇ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਲਾਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਲੀ ਚਾਲ ਉੱਤੇ ਚੱਲਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਡੰਗ ਸਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਪੱਖ ਇਹ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸਿਉਂ ਚੁਣੌਤੀ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਕੰਮ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਦੇ ਸਾਰ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਇੱਕ ਸੀਨੀਅਰ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂ ਨੇ ਵੀ ਕਹੀ ਹੈ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇੱਕ ਆਗੂ ਨੇ ਵੀ ਇੰਜ ਕਹੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕਰ ਕੇ ਬਿਆਨ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਲਿਖਣ ਦਾ ਵੀ ਹੱਕ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਵੀ, ਪਰ ਨਾ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂ ਇਹ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਅੱਠ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਨਿਕਲੇ ਵਾਅਦੇ ਤੇ ਦਾਅਵੇ ਸਿਰਫ ਚੋਣ ਜੁਮਲੇ ਕਿਉਂ ਬਣ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਆਗੂ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੇ ਆਗੂ ਨੇ ਗੁਟਕਾ ਸਾਹਿਬ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਲਾ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਬਣਿਆ? ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਾਲੇ ਮਾਤੇ ਸਨ, ਏਸੇ ਲਈ ਹਾਰ ਗਏ, ਅੱਗੋਂ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਕੁਝ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖਾਵੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਹ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ

ਵਰਗੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵਕਤ ਵੀ ਤਾਂ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਲੋਕ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ, ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਆਗੂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੌਣ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਸੋਂ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਕਦਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਸਭਾ ਲਈ ਪੰਜ ਬੰਦੇ ਚੁਣਨ ਦੀ ਗੱਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ, ਬਾਕੀ ਲਗਭਗ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਦਮ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹੇ ਹਨ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਲਾਹੀ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸਾਬਕਾ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਦੋਂ ਬਾਹਰੀਆਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਹਾੜੇ ਵਾਲਾ ਟੱਕ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਬਕਾ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਇੰਜ ਲੁਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਧਾਇਕ ਅਤੇ ਪੰਜ ਵਾਰੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਹਰ ਵਾਰੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਵਧੀ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਸ ਵੇਲੇ ਛੇ ਲੱਖ ਬਾਹਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਬਣਨੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਕਦਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੇਰਵਾ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ, ਉਥੇ ਵੀ ਹਰ ਵਾਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਪੰਨਵਾਦੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਉਹ ਵੇਰਵਾ ਫੋਲਿਆ ਤਾਂ ਗੱਲ ਉਸ ਦੀ ਸੱਚੀ ਨਿਕਲੀ, ਪਰ ਇਹ ਅੱਧਾ ਸੱਚ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਧੇ ਸਿਰ ਦੀ ਪੀੜ ਵਾਂਗ ਅੱਧਾ ਸੱਚ ਵੀ ਕੋਰੇ ਝੂਠ ਤੋਂ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਸਿਕ ਪੈਨਸ਼ਨ

ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰੀ ਦੇ ਹਰ ਸਾਲ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਜੇ ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਵਾਂਗ ਬਾਈ ਵਾਰੀਆਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਬਤਾਲੀ ਸਾਲ ਮੈਂਬਰ ਰਹੇ ਤਾਂ ਸਮੁੱਚੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਬਣੇਗੀ, ਵੱਡੇ ਬਾਦਲ ਦੀ ਅਜੋਕੇ ਹਿਸਾਬ ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਬਾਰਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣੇਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੀ ਭੱਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਪੈਨਸ਼ਨ ਸੂਚੂ ਹੀ ਪੌਣਾ ਕੁ ਲੱਖ ਟੱਪ ਕੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਅਜੋਕੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ, ਪਿਛਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਏ ਸਨ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਦੋਂ ਅਰਵਿੰਦ

ਕਿਹੜੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ ਬੰਦਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਤਾਬਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਨਖਾਹ ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਵਿਚਲੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਢਾਈ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਨੰਬਰ ਉੱਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਾਲੇ ਉੱਤਰਾਖੰਡ ਵਿਚਲੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਲ ਤਨਖਾਹ ਇੱਕ ਲੱਖ ਅਠਾਨਵੇਂ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੀਸਰੇ ਹਿਸਾਬ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਕੁੱਲ ਇੱਕ ਲੱਖ ਨੌਬੇ ਹਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਇੱਕ ਲੱਖ ਪਚਵੇਂ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਵਾਂ ਨੰਬਰ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਲੱਖ ਸਾਢੇ ਬਤਾਲੀ ਹਜ਼ਾਰ ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਬਿਹਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਭਾਜਪਾ ਤੇ ਨਿਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਕੁੱਲ ਇੱਕ ਲੱਖ ਤੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਿਹੜੀ ਤਨਖਾਹ ਵਧਾਉਣੀ ਸੀ, ਉਹ ਲਾਗੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਦਸਵੇਂ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਲ ਨੌਬੇ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤਨਖਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਤਲੇ ਦਸ ਵੱਧ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਾੜਾ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਹੈ। ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੱਲ ਚੱਲ ਪੈਣ ਵਾਂਗ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੱਲ ਮੁੜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੌਤ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਝਾਕੀਏ ਤਾਂ ਏਥੇ ਇਸ ਵਕਤ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਾਗ ਸੰਭਾਲਣ ਵੇਲੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਕਾਲੀ-ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਸਰਕਾਰ ਆਖਰੀ ਛਿਮਾਹੀ ਦੌਰਾਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਇਕੱਤੀ

ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਧੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਵੇਖ ਕੇ ਸੋਧਣੇ ਚਾਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅੜਿੱਕਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਬਕਾ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡੇ, ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਲਈ ਤਨਖਾਹਾਂ ਸਮੇਤ ਜਿੰਨੀ ਕੁੱਲ ਰਕਮ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਰਾਦਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਚਰਚਾ ਚੱਲੀ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 2021 ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਛਪੀ 'ਟਾਈਮਜ਼ ਨਾਓ ਡਿਜੀਟਲ' ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ 'ਟਾਈਮਜ਼ ਨਾਓ' ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸਮਰਥਕ ਚੈਨਲ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ

ਰੂਸ-ਯੂਕਰੇਨ ਜੰਗ ਅਤੇ ਗਲੋਬਲ ਮੀਡੀਆ

ਰੂਸ-ਯੂਕਰੇਨ ਜੰਗ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਲਕਾਂ ਦਾ ਮੀਡੀਆ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰੂਸ, ਯੂਕਰੇਨ, ਅਮਰੀਕਾ, ਯੂਰਪ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਮੀਡੀਆ ਕਵਰੇਜ ਵੇਖ ਕੇ ਪਾਠਕ, ਦਰਸ਼ਕ ਭੰਬਲਭੁਸੇ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸ ਦਾ ਪੱਖ, ਕਿਸਦੀ ਕਵਰੇਜ ਸਹੀ ਹੈ, ਕਿਸਦੀ ਉਲਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸਦੀ ਗਲਤ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਜੰਗ

ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜੋ ਯੂਕਰੇਨ ਜੰਗ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ। ਵਾਇਸ ਆਫ ਅਮੈਰੀਕਾ, ਰੇਡੀਓ ਫ੍ਰੀ ਯੂਰਪ, ਰੇਡੀਓ ਲਿਬਰਟੀ, ਡਿਊਊਸ ਵੈਲੋ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੀਡੀਆ ਰੂਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸਖ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਰੂਸ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਵਧਣ ਦਾ ਡਰ ਵੀ ਸਤਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂਕਰੇਨ-ਰੂਸ ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਰੂਸ ਵਿਚ ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਲਈ ਰੂਸ ਵੱਲੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਰੂਸੀ ਮੀਡੀਆ ਉਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੇ ਡਾਟਾ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਰਸੀਅਨ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰੂਸ ਦਾ ਮੀਡੀਆ ਯੂਕਰੇਨ 'ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘਟਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਯੂਕਰੇਨ ਵਿਖੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਤੋੜ ਮਰੋੜ ਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਓਧਰ, ਯੂਕਰੇਨ ਦਾ ਮੀਡੀਆ ਸੁਪਰ ਪਾਵਰ ਰੂਸ ਦੇ ਖੋਖਲੇਪਨ ਨੂੰ ਉਭਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂਕਰੇਨ ਵਾਲੇ ਹਾਰਨਗੇ ਜਾਂ ਜਿੱਤਣਗੇ ਜਾਂ ਮਰਨਗੇ, ਮੈਦਾਨ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਗੇ। ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਯੂਕਰੇਨ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਹੁੰਚਾਏ ਜਾ ਰਹੇ

ਵੱਡੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਉਭਾਰ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਸੁਰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਜੰਗ ਕਾਰਨ ਰੂਸ ਨੂੰ ਹੋ ਰਹੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਰੂਸ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਨ। ਦੋ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਈਗੋ ਨੇ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਲੱਖਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਕਰ ਮਾਰਿਆ। ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਰੂਸ-ਯੂਕਰੇਨ ਜੰਗ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਮੁਖ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਮੁੱਖ ਸੁਰਖੀ ਵਜੋਂ ਕਵਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਵਾਲ ਸਟਰੀਟ ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ ਸਟਰੀਟ ਮੁੱਖ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜੰਗ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਦਾ ਕੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਉਸ ਮੁਲਕ ਦਾ ਮੀਡੀਆ ਜੰਗ ਦੀ ਕਵਰੇਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸਥਿਤ ਰੂਸੀ ਦੁਤਾਵਾਸ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚਾਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰੂਸ ਨੇ ਜੰਗ ਨਹੀਂ ਛੇੜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਝੌਤੇ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਯਤਨ ਜਾਰੀ ਹਨ। ਓਧਰ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਮੀਡੀਆ ਰੂਸ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ। ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਸੀ ਮੀਡੀਆ ਇਸ ਜੰਗ ਲਈ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਗੱਲ ਚਿੱਟੇ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਇਸ ਯੁਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਿੰਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਲਵੇ, ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾ ਲਵੇ, ਜੰਗ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਛੁਪਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਦ

ਵੱਡੀਆਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਕੰਪਨੀਆਂ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ। ਇਕ ਜੰਗ ਯੂਕਰੇਨ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਲੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੂਸਰੀ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਮੀਡੀਆ ਲੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੇ ਰੂਸ ਸਮਰਥਕ ਚੈਨਲਾਂ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਗੂਗਲ ਨੇ 'ਰਸੀਅਨ ਟੂਡੇ ਨਿਊਜ਼' ਅਤੇ ਸਪੂਤਨਿਕ ਜਿਹੇ ਐਪ ਗੂਗਲ ਪਲੇਅ ਸਟੋਰ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਯੂ ਟਿਊਬ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਰੀਕੀ ਕੰਪਨੀ ਐਪਨ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਐਪ ਸਟੋਰ 'ਚ ਰੂਸੀ ਚੈਨਲ ਰੋਕ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਦਾਅਵਾ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਚੈਨਲ ਜੰਗ ਸਬੰਧੀ ਗਲਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੂਗਲ ਐਪਸ ਦੇ ਲਾਈਵ ਫੀਚਰ ਨੂੰ ਯੂਕਰੇਨ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਰੂਸੀ ਫੌਜ ਉਸਦਾ ਲਾਭ ਨਾ ਲੈ ਸਕੇ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਿਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਨਵੇਂ ਉਪਕਰਨ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਯੂਰਪੀਅਨ ਯੂਨੀਅਨ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਪੂਰੀ ਸਰਗਰਮ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਯੂਕਰੇਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਅਕਾਊਂਟ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੰਗ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਰੂਸ-ਯੂਕਰੇਨ ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਕਿਹੜੀ ਸੂਚਨਾ ਸਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀ ਗਲਤ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੀਨੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ (ਵੀਬੋ ਅਤੇ ਟਿਕਟਾਕ) ਰੂਸ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਜੰਗ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਲੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ।

ਪ੍ਰੋ. ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: 94171-53513

ਦਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਮੀਡੀਆ ਉਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਰੂਸ ਦੇ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰੂਸ 'ਚ, ਯੂਕਰੇਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਖਾਉਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਪੁਤਿਨ ਸਰਕਾਰ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਧੂਰੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਰੂਸ ਦਾ ਮੀਡੀਆ ਇਸਨੂੰ ਜੰਗ ਨਹੀਂ, ਮਿਲਟਰੀ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਕਹਿ ਰਿਹਾ। ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਪੁਤਿਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਰੂਸ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਮੀਡੀਆ ਰੂਸੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਰੂਸ ਨੇ ਫੇਸਬੁੱਕ ਅਤੇ ਟਵਿੱਟਰ ਆਦਿ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਵੀ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਪੁਤਿਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੀਡੀਆ ਅਦਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ

ਤਬਾਹ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਰੂਸ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਪੈ ਗਿਆ, ਰੂਸੀ ਕਰੰਸੀ ਰੂਬਲ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਈ। ਬਹੁਤੇ ਭਾਰਤੀ ਚੈਨਲ ਰੂਸ-ਯੂਕਰੇਨ ਜੰਗ ਨੂੰ ਟੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਚੈਨਲ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਵੇਂ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜੰਗ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ। ਯੂਕਰੇਨ ਖੰਡਰ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਰੂਸ-ਯੂਕਰੇਨ ਦੋਵੇਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਜਾਂਬਾਜ਼ ਸਿੱਧ ਕਰ ਰਹੇ

ਮਿਆਰੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪਰਵਾਸੀ ਕਲਮਾਂ'

ਕਹਾਣੀਆਂ, ਵੰਨ ਸੁਵੰਨੇ ਲੇਖ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਕ ਥਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ। ਨਿਰੋਲ ਸਾਹਿਤਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹਨ। ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ ਵਲੋਂ ਸੰਪਾਦਤ ਕੀਤੀ 'ਪਰਵਾਸੀ ਕਲਮਾਂ' ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਬਣਿਆ, ਜਿਸ

ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ

ਵਿਚ ਵੀਹ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਲੇਖ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਵਲੋਂ ਅਜਿਹੀ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਉਲੀਕਣੀ ਦੇ ਧਾਰੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਆਮ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵੱਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਪਾਠਕ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਕੱਠਾ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵੱਲੋਂ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਕਿਵੇਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਹਰ ਰੂਪ ਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਨੇਹਾ ਤਾਂ ਦੇਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਹਾਣੀ, ਲੇਖ, ਕਵਿਤਾ, ਨਾਟਕ ਆਦਿ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਦਾ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਢੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

'ਪਰਵਾਸੀ ਕਲਮਾਂ' ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਵੀਹ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਚੰਗਾ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਐਸ ਸਾਕੀ ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਹੁਤੇ ਲੇਖਕ ਆਮ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਨਵੇਂ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਪੁਸਤਕ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਬਹੁਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਆਮ ਪਾਠਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤੇ ਵਾਕਿਫ਼ ਨਹੀਂ। ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਰਹਿੰਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ ਦੀਆਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ

ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਾਵਲ 'ਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਚਲਦੀ ਰਹੀ' ਸੰਬੰਧੀ ਕੁਝ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਰੀਵਿਊ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਗੁਲਾਟੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਚੱਲੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਲੀਕ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਲਿਖੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਡਾ. ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀਤਲਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਾਵਿ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕੁਝ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਸ਼ਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਪੁਸਤਕ 'ਕੈਂਗਰੂਨਾਮਾ' ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਸੰਧਰ ਦੀ ਕਾਫੀ ਟੇਬਲ ਬੁੱਕ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਮੁਤਾਬਕ 'ਪਰਵਾਸੀ ਕਲਮਾਂ' ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਇਸਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਤਕ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਲੇਖ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਚੰਗੇ ਬਰੰਗੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਾਂਗ ਹਨ। ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਮੁੱਖ ਬੰਦ ਵਿਚ ਆਪ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਗੁਲਦਸਤੇ ਵਿਚ ਕਈ ਫੁੱਲ ਹਲਕੇ ਚੰਗੇ ਦੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਸਮਝੌਤੇ ਵੀ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।' ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਇਸ ਸਾਫ਼ਰੋਈ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਟੇ ਵਿਚ ਲੂਣ ਦੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵਧੀ ਨਹੀਂ।

ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਮੁੱਖ ਬੰਦ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰੁਚੀਆਂ ਦੀ, ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਛੋਹਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਸਮੇਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਰਸਮੀ ਮੁੱਖ ਬੰਦ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਹੀ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਐਸ. ਸਾਕੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬੰਮੂ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨੋਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਬਿਆਨੀਆ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਦੂਜੀ, ਬਲਦੇ ਸਿਵਿਆਂ ਵਿਚ ਜਲ ਰਹੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਤੀਜੀ ਵਿਚ ਮੁਰਗੇ

ਬੱਚਿਆਂ ਵਲੋਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਮਾਪੇ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਵੀ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਿਨਹਾਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਪਰਛਾਵੇਂ, ਬਿੰਦੂ ਅਤੇ ਆਕਾਰ' ਨਿਵੇਕਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਤਕਨੀਕ ਵਿਚ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ।

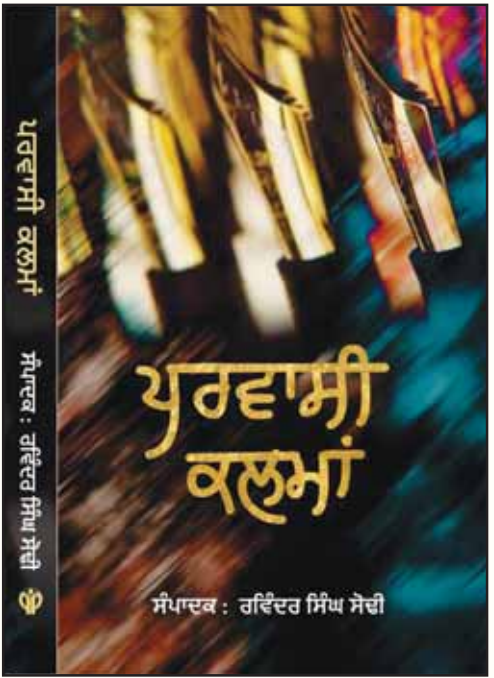
ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਪਰ ਭਾਵਪੂਰਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਲੇ ਲੇਖ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਸਾਂਝਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਵਾਰਤਕ ਭਾਗ ਵਾਂਗ ਕਵਿਤਾ ਭਾਗ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਗੀਤ, ਗੁਜ਼ਲ, ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਕਵਿਤਾ, ਤੋਲ-ਤੁਕਾਂਤ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗਮਈ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦ, ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੁਲਪੁਰ, ਤਖਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦੇ ਗੀਤ, ਗੁਜ਼ਲਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਯੋਗ ਹਨ। ਰਮਿੰਦਰ ਵਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਰਵਾਨੀ ਹੈ। ਕੰਵਲ ਸਿੰਧੂ, ਰੂਪ ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ ਦੀਆਂ ਗੁਜ਼ਲਾਂ, ਗੀਤ ਅਤੇ ਨਜ਼ਮਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੰਵਲ ਸਿੰਧੂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚ ਵਸੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਭਾਵਪੂਰਤ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹ ਧਰਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਫੈਲੇ ਲੋਟੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੰਗਾਰਦਾ ਹੈ। ਰੂਪ ਦਵਿੰਦਰ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਡੂੰਘੇ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਕਾਵਿਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਸਿਰਜਣ ਯੋਗ ਹਨ। ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉਮਦਾ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਕੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਮਿਆਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੁਜ਼ਲਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਅਰਾਂ ਵਿਚ ਨਵੀਨਤਾ ਹੈ। ਕੁਤੀਆਂ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਗੀਤ ਜੁਥਾਨ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵੀ ਲਿਖਣੇ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਪਾਠਕ ਝਟਪਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਲੱਭਣਗੇ। ਕੁਝ ਸਿਰਲੇਖ ਹਨ: 'ਦੋਸ਼ ਦੁਆਬਾ ਤੋਂ ਡਾਰਲਿੰਗ ਹਾਰਬਰ ਤਕ ਦਾ ਸਫਰ', 'ਭੱਠਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਤੋਂ ਮੇਅਰ ਤਕ ਦਾ ਸਫਰ', 'ਕੱਚੇ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਪੱਕੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ', 'ਕੋਤੜੀਮੇ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਸਵਾਦ ਵਰਗਾ', 'ਅਵਾਜ਼, ਰੂਪ ਅਤੇ ਕਲਮ ਦਾ ਸੁਮੇਲ', 'ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਬਣਾ ਆਦਮੀ' ਆਦਿ।

ਏਨੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਘਾਟ ਰੜਕੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਮਿਆਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖ ਨਾਲ ਹੈ। ਤਤਕਰੇ ਵਿਚ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ 'ਪਰਵਾਸੀ ਕਲਮਾਂ' ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ 20 ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਆਰੀ ਚੋਣਵੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਪ੍ਰੀਤ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਨਾਭਾ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਦਿੱਖ ਅਤੇ ਛਪਾਈ ਵਧੀਆ ਹੈ। 264 ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵੀ 350 ਰੁਪਏ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਰਵਿੰਦਰ ਸੋਢੀ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਪਰਵਾਸੀ ਕਲਮਾਂ ਦਾ ਮੁਖੜਾ

ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਏਹ ਸੇਵਾ (ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ)

ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਏਹ ਸੇਵਾ, ਰਲ-ਮਿਲ ਜਾਣਦੇ ਸਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਲਾਈਆਂ ਖੁਦ ਨੂੰ, ਮੌਜਾਂ ਮਾਣ ਦੇ ਸਾਂ।

ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ, ਧੱਕਾ ਤੇ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਬੰਦੂਕਾਂ ਤਾਣਦੇ ਸਾਂ।

ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਨ ਭਾਵੇਂ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਅੰਦਰੋਂ ਏਕਾ ਸੀ, ਜਨਤਾ ਦਾ ਖੂਨ ਸਾਂ ਚੁਸਦੇ, ਇਕੋ ਹੀ ਹਾਣ ਦੇ ਸਾਂ।

ਉਨੀ ਸੌ ਸੰਨਤਾਲੀ ਤੋਂ ਆਪਾਂ, ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਤਾਂ ਧਰਮਾਂ, ਭੋਰਿਆਂ, ਜਾਤੀਵਾਦ 'ਚੋਂ, ਵੋਟਾਂ ਛਾਣਦੇ ਸਾਂ।

ਸੁੱਖਵਿੰਦਰ ਬੋਦਲਾਂਵਾਲਿਆ, ਆਹ ਕੀ ਠਾਹ ਸੋਟਾ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਲਾਓ ਖੁੰਜੇ, ਅਸੀਂ ਪਹਿਚਾਣਦੇ ਸਾਂ।

ਕਾਵਿ-ਕਿਆਰੀ

-ਸੁੱਖਵਿੰਦਰ ਬੋਦਲਾਂਵਾਲਾ
ਫੋਨ: 360 281 2624

ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਭਟਕਦਾ ਸੀ
ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਭਟਕਦਾ ਸੀ
ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਸਾਇਆ
ਮੁੜ ਕੇ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ
ਤੇਰਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ।

ਇਹ ਭਟਕਣ ਜਿਵੇਂ
ਖਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਨਾਵਿਆਂ ਦੀ ਸੀ
ਉਹ ਟੀਸ ਬਣ ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਦੀ
ਸਦਾ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਇਆ।

ਅੱਖੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ
ਸਾਇਦ ਰੁੱਤਾਂ ਦਾ ਫਲਸਫ਼ਾ
ਆਪੇ ਹੀ ਬਰਸ ਪਈਆਂ
ਜਦ ਦਿਲ 'ਚ ਉਛਾਲ ਆਇਆ।

ਕਲਮ ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ
ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਦਾ ਰਾਗ ਛੇਤੇ
ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਚੇਹਰੇ 'ਤੇ

ਵੱਖਰਾ ਨਿਖਾਰ ਆਇਆ।
ਫਿਜ਼ਾ ਦੇ ਰੰਗ ਉਹੀ ਸਨ,
ਬਸ ਦਿਲ ਉਦਾਸ ਸੀ
ਦਿਲ ਮੌਲ ਪਿਆ ਤਾਂ ਵੱਖਰਾ ਹੀ
ਜਾਹੋ-ਜਲਾਲ ਛਾਇਆ।

ਆਪਣੀ ਸਿਲਕੀ ਜੋਬ ਦੀਆਂ
ਨੱਕਰਾਂ ਫਰੋਲਦਾ ਹਾਂ
ਮਜ਼ਲੂਮ ਜਿਹਾ ਇਕ ਦਿਲ ਸੀ
ਕਿੱਥੇ ਵਿਸਾਰ ਆਇਆ।

-ਨਵਚੇਤਨ

ਰਿਸ਼ਤੇ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਰੱਬ ਬਣਾਏ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜੱਗ ਬਣਾਏ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਠੱਗ ਬਣਾਏ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਯੱਭ ਬਣਾਏ।

ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਿਰੇ ਸਮਝੋਤੇ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਮ ਕੇ ਹੋਤੇ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਤਰਨ ਧੋਤੇ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬੇਨਾਮ ਹੋ ਹੋਤੇ।

ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਖਾ ਜਾਣ ਗੰਢਾਂ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸੱਕ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਨੇ ਖੰਡਾਂ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਛੱਜ ਪਾ ਛੰਡਾਂ।

ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਭੱਜ ਜਾਣ ਮੌਕੇ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਜਾਵਣ ਧੋਖੇ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤਾਂ ਬਾਹਲੇ ਔਖੇ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਿਭਦੇ ਨੇ ਸੌਖੇ।

ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪਾਕ ਪਵਿੱਤਰ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੇ ਸੱਚੇ ਮਿੱਤਰ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਈ ਚਲਿੱਤਰ
ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇ ਰੂਹ ਕਲਿੱਤਰ।

-ਰਵਿੰਦਰ ਲਾਲਪੁਰੀ
ਫੋਨ: 94634-52261

ਨਾਜ਼ੁਕ ਖਿਆਲੀਆਂ
ਬੋਲ ਕੁਬੋਲ ਨਾ ਬੋਲ ਨੀ ਜਿੰਦੇ,
ਬਹਿ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਨੀ ਜਿੰਦੇ!
ਨਾ ਨਜ਼ਰ ਚੁਰਾ ਨਾ ਗਮ ਛੁਪਾ,
ਦਿਲ ਦੀ ਘੁੰਡੀ ਖੋਲ੍ਹ ਨੀ ਜਿੰਦੇ!

ਦਿਲ ਦਰਿਆ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਡੂੰਘੇ,
ਕਾਹਨੂੰ ਲੱਭਦੀ ਫਿਰਦੀ ਲੁੰਘੇ।
ਦਿਲ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੀ ਚਾਹ ਸਦਾ,
ਸੋਚ ਅਤੇ ਸੁਲਝਾਅ ਨੀ ਜਿੰਦੇ!

ਪਿਆਰ ਵਾਲੀ ਕੱਤ ਨੀ ਪੂਣੀ,
ਰੰਗਤ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ ਦੁਣੀ ਦੁਣੀ।
ਰੰਗ ਮਜੀਠੇ ਭਿੰਜ ਜਾਏ ਰੂਹ,
ਤੱਕ ਤੱਕ ਔਸੀਆਂ ਪਾ ਨੀ ਜਿੰਦੇ!

ਝੁਠੀਆਂ ਨੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ,
ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਪੀਢੀਆਂ ਗੰਢਾਂ।
ਇਕ ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਟੁੱਟ ਜਾਣੇ,
ਜੀਵਨ ਜਫ਼ਰ ਜਲਾ ਨੀ ਜਿੰਦੇ!

ਛੱਡ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲਾਣਾ ਝੋਰਾ,
ਕਾਹਨੂੰ ਮਰਨਾ ਹੋ ਭੋਰਾ ਭੋਰਾ।
ਤੇਰੇ ਬਾਬੋਂ ਕੀ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਸੁੰਨਾ,
ਜਿੰਦਗੀ ਤਾਂ ਹੈ ਦਗਾ ਨੀ ਜਿੰਦੇ!

ਆਏ ਔਲੀਆ ਪੀਰ ਸਿਕੰਦਰ,
ਬੋਲਦੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜੱਗ ਅੰਦਰ।
ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ,
ਸੱਚੇ ਨਾਲ ਨਿਭਾਅ ਨੀ ਜਿੰਦੇ!

-ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ "ਰੂਪਪੁਰੀ"

ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਹਰ ਡੇਵ-ਦੇ ਮੀਲ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਲਿਖ ਲਿਖ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਵਰਤਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੰਗਰ, ਫਲਾਂ ਦਾ ਲੰਗਰ, ਠੰਡਾ ਲੰਗਰ ਤੇ ਗੰਨੇ ਦਾ ਰਸ ਵਰਤਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਯਾਤਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ, ਚਾਹ, ਗੰਨੇ ਦਾ ਰਸ, ਲਿਮਕਾ, ਜੂਸ ਜਾਂ ਫਲਾਂ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਹਰ ਦਸ-ਪੰਦਰਾਂ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਰੋਮਨ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਤਖਤੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਖਤੀਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਫੇਰੀਆਂ ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੁਆਰਾ ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਤੇ ਆਖਰੀ ਭਾਗ ਵੀ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਚੇਤੇ ਆਇਆ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਬਾਰਡਰ ਉੱਤੇ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਚੱਲੇ ਸਾਲ ਭਰ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਲੋਂ ਲੰਗਰ ਵਾਲੇ ਭੋਜਨ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ, ਬੀਬੀਆਂ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਦੇਗ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇਗ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰਾ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੇਗ ਤੇਗ ਫਤਿਹ ਨੂੰ ਚਿਤਰ ਕੇ ਤੇ ਚਿਤਾਰ ਕੇ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ।

ਰੋਸ਼ਨ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ
ਗੁਜ਼ਲਗੌ ਗੁਰਦਿਆਲ ਰੋਸ਼ਨ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ

ਦੇ ਇਕ ਮੱਦਾਹ ਕਮਲਜੀਤ ਕੰਵਰ ਨੇ ਜੇਜੋ-ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਪੈਂਦੇ ਪਿੰਡ ਗਜ਼ਰ ਦੀ ਪੱਥਰ ਬੂਟਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹਰਿਆਲੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਰੋਸ਼ਨ ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਵਲੋਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਪੈਸਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਟੀਆਂ ਵੀ ਉਸਾਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਲ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ

ਕਮਲਜੀਤ ਕੰਵਰ, ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਅਮਰ ਤੇ ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੱਸੋਵਾਲ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮਹਿਮਾਨ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਦੌਰ ਚੱਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਜੇ ਭੱਟੀ, ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਬਲਜਿੰਦਰ ਬੈਸ, ਸੁਲੱਖਣ ਸਰਹੱਦੀ, ਜਮੀਲ ਅਬਦਾਲੀ, ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਪਾਂਡੇ ਅਤੇ ਸਤਿਆ ਨਾਰਾਇਣ ਨੇ ਖੂਬ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ, ਕੁਦਰਤੀ ਮਾਹੌਲ ਤੇ ਸੁਹਾਵਣੇ

ਵਿਚ ਸਾਹਿਤਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਨਵੇਂ ਰੁਝਾਨਾ ਉੱਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਗਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੁਖਸੀਅਤਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਰਾਮ ਫਿਲੌਰੀ ਪੁਰਸਕਾਰ, ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੀਪਕ ਜੈਤੋਈ ਪੁਰਸਕਾਰ, ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਅਰਸ਼ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰੀ ਗਜ਼ਲ ਪੁਰਸਕਾਰ, ਸਰਵਣ ਰਾਹੀ ਨੂੰ ਉਲਛਤ ਬਾਜਵਾ ਪੁਰਸਕਾਰ, ਹਰਜਿੰਦਰ ਬੱਲ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪੰਛੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਤੇ ਅਮਨ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਮਦਨ ਪੁਰਸਕਾਰ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿਨ ਵਾਲਾ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਅਰਸ਼, ਹਰਜਿੰਦਰ ਬੱਲ, ਭੁਪਿੰਦਰ ਦੁਲੇ, ਸਰਵਣ ਰਾਹੀ, ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਕੋਚਰ, ਆਦੇਸ਼ ਅੰਕੁਸ਼, ਰੇਸ਼ਮ ਚਿਤਰਕਾਰ, ਸੁਖਰਾਜ ਸਿੰਘ, ਰਿਤੁ ਵਾਸੁਦੇਵ, ਜਗਜੀਤ ਕੌਰ ਢਿੱਲਵਾਂ, ਕੁਲਜੀਤ ਕੌਰ ਮੰਡ, ਪ੍ਰੀਤ ਲੱਧੜ, ਪਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ ਅਮਨ, ਗਾਇਕ ਗੁਰਦੀਪ, ਗੁਰਦਿਆਲ ਰੋਸ਼ਨ, ਵਿਸ਼ਾਲ, ਨੱਕਸ਼ ਚਿਤੋਵਾਣੀ, ਲਖਵਿੰਦਰ ਜੌਹਲ, ਅਸ਼ੋਕ ਭੰਡਾਰੀ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਚੋਕਾ, ਇੰਦਰਪਾਲ, ਜਤਿੰਦਰ ਢਿੱਲੋਂ ਰੰਧਾਵਾ, ਸਤਪਾਲ ਸਾਹਲੋਂ, ਜਗਦੀਸ਼ ਰਾਣਾ, ਅਜੀਤ ਲੰਗੇਰੀ, ਮਨ ਮਾਨ, ਡਾ. ਸੈਂਹਬੀ ਆਦਿ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਤੇ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮੰਤਰ ਮੁਗਧ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰਦਿਆਲ ਰੋਸ਼ਨ ਦਾ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਕਾਲਾ ਸੂਰਜ' ਅਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦੀ 'ਖੇਤਾਂ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਤਕ' ਪੁਸਤਕ ਅਤੇ ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ ਰੀਹਲ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਲਾਲੀ' ਲੋਕ ਅਰਪਣ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਤੇ ਲੰਗਰ ਵਜੋਂ ਏਥੇ ਵੀ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਹੀ ਸੀ।
ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਗੋੜ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦੀ ਗਾਥਾ

ਕਲਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਦਬੀ ਮਹਿਫਿਲਾਂ, ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਮੌਜ ਮੇਲਾ ਵੀ।

ਏਸ ਵਰ੍ਹੇ ਦਾ ਸਮਾਗਮ 19 ਮਾਰਚ 2022 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ 20 ਮਾਰਚ ਤਕ ਚੱਲਿਆ। ਇਸਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਜੀਤ ਲੰਗੇਰੀ, ਦਲਬੀਰ, ਗੁਰਦਿਆਲ ਰੋਸ਼ਨ, ਸੰਪੂ ਵਰਿਆਣਵੀ,

ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਕਾਂ, ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਮਹਿਫਿਲ ਦਾ ਖੂਬ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ 11 ਵਜੇ 'ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਰੁਝਾਨਾਂ' ਉੱਤੇ ਗੋਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ, ਡਾ. ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸਿਰਸਾ ਤੇ ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਸੋਹਲ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ।
ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿਰਸਾ ਦੇ ਪਰਚੇ

ਨਿੱਕ ਸੁੱਕ
ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਪੂ
ਫੋਨ: 91-98157-78469
Sandhugulzar@yahoo.com

ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੀ 22 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਠਾਸੀਆਂ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਚੁਰਾਸੀ ਤੋਂ ਚਾਰ ਉੱਤੇ। ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਭੱਜ ਦੌੜ ਤੋਂ ਮਨ ਕਤਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਰੋਲਾ ਰੱਪਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਸ਼ਾਇਰੀ ਨਾਲ ਮਨ ਬਹਿਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮਿਰਜ਼ਾ ਗ਼ਾਲਿਬ ਦਾ ਮੱਦਾਹ ਹਾਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੇ ਸ਼ੌਕ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਿਆਂ ਹੀ 21 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਕਵਿਤਾ ਦਿਵਸ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਸ਼ਿਅਰ ਗੁਣਗੁਣਾ ਕੇ ਮਾਣ ਸਕਾਂ ਤੇ ਮਾਣਿਆ ਵੀ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਵਾਰੀ ਦੇ ਸ਼ਿਅਰ ਅੰਤਿਕਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹਨ।

ਅੰਤਿਕਾ
ਮਿਰਜ਼ਾ ਗ਼ਾਲਿਬ
ਰਹੀਏ ਅਬ ਐਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਚਲ ਕਰ
ਜਹਾ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋ,
ਹਮਸੁਖਨ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋ
ਔਰ ਹਮਜ਼ਬਾ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋ।
ਬੇ-ਦਰ-ਓ-ਦੀਵਾਰ ਸਾ
ਇਕ ਘਰ ਬਨਾਇਆ ਚਾਹੀਏ,
ਕੋਈ ਹਮਸਾਯਾ ਨਾ ਹੋ
ਔ ਪਾਸਬਾ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋ।
ਪੜੀਏ ਗਰ ਬਿਮਾਰ ਤੋਂ
ਕੋਈ ਨਾ ਹੋ ਤੀਮਾਰ ਦਾਰ,
ਔਰ ਅਗਰ ਮਰ ਜਾਈਏ ਤੋ
ਨੋਹਾ ਖਾ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋ।

ਰੱਬ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਕੀ ਹੈ?

ਮੁੱਦਤਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਉਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਵਾਪਰਦਾ ਸੀ ਉਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨੂੰ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਵਰਦਾਨ ਜਾਂ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਸਰਾਪ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਮਾੜਾ ਜਾਂ ਅਨਹੋਣੀ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਰੱਬ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਜਾਂ ਸਰਾਪ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਗਿਲਾ ਸ਼ਿਕਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ। ਬਾਲ ਰੱਬ ਦੇ ਪਾਲੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦੇਣ ਨਾਲ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਆਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਵਕਤ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਬੰਦਾ ਨਾਰਮਲ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: 94171-91916

ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੁਝ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਵਾਪਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵੱਧ ਗਰਮੀ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਨੇਰੀ ਜਾਂ ਮੀਂਹ ਦਾ ਆਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੁਝ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਹੇਠ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੂਰਜ ਦਾ ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਛਿਪਣਾ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੰਡ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬਰਫ ਬਣ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਗਰਮੀ ਨਾਲ ਬਰਫ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਨਿਯਮ ਅਧੀਨ ਹੈ।
ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਦੋ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਕੰਮ ਮੇਰੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਹੇਠ ਜਾਂ ਸੋਚ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ

ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵੀ ਰੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਕੁਝ ਵਾਪਰਦਾ ਉਸਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਵਾਪਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਆਉਣਾ, ਜਨਮ ਦਾ ਹੋਣਾ (ਲੜਕੀ ਜਾਂ ਲੜਕੀ ਦਾ ਹੋਣਾ) ਅਚਾਨਕ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਜਾਣਾ ਜਿਸ ਉਪਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਟਰੋਲ ਨਾ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਰੱਬ ਜੀ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਹੁਣ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਉਪਰ ਦੋ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗ ਗਈਆਂ, ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਰੱਬ।

ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਕੋਈ ਦੋ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਮੰਨਦੇ ਰਹੇ ਕੋਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਸ਼ਕਤੀ ਇਕ ਹੀ ਹੈ ਨਾਮ ਹੀ ਦੋ ਹਨ ਪਰ ਵਕਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਕਤ ਬੰਦੇ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਕੁਦਰਤ ਜਾਂ ਰੱਬ ਆਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਉਸ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਦਾ ਵੀ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ 'ਗਿਆਨ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਿਹਾ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਹਰ ਵਾਰ ਜਾਂ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਗਿਆਨ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਉਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਮਿਲੇਗਾ ਕਿ 'ਗੁਰੂ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ', ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨ ਗੁਰੂ ਹੈ ਤੇ ਗਿਆਨ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਭਾਵ ਰੱਬ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਗਿਆਨ'

ਰੂਪੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਉਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਜੇ ਇਸ ਬਿਉਰੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ 'ਗਿਆਨ' ਵਾਲੀ ਬਿਉਰੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਵਕਤ ਸੀ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਉਪਰ ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਮਾੜਾ ਜੋ ਵੀ ਵਾਪਰਦਾ ਸੀ ਸਭ ਕੁਝ ਰੱਬ ਜੀ ਦੇ ਖਾਤੇ ਵਿਚ ਸੀ। ਥੋੜੀ ਸੋਝੀ ਵਧੀ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਨਿਯਮ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ

ਪਹਾੜਾਂ ਉਪਰ ਮੀਂਹ ਦਾ ਪੈਣਾ, ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਬਰਫ ਦਾ ਪਘਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਬਣ ਜਾਣਾ ਤੇ ਨਿਮਾਨ ਨੂੰ ਚੱਲਣਾ, ਦਰਿਆਵਾਂ, ਨਦੀਆਂ, ਨਾਲਿਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਗਿਰਦਾ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਘੱਟ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਦੋਂ 'ਗਿਆਨ' ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਕਤ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਰਸਤੇ ਬਣਾ ਲਏ ਗਏ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ।

ਆਵਾਜਾਈ ਚੱਲ ਪਈ। ਦਰਿਆਵਾਂ ਉਪਰ ਬੰਨ੍ਹੇ ਲਾ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਕਰ ਕੇ ਨਹਿਰਾਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਸਿੰਜਾਈ ਹੋਣ ਲੱਗ ਗਈ ਉਪਜ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਰੱਬ ਆਸਰੇ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹ ਗਿਆਨ ਨੇ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਅਤੇ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਿਆ।

ਜਮੀਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਜਿਹੜੀ ਸਿਰਫ ਮੀਂਹ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਗਿਆਨ ਕਾਰਨ

ਖੁਹਾਂ ਨਾਲ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਟਿਊਬਵੈੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਿੰਜੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਫਸਲ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਭਾਵ ਉਪਜ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਦਵਾਈਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਬਚਾ ਲਿਆ ਗਿਆ।
ਬੰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਰੱਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਲਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੇ ਮੈਂ ਪੁੱਛਾਂ ਕਿ 60-70

ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰੇਕ ਘਰ 8-10 ਬੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਹੜੇ ਘਟਦੇ ਘਟਦੇ ਦੋ 'ਤੇ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਝ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਰੱਬ ਜੀ ਨੇ ਜਨਮ ਦਰ 'ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਧਰਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੋਟ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਗਿਆਨ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਿਆਣੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਵ ਰੱਬ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸਭ ਕੁਝ ਗਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੋਈ ਵਕਤ ਸੀ ਮੌਤ ਦਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਨਮ ਵਕਤ ਬੱਚਾ ਜਾਂ ਜੱਚਾ ਮਰਨ ਦਰ ਘਟ ਗਈ ਹੈ। ਕਾਰਨ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਤੇ ਇਲਾਜ ਉਪਲੱਬਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਮੁਰਾਦ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਗਿਆਨ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਕੇ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੇ ਇਲਾਜ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਮਰ ਦਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੋ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ "ਗਿਆਨ" ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੁੰਨੇ ਰਸਤੇ ਉਪਰ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਭਰੀ ਨਦੀ ਅੱਗੇ ਦੇਖ ਕੇ ਕਦਮ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਜੇ ਨਾ ਰੁਕਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੇਲ ਲਾਈਨ ਪਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਅਚਾਨਕ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਗੱਡੀ ਆ ਗਈ ਕਦਮ ਰੋਕ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਿਆ। ਦੋਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਰੱਬ ਨੇ ਬਚਾਈ ਜਾਂ ਗਿਆਨ ਨੇ। ਜੇਕਰ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ "ਗਿਆਨ" ਨੇ।

ਇਹ ਤਾਂ ਗੱਲ ਸਾਫ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ, ਕੁਦਰਤ ਗਿਆਨ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਗਿਆਨ ਨੇ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਦਾ ਗਿਆਨ ਉਸਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਹੀ ਉਸਦਾ ਰੱਬ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਾਡਾ ਗਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਮੇਰਾ ਰੱਬ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਰੱਬ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸੇਧ ਦਿੰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਸੁਖ ਸਾਂਤੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਰਹੋ।

XPressCargo

Tel.: 317-426-5410

Ext. 2001 & 2403

100% ਓਨਰ ਆਪਰੇਟਰ ਕੰਪਨੀ

Pay Every Week

Pay Single 60 Cent + Team 70 Cent

100% OWNER OPERATOR COMPANY

**IN TO MI BACK TO IN OR IN TO OH TO LOUISVILLE
KY/BOWLING KY BACK TO IN (EVERYDAY HOME)**

**ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੱਕੇ ਰੀਫਰ ਅਤੇ ਡਰਾਈ ਵੈਨ ਦੇ ਲੋਡ
ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਡ Same Location ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।**

- ਫਿਊਲ ਐਡਵਾਂਸ ਤੇ ਕੋਈ ਵਾਧੂ ਚਾਰਜ ਨਹੀਂ
- ਸਾਰੇ ਲੰਪਰ ਫੀਸ ਕੰਪਨੀ ਪੇ ਕਰੇਗੀ ।
- ਟਰੱਕ ਦੀ ਲਾਇਸੈਂਸ ਪਲੇਟ
- ਟਰੱਕ ਫਿਜ਼ੀਕਲ ਡੈਮੇਜ ਇੰਸੂਰੈਂਸ
- ਟਰੱਕ ਅਤੇ ਟਰੇਲਰ ਰੈਂਟਲ ਜਾਂ ਲੀਜ਼ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ
- ਟਾਇਰਾਂ ਅਤੇ Oil Change ਤੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਡਿਸਕਾਉਂਟ

ਅਸੀਂ ਵੇਅਰ ਹਾਊਸ ਅਤੇ ਲੋਡ ਸਟੈਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

CA >> IN, OH, KY, PA, MD, VA
IN >> KS, TN, WI, MI, KY, IL, GA

ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋਕੇਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਤੱਕ ਪੱਕੇ ਲੋਡ ਹਨ
ਅਸੀਂ 2016 ਅਤੇ 2017 ਦੇ USED ਟਰੱਕ ਵੀ ਸੇਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

Hiring Owner Operators and Drivers

ਸਾਡੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਮਰਸ਼ੀਲ ਲਾਇਸੈਂਸ ਲਈ ਕਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ।

2330 Enterprise Park Dr., Indianapolis, IN 46218

Online Application @ www.xpresscargoinc.com

ਸਿੰਗਲ ਅਤੇ ਟੀਮ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ
ਵੀਕਲੀ ਹੋਮ

ਵੇਅਰ ਹਾਊਸ ਅਤੇ 24/7 ਘੰਟੇ ਰਿਪੋਅਰ ਸ਼ਾਪ ਖੁੱਲੀ ਹੈ

ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਲੋਅ

ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਸੁਹਜ ਦਾ ਰਸੀਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੁਹਜ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਯਤਨਸੀਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਜਾਤੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਾਤੀ ਆਦਮ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸਮਾਜਕ ਪੱਖੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਵੇ। ਲੋਕ ਗੀਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਖਾਸ ਸਮੂਹ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਗੀਤ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੇਗ ਵਿੱਚ ਆਏ ਉਹ ਜਜ਼ਬੇ, ਵੇਦਨਾ ਅਤੇ ਸੱਧਾਂ ਹਨ ਜੋ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਬਦਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੂਪਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੋਕ ਗੀਤ

ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਪੇਕੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤ ਸਿਰਫ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਬਾਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਸਗੋਂ ਸਾਡੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਅਤੇ ਰਸਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੌਕਾ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗਮੀ ਦਾ, ਹਰ ਮੌਕੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਲੋਕ ਗੀਤ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਅੰਗ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੱਚਾ ਜਦੋਂ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਲੋਰੀ ਦੇ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ:

ਸੌਂ ਜਾ ਕਾਕਾ ਤੂੰ ਤੇਰੇ ਬੇਦੇ ਲੜ ਗਈ ਜੂੰ ਕੱਢਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਾਸੀਆਂ ਕਢਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਨ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਮੌਕਾ ਉਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਦ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਦੀ ਹਰ ਰਸਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਲੋਕ ਗੀਤ ਸਾਡੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਸਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਸਮ ਸਿਹਰਾਬੰਦੀ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਰਸਮ ਲਾੜੇ ਦੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਅਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਹਰਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲਾੜਾ ਸ਼ਗਨ ਵਜੋਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਰੁਪਏ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਲੋਕ ਗੀਤ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਵਕਤ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਿਹਰੇ ਦੀ ਪਵੇ ਕੀਮਤ ਹੁੰਦਾ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਗਨਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਸਿਹਰਾ ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਖਿੜ ਪਏ ਫੁੱਲ ਸੋਹਣੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਲਾੜੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੀਤ ਸਿਹਰਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਸਮ ਸੁਰਮਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਦੌਰਾਨ ਭਰਜਾਈ ਵਿਆਹ ਦੌਰਾਨ ਆਂਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਰਮਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

ਤਿੰਨ ਰੋਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜੇ ਵੇ ਬੂਰੀ ਮੱਝ ਫੜਾਈ ਜਾਂਦਾ ਭਾਬੇ ਨੇ ਰੋਕਿਆ ਵੇ ਦੇ ਜਾ ਸੁਰਮਾ ਪਵਾਈ। ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਝਲਕਾਰਾ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਗੀਤ ਸਾਡੀ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਵੀ ਬਾਖੂਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਰਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਤੰਗੀਆਂ-ਤੁਰਸ਼ੀਆਂ ਵਾਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪਤਾ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਤੋਂ ਚੱਲਦਾ ਹੈ:

ਜੱਟ ਜੱਟੀ ਨੂੰ ਲੈਣ ਨਾ ਜਾਵੇ ਡਰਦਾ ਕਬੀਲਦਾਰੀਓ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਮੌਸਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਬਾਖੂਬੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਭੂਗੋਲਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੂਬਾ ਹੈ। ਗਰਮੀ, ਸਰਦੀ, ਬਸੰਤ, ਪੱਤਝੜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਰ ਰੁੱਤ ਹੀ ਸੁਹਾਵਣੀ ਤੇ ਵੰਨ-ਸਵੰਨਤਾ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਚੇਤਰ ਨਾ ਜਾਈ ਚੰਨਾ ਖਿੜੀ ਬਹਾਰ ਵੇ ਵਿਸਾਖ ਨਾ ਜਾਈ ਚੰਨਾ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਵੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲੋਕ ਗੀਤ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਰੰਗ ਨੂੰ ਸਮੋਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਗੀਤ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਲਿੱਪੀਬੱਧ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਬਲਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹਰ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਵਰਤਮਾਨ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਸ ਲੋੜ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਹੈ।

ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਸੰਘਾ
ਫੋਨ: +91-99150-33176

ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੇ ਉਛਾਲ ਹਨ, ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਤਹਿ ਦੀ ਕੋਈ ਤਰੰਗ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੋਈ ਝੋਕਾ ਹਨ। ਕੋਈ ਗੀਤ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲੋਕ ਗੀਤ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਜਨ ਸਮੂਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਗੀਤ-ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਜਿੰਦਜਾਨ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ, ਰਿਸ਼ਤੇ-ਨਾਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਕ-ਆਰਥਕ ਹਾਲਾਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਝਲਕਾਰਾ ਸਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਪੱਖ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਮੌਤ ਤੱਕ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਮਦਾ ਹੈ, ਜਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿੰਨੇ ਹੀ ਰੰਗੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਘੋੜੀਆਂ, ਸੁਹਾਗ, ਸਿੰਠਣੀਆਂ, ਥਾਲ, ਟੱਪੇ, ਲੋਰੀਆਂ, ਕਿੱਕਲੀ ਆਦਿ ਸਭ ਔਰਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਹਨ। ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਵੈਣ, ਅਲਾਹੁਣੀਆਂ ਆਦਿ ਵੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਢੋਲੇ, ਮਾਹੀਏ, ਜਿੰਦੂਏ, ਬੋਲੀਆਂ ਆਦਿ ਪੰਜਾਬੀ ਮਰਦ ਬੜੇ ਸੌਂਕ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤ ਕਈ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਲੋਕ ਗੀਤ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਚੱਲਦਾ ਵਧਦਾ ਜਾਂ ਘਟਦਾ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲੋਕ ਗੀਤ ਸਾਡੇ ਅਮੀਰ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮੋਈ ਬੈਠੇ ਹਨ।

ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਉਪਜਣ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਭੱਜ-ਠੱਠ ਵਾਲੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਗੀਤ ਲੋਪ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਇੰਨਾ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ, ਮਨ ਮੁਟਾਵ, ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਨੌਕ-ਝੋਕ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਮੋਈ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਚਾਹੇ ਉਹ ਮਾਂ-ਧੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚਲਾ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਦਿਉਰ-ਭਰਜਾਈ ਅਤੇ ਨਣਦ-ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚਲੀ ਆਪਸੀ ਨੌਕ-ਝੋਕ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਾਂ-ਧੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੋਹ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

ਮਾਵਾਂ ਤੇ ਧੀਆਂ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਨੀ ਮਾਏ ਕੋਈ ਟੁੱਟਦੀ ਏ ਕਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਣਕਾਂ ਨਿੱਸਰੀਆਂ ਧੀਆਂ ਕਿਉਂ ਵਿਸਰੀਆਂ ਮਾਏ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਧੀਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਚਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚਿਤੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇੱਕ ਨਾ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਡਾਰੀ

ਮਾਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਧੀ ਚਾਹੇ ਅਮੀਰ ਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਗਰੀਬ ਦੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੇਕਾ ਘਰ ਛੱਡ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ:

ਸਾਡਾ ਚਿਤੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ ਵੇ ਬਾਬਲ ਅਸਾਂ ਉੱਡ ਜਾਣਾ ਸਾਡੀ ਲੰਮੀ ਉਡਾਰੀ ਵੇ ਬਾਬਲ ਕਿਹੜੇ ਦੇਸ ਜਾਣਾ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਉਰ-ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਆਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਭਰਜਾਈ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਰਜਾਈ ਵੀ ਛੋਟੇ ਦਿਉਰ ਨੂੰ ਪੁੱਤਾਂ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦਿਉਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਦਿਉਰ-ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਨੌਕ-ਝੋਕ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਲਿਆ ਦਿਉਰਾ ਤੈਨੂੰ ਅੱਡ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸੇਰ ਕੁ ਆਟਾ ਵੇ ਨਿੱਤ ਕੌਣ ਲੜੇ ਕੌਣ ਪਟਾਵੇ ਝਾਟਾ ਵੇ ਨਿੱਤ ਕੌਣ ਲੜੇ। ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੜਾ ਹੀ ਖੱਟਾ-ਮਿੱਠਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ਨਣਦ-ਭਰਜਾਈ ਦਾ। ਨਣਦ-ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਨੌਕ-ਝੋਕ ਆਮ ਹੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਨੀ ਨਨਾਣੇ ਬੇਈਮਾਨੇ ਅੱਖਾਂ ਫੇਰ ਗਈ ਰਕਾਨੇ ਐਸੀ ਵੀਰ ਨੂੰ ਕਸੂਤੀ ਲੂਤੀ ਲਾਈ ਨਣਦੇ ਅੱਜ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਪੁਆਈ ਨਣਦੇ। ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਮਾਲਾ ਵਿੱਚ ਸੁੱਚੇ ਮੋਤੀ ਵਰਗਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ। ਭੈਣ-ਭਰਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਦੀਵੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤੇਜ਼ ਝੱਖੜਾਂ ਵਾਲੀ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਹਨੇਰੀ ਵੀ ਬੁਝਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਇਸ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵੀ ਮਿਠਾਸ ਭਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:

ਇੱਕ ਵੀਰ ਦੇਈ ਵੇ ਰੱਬਾ

ਲੋਕ ਗੀਤ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਰੰਗ ਨੂੰ ਸਮੋਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਗੀਤ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੀੜ੍ਹੀ-ਦਰ-ਪੀੜ੍ਹੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਗੀਤ ਲਿੱਪੀਬੱਧ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਬਲਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹਰ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਵਰਤਮਾਨ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਲੋੜ ਲੋੜ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਹੈ।

ਆਖ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ

ਕਾਲਮ 'ਆਖ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ' ਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ ਖੂਬ ਹਲੂਣਿਆ ਹੈ। ਤਸਵੀਰ ਦੇਖ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵਲਵਲੇ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸਤਰਾਂ 'ਚ ਸਾਨੂੰ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭੇਜੋ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ, ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਫੋਟੋ ਨਾਲ ਕਾਵਿ ਟੋਟਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਕੈਪਸ਼ਨ ਭੇਜਣ ਲਈ ਆਖਰੀ ਤਾਰੀਖ 9 ਅਪਰੈਲ 2022 ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਕੈਪਸ਼ਨ ਮੁਕਾਬਲਾ-528

ਚਰਖਿਆਂ ਦੀ ਘੁਕ ਗਈ, ਤੂੰਝਣਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਗਏ। ਅੱਟੀਆਂ ਗਲੋਟੇ ਤੁੱਟ ਲੁਕੇ, ਅੱਖੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਗਏ। ਕੁਰੋਸ਼ੀਆ ਦੇ ਸੂਤੀਆਂ ਦੀ, ਕੱਢੇ ਨਾ ਕਢਾਈ ਕੋਈ, ਚਾਦਰਾਂ ਰੁਮਾਲ ਬਸਤੇ ਦੀ, ਵਿਰਸਾ ਵਿਦਾਈ ਹੋਈ।

ਕੈਪਸ਼ਨ ਮੁਕਾਬਲਾ-526

ਉਮਰ ਬੀਤ ਗਈ ਹੱਡ ਰਗੜਦਿਆਂ, ਮਾਤੇ ਸਿਸਟਮ ਨਾਲ ਝਗੜਦਿਆਂ, ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਡੰਗੋਰੀ ਸਾਥ ਛੱਡ ਗਈ, ਖਬਰੇ ਕਿਹੜਾ ਵੈਰ ਕੱਢ ਗਈ? ਆਪਣੇ ਵੀ ਸਭ ਹੋਏ ਪਰਾਏ, ਰਿਸ਼ਤੇ-ਨਾਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕਿਰਦੇ। ਹਿੰਮਤ ਹੈ, ਪਰ, ਚਾਅ ਨੂੰ ਜਿਊਣ ਦਾ, ਤਾਹੀਓਂ ਸਾਬਤ ਕਦਮੀਂ ਫਿਰਦੇ। -ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਪਾਲੀ ਬਠਿੰਡਾ। ਫੋਨ: 94176-49275

ਇਕੱਲੇ ਬੈਠ ਝੂਰ ਝੂਰ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਲੈਣੇ ਪੈਂਦੇ ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਦਾ ਆਹਰ ਫਿਰ ਵੀ ਖੁਦ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ -ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਲ ਦੋਸਾੜ ਧੰਦੇ ਕਰਦਿਆਂ ਉਮਰ ਬੀਤ ਗਈ, ਸੁਖ ਦਾ ਪਲ ਨਾ ਕਦੇ ਹੰਢਾਇਆ, ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਪੰਧ ਕਦੋਂ ਬੀਤ ਗਏ, ਇਹ ਵੀ ਕਦੇ ਨਾ ਚੇਤੇ ਆਇਆ, ਬੁਢਾਪਾ ਆਇਆ ਕੁੱਝ ਪੈ ਗਿਆ ਇਰਾਦੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਲ ਨੀ ਪਾਇਆ। -ਜਗਮੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਧਰ ਫੋਨ: +1 2042963177

ਪੰਜਾਬੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਟਿਕ ਕੇ ਨੀ ਬੈਠ ਸਕਦੇ, ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਸਾਰੇ ਭਾਵੇਂ ਹੋਣ ਰੱਜੇ-ਪੁੱਜੇ ਘਰਾਂ ਦੇ, ਹੋਣ ਚਾਹੇ ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਮਾਰੇ। ਬਚਪਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਾਵੀ ਹੋਈ ਜਾਵੇ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਕੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਚਾਰੋ। ਧੌਕੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਝਿੜਕ ਨਾਕ ਰੋਕੋ ਨਾ, ਰੂਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇ ਖੁਸ਼ ਵਾਂਗ ਬੱਚੇ ਜੇ ਪੁਚਕਾਰੋ। -ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੁਰਾ। ਫੋਨ: 98784-69639

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਅਖਰੀ ਉਮਰੇ ਹੀ ਚੇਤਾ ਆਉਂਦਾ ਜਵਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਮਸਤਾਨੀ ਮਤਾਝ ਹੋਏ ਝੋਟੇ ਦੇ ਕੰਨੇ ਵਾਂਗ ਰਿਸਦਿਆਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੇ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ, ਜਦੋਂ ਹੱਥੋਂ ਤੁਰਨਾ ਵੀ ਜਾਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਪੁੱਤ ਧੀਆਂ ਵੀ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ

ਜੀਊਣਾ ਮਹਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹਰ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਦਾ ਵੀ ਸਮਾਂ ਆਵੇ ਕਦੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਹਾਰਨਾ, ਤੁਹਾਡੀ ਹਿੰਮਤ ਨੇ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਤੋਂ ਸਵਾਰਨਾ। -ਬੱਲਾ ਲਬਾਣਾ ਫੋਨ: 848-235-8344

ਅਰਾਜਕਤਾ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਯੁੱਗ

ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਰਾਜਕਾਲ ਬਾਰੇ ਦਰਜਨਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਪ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਉਸ ਨੂੰ ਮਸੀਹਾ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੁਝ ਗੋਲ-ਮੋਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਉਸ ਦੀ ਹੁਕਮਰਾਨੀ ਤੇ ਕਾਰਜ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚੋਂ ਮੀਨ-ਮੇਖ ਕੱਢਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੀਨ-ਮੇਖ ਕੱਢਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਦੀ ਸੂਰ ਕਾਫੀ ਤਿੱਖੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਰਵਿੰਦ ਨਾਰਾਇਣ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਇੰਡੀਆ'ਜ਼ ਅਨਡਿਕਲੇਅਰਡ ਐਮਰਜੈਂਸੀ' (ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਣ-ਐਲਾਨੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ) ਤਿੱਖੀ ਸੂਰ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਦੀ ਸਫ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੋਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੇਵਕ, ਉਰਫ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹੇ ਯੁੱਗ ਜਾਂ ਸਿਆਹ ਦੌਰ ਵਜੋਂ ਚਿੱਤਰਦੀ ਹੈ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਵੱਲੋਂ 1975 ਵਿਚ ਐਲਾਨੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਬਣਾ ਕੇ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਮੋਦੀ ਯੁੱਗ ਨੂੰ ਅਣ-ਐਲਾਨੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਦੁਆਲੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਬੁਣਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਲੀਲਾਂ ਅਤੇ

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇਜ
ਫੋਨ: +91-98555-01488

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿਚ ਪੱਖਪਾਤ ਨਿਹਿਤ ਹੈ। ਪ੍ਰਸੰਗ ਚੁਣੇ ਹੀ ਉਹ ਗਏ ਹਨ ਜੋ ਲੇਖਕ ਦੀ ਸੋਚ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਲਈ ਮੁਢੀਦ ਹੋਣ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਨਿਰੋਲ ਅਧ-ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦਾ ਅਹਿਮ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ। ਇਹ ਚਿਤਾਵਨੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕੌਮੀ ਦੇਗਚੀ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਕਾੜਾ ਕੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹਤਿਆਸ ਨਾ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰੀ ਮਾਦੇ 'ਚ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਰਵਿੰਦ ਨਾਰਾਇਣ ਪੇਸ਼ੇ ਪੱਖੋਂ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਪੱਖੋਂ ਸਮਾਜਕ ਕਾਰਕੁਨ ਹੈ। ਉਹ ਬੰਗਲੁਰੂ ਸਥਿਤ ਸੰਸਥਾ 'ਆਲਟਰਨੇਟਿਵ ਲਾਅ ਫੋਰਮ' ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਹਮਜਿਨਸੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਆਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਪਾਸੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਲੜੀ ਲੜਾਈ 'ਚ ਉਹ ਮੋਹਰੀ ਰਿਹਾ। ਸੀ.ਏ.ਏ. ਅਤੇ ਇਸੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਖਿਲਾਫ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਸਰੀਕ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਮੋਦੀ ਵਾਲਾ ਦੌਰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਾਲੇ ਦੌਰ ਤੋਂ ਸੁਭਾਅ ਪੱਖੋਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਤਰਨਾਕ ਅਤੇ ਖੋਫਨਾਕ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਖਤਰਿਆਂ ਅਤੇ ਖੋਫ ਨੂੰ ਉਹ ਛੇ ਲੱਛਣਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ: (1) ਹਿੰਦੂਤਵ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪਾਸਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਕੱਟਤਪੰਥੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ; (2) ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ, ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ, ਸਿੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਸਰਗਰਮ ਸਮੂਲੀਅਤ; (3) ਹੁਕਮਰਾਨ ਧਿਰ, ਖਾਸਕਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਵਿਰਾਟ ਲੋਕਪਿਯਤਾ; (4) ਹਜ਼ੂਮੀ ਤਾਕਤ ਤੇ ਹਜ਼ੂਮੀ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਈ 'ਚ ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਘ੍ਰਿਣਾ ਦੀ ਥਾਂ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਵਾਲਾ ਦਸਤੂਰ ਵੱਧ ਭਾਰੂ ਹੋਣਾ; (5) ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸਮਤਾ ਨੂੰ ਖੋਰਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ, ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਹੋਣੇ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖੋਰੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਖਤ ਸਟੈਂਡ ਲੈਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕਣਾ; ਤੇ (6) ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਰਾਸ਼ਨ ਤੇ ਹੋਰ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਲਾਭਾਂ ਦੇ ਨੂੰਮੂਣੇ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟਾਂ ਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਭਰਨ ਦੀਆਂ ਵੱਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ।

ਨਾਰਾਇਣ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਲਾਉਣ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮੱਦਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਪਰਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਰਕਰਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਵਾਲੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਪਰਦਾਪੋਸ਼ੀ ਦੀ ਨਾ ਤਾਂ ਲੋੜ ਸਮਝੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਛੱਡੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ

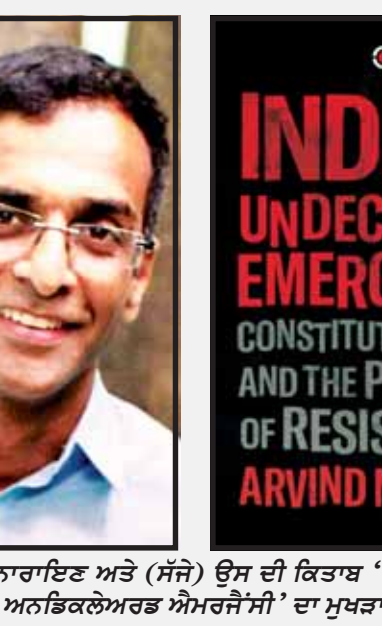
ਸਾਲ 2014 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਸੱਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮੁਲਕ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੇਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਕਾਰਕੁਨ ਅਰਵਿੰਦ ਨਾਰਾਇਣ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ 'ਇੰਡੀਆ'ਜ਼ ਅਨਡਿਕਲੇਅਰਡ ਐਮਰਜੈਂਸੀ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੇ ਰਾਜਕਾਲ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸਮੁੱਚੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਅਣਐਲਾਨੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਰਵਿੰਦ ਨਾਰਾਇਣ ਸਪਸ਼ਟ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਾਕਮਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

ਮੋਦੀ-ਭਗਤ ਹਿੰਸਕ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਿੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਉਹ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਹੋਰ ਬੰਮੂ ਨੂੰ ਵੀ। ਇੰਦਰਾ ਵਾਲੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਸਮੇਂ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ, ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਦਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਤਾਂ ਮਨਫੀ ਹੋ ਹੀ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਵੀ ਰੀੜ੍ਹ ਵਾਲਾ ਵਜੂਦ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾ ਰਹੀ। ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਵਜੋਂ ਉਹ ਸੀ.ਏ.ਏ., ਚੁਣਾਵੀ ਬਾਂਡਾਂ ਦੀ ਵਾਜਬੀਅਤ ਅਤੇ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਰਜਾ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਰਗੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਰੁਖ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ ਫੌਰੀ ਤੇ ਦਿਨ-ਪ੍ਰਤੀ-ਦਿਨ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ 'ਤਾਰੀਖ ਤੇ ਤਾਰੀਖ, ਤਾਰੀਖ ਤੇ ਤਾਰੀਖ' ਵਾਲਾ 'ਠੰਢਾ ਬਸਤਾ' ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਹੱਕ ਹਰ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਪਰ 1967 ਵਾਲੇ ਯੂ.ਏ.ਪੀ.ਏ. ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ 2019 'ਚ ਕੀਤੀਆਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਸਲਾਖਾਂ ਪਿੱਛੇ ਡੱਕੀ ਰੱਖਣਾ ਸਰਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨਵੰਬਰ 1949 ਵਿਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਨਵਾਂ ਕੌਮੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਭੀਮ ਰਾਓ ਅੰਬੇਡਕਰ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨਸਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੂਚੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਲੋਕਤੰਤਰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸੀਰਤ, ਬਲਕਿ ਸੂਰਤ ਤੋਂ ਵੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਬਣਤਰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਰਾਜਕਤਾ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨ ਤਿਆਗੀਏ, ਨਾਇਕ-ਭਗਤੀ ਵਰਗੀ ਵਥਾਅ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹੀਏ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਬਰਾਬਰੀ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਪ੍ਰਤੀਪਾਲਣਾ ਵਰਗੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਉਪਰ ਲਗਾਤਾਰ ਪਹਿਰਾ ਦੇਈਏ। ... ਰਾਜ (ਭਾਵ ਸਰਕਾਰ) ਨੂੰ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਰਾ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।" ਨਾਰਾਇਣ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਹੁਣ ਸੀਰਤ ਤਾਂ ਵਿਗਤ ਹੀ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਉੱਥਰ ਆਏ ਹਨ।

ਇਹ ਚਿੰਤਨ ਮੰਥਨ ਜ਼ਾਹਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹੀ ਜਾਪਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮਨ ਵਿਚ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਲਈ ਕੀ ਸਿਰਫ ਮੋਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਜਮਾਤ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ? ਸਮਤੋਲ ਸਿਧਾਂਤ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੀਰਤ ਸੂਰਤ ਵਾਲੇ ਵਿਗਾੜ ਤਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਉੱਥਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਯੂ.ਏ.ਪੀ.ਏ., ਅਫਸਪਾ, ਕੇਂਦਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਤੇ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਨੂੰ 'ਫਿਕਸ'

ਕਰਨ ਦੇ ਹੀਲਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਮਰਜ਼ਾਂ ਮੋਦੀ ਯੁੱਗ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਉਦੋਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ? ਨਾਰਾਇਣ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਨਾਹ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸੱਤਾ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਮੋਦੀ ਦਾ ਗੁਨਾਹ, ਇੰਦਰਾ ਦੇ ਗੁਨਾਹ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਮੋਦੀ ਸਿਰਫ ਸੱਤਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਮਨੋਬਣਤਰ ਬਦਲਣ

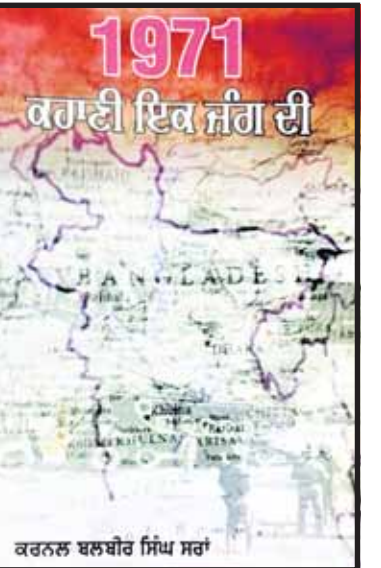

ਅਰਵਿੰਦ ਨਾਰਾਇਣ ਅਤੇ (ਸੱਜੇ) ਉਸ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਇੰਡੀਆ'ਜ਼ ਅਨਡਿਕਲੇਅਰਡ ਐਮਰਜੈਂਸੀ' ਦਾ ਮੁਖੜਾ।

ਦਾ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਦਹਿਸਦੀ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਮਿਟਾਉਣ ਦੇ ਰਾਹ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ 'ਚ ਨਾ ਅੰਬੇਡਕਰ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਹੈ, ਨਾ ਨਹਿਰੂਵਾਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ। 'ਸਰਬ ਧਰਮ ਸਮਭਾਵ' ਵਾਲਾ ਸੰਕਲਪ ਹੁਣ ਸਰਕਾਰੀ ਸੁਰਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਅਜਿਹੇ ਖਦਸੇ ਜਾਇਜ਼ ਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੇਂ ਵੱਧ ਉਲਾਰਵਾਦੀ ਸਿੱਦਤ ਦੇਣੀ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ। ਮੋਦੀ ਜਿਸ ਏਜੰਡੇ ਉੱਤੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਥਿਆਰ ਉਸ ਦੇ ਯੁੱਗ ਦੀ ਦੇਣ ਨਹੀਂ। ਮੋਦੀ ਨੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਧਾਰ ਹੀ ਤਿੱਖੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਫਸਪਾ ਭਾਵ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਫੌਜਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ 1958 'ਚ ਨਹਿਰੂ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਅੰਦਰਲੇ ਵੱਖਵਾਦ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਲਈ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਇਸ ਦੀ 'ਅਸਰ' ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗਤਬਤਜ਼ਦਾ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਮੋਦੀ ਲਈ ਕਾਰਗਰ ਹਥਿਆਰ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਰਕ ਕਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੇਤਾ (ਸ਼ੇਖ ਅਬਦੁੱਲਾ) ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਮਿਸਾਲ 1953 ਵਿਚ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਮਿਸਾਲ ਨੂੰ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜਸੀ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜਮਾਇਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਮੋਦੀ ਯੁੱਗ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਦਮਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਹਥਿਆਰ ਹੈ। 1959 'ਚ ਕੇਰਲ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਬਰਤਰਫੀ, 1967 ਵਿਚ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਰੋਕੂ

ਕਾਨੂੰਨ (ਯੂ.ਏ.ਪੀ.ਏ.) ਨੂੰ ਸੰਸਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਸਮੇਤ ਦਰਜਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਦਮ ਮੋਦੀ ਯੁੱਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਏ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਮੰਦਰਾਂ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਦਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਵਰਚਾਉਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵੀ 1967 ਵਿਚ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਆਰੰਭੀ। ਦਰਅਸਲ, ਅਰਾਜਕਤਾ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਰਚਨਾ 1950ਵਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਨਾਰਾਇਣ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਦਰਕਿਨਾਰ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸਿਆਹੀ ਇਕ ਸ਼ਖਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਪੋਤਣਾ ਬੌਧਿਕ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਉਲਾਰਵਾਦ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਰਵਿੰਦ

ਸਾਹਿਤਕ ਪਰਚੇ 'ਕਹਾਣੀਧਾਰਾ' ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਗੋਰਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਅਤੇ (ਸੱਜੇ) ਕਰਨਲ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ '1971: ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਜੰਗ ਦੀ' ਦੇ ਮੁਖੜੇ।

ਨਾਰਾਇਣ ਦੀ ਕਿਤਾਬ, ਪਾਠਕ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੂਚੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਤੀਤ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਦਰਸਤਗੀਆਂ ਲਈ ਸੇਧਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਆਖਰੀ ਅਧਿਆਇ ਆਪਣੇ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਸੁਨੇਹੇ ਲਈ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ 'ਅਣਐਲਾਨੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ' ਨਾਲ ਜੂਝਣ ਦੇ ਦਾਅ-ਪੇਚ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਦਾਅ-ਪੇਚ 'ਅਰਾਜਕਤਾ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨ' ਦੇ ਦਾਇਰੇ 'ਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਬਲਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲੀਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤੱਤ ਵੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਦਬੀ ਜਗਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਗੋਰਖੀ: ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਬੀ ਜਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਗੋਰਖੀ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਉਹ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ 'ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਕੰਧਾਂ', 'ਇਕ ਟਿਕਟ ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ', 'ਵੱਡੇ ਲੋਕ', 'ਬਚਨਾ ਬੱਕਰਵੱਢ' ਵਰਗੀਆਂ ਕਲਾਸਿਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ 'ਤਿੱਤਰ ਖੰਭੀ ਜੂਹ' ਵਰਗੇ ਨਾਵਲੇਟ ਰਾਹੀਂ ਸਾਧਨ-ਵਿਹੁਣਿਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਚਿਤਰਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ। ਭਗਵੰਤ ਰਸੂਲਪੁਰੀ ਨੇ 'ਕਹਾਣੀਧਾਰਾ' ਦੇ ਜਨਵਰੀ-ਜੂਨ ਅੰਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਗੋਰਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਵਜੋਂ ਛਾਪ ਕੇ ਗੋਰਖੀ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਸਾਭਣ-ਸਹੇਜਣ ਦਾ ਸੁਹਿਰਦ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਿਚ ਰਸੂਲਪੁਰੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅੰਕ ਅੱਠ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਅੰਕ ਦੀ ਬਣਤਰ, ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਜੜਤ ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਨ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਤਸਦੀਕ ਹਨ। ਅੰਕ ਦੇ ਪੰਜ ਭਾਗ ਹਨ: ਗੋਰਖੀ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ, ਸਮਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਚਿੱਤਰ; ਖੜੋ-ਕਿਤਾਬਤ, ਸਵੈ-ਕਥਨ, ਅਤੇ ਲਿਖਤਾਂ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੀਖਿਆਵਾਂ। ਚਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀ 'ਜੀਣ ਮਰਨ' ਅੰਤਿਕਾ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਹੈ। ਅੰਕ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਗੋਰਖੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤ, ਸੁਹਜ ਤੇ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਆਈਨਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਾਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਜਸਬੀਰ ਭੁੱਲਰ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਚਾਰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੀ ਇਬਾਰਤ' ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਨਾਲ ਪੁਰੁੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵੀ ਚੋਖੀ ਨਿੰਗਰ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਅੰਕ ਨੂੰ ਯਾਦਗਾਰੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਜੰਗ ਦੀ: ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ 1971 ਦੀ ਹਿੰਦ-ਪਾਕ ਜੰਗ ਦੀ 50ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਮੌਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ-ਹਿੰਦੀ-ਬੰਗਾਲੀ-ਮਰਾਠੀ ਵਿਚ ਦਰਜਨਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਪੀਆਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਹਾਜ਼ਰੀ ਕਰਨਲ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਂ ਹੋਰਾਂ ਨੇ '1971: ਕਹਾਣੀ ਇਕ ਜੰਗ ਦੀ' ਰਾਹੀਂ ਲਵਾਈ ਹੈ। ਕਰਨਲ ਸਰਾਂ ਨੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਬਣਨ ਮਗਰੋਂ ਫੌਜੀ ਸਾਹਿਤ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਸਰਗਰਮ ਹਨ। ਕਿਤਾਬ ਪੂਰਬੀ ਮੁਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਹੋਈ ਜੰਗ ਤਕ ਸੀਮਤ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਜੰਗ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦਾ ਮੁੱਢ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਰਾਬਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਿੰਧੂ ਨੇ 'ਮੁਖ ਬੰਦ' ਵਿਚ ਰੌਚਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੈ ਜੋ ਖੁਦ ਬਤੌਰ ਐਡਜੂਟੈਂਟ 1971 'ਚ ਪੂਰਬੀ ਮੁਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵੀਰ ਕਰਨਲ ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਪੱਛਮੀ ਮੁਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਲਾਈਟ ਇਨਫੈਂਟਰੀ ਦੀ ਬਟਾਲੀਅਨ ਕਮਾਂਡ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਯੁੱਧ ਸਾਹਿਤ, ਜੰਗੀ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸਜੀਵ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਵੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਸਰੋਤ ਵੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਰਜ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਰਨਲ ਸਰਾਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ।

ਕਹਾਣੀ ਜੁੜਦੀ ਕਿਵੇਂ ਹੈ?

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਏਨਾ ਕਠਿਨ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਜਿੰਨਾ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਹਾਣੀ ਕਿਵੇਂ ਜੋੜਦਾ ਹਾਂ?

ਮੇਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਮੋਟੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਹਨ। ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਜੋ ਜੀਵਨ ਮੈਂ ਜੀਵਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇ ਵਾਪਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਯਾਦ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੁਢ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੀਆਂ ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਸਨ, ਵਗਦਾ ਪਾਣੀ ਸੀ, ਜੁੜੇ ਢੱਗੇ ਤੇ ਚੁਗਦੀਆਂ ਮੱਝੀ ਸਨ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਕਦੇ ਕਦਾਈ, ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਬੰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਖੁਲ੍ਹ ਸੀ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦੀ ਯਾਦ ਯਾ ਸਨੌਤ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਇਹ ਲੋਕ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਜਮਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਆਏ ਸਨ। ਨਾ ਕੋਈ ਰਾਜਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਪਰਜਾ। ਹੁਣ ਵੀ ਜੇ ਉਹ ਪੁਲਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਣ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਬੰਦੇ ਬਹੁਤ ਬਾਹਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ

ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸੀ, ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ ਹਾਂ ਕਿ 'ਤੂੰ ਪਿੰਡ ਕਿਸ ਕੰਮ ਚਲਿਆ ਹੈ?' ਜਾਂ 'ਪਿੰਡ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?' ਫਸਲਾਂ ਉਗਾਣ ਲਈ ਤੇ ਮੱਝਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਕੰਮ ਉੱਥੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਮੇਰੀ ਤੇ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਤਿਆ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਖਿੜ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਸੀ। ਡੰਗਰ ਤੇ ਖੇਰ ਟੱਬਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਨ। ਹਰ ਮੱਝ ਜਾਂ ਢੱਗੇ ਬਾਰੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੱਸਣ ਨੂੰ ਕਈ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਵਾਂ ਦੀ ਟੱਬਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸਮਝ ਸੀ। ਹੋਰ ਦਿਸਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਵੇਂ ਰੁੱਖ, ਛੱਪੜ ਤੇ ਡੇਰੇ ਵੀ ਜੇ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅੱਧੀਆਂ ਜੀਉਂਦੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਸਨ।

ਜੇ ਇਹ ਮੇਰੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਿੰਡਾ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਜਾਂ ਰੂਹ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਰੂਹ ਉਹ ਖਿਆਲ ਜਾਂ ਭਾਵ ਹੈ ਜਿਸ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਕਈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਦਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਚੋਖੀ ਹਿਲਜੁਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਜਾਂ ਖਿਆਲ ਜਨਮ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਖਿਆਲ ਦੇ ਜਨਮ ਲੈਣ ਨਾਲ ਇੱਕ ਫੈਸਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਪੰਜ ਸੜ ਦਿਨ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਚੁਭੀ ਮਾਰ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਮੈਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋਵਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭੀ ਚੁਭੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਫਿਰਦਿਆਂ ਤੁਰਦਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਮਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਥਾਂ ਬਣਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਸਕੇ।

ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਰੂਪ ਉਹ ਪੂਰੀ ਦੀ ਪੂਰੀ ਘਟਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਖਿਆਲ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਸੋਚਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਕਹਾਣੀ 'ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ', 'ਸਾਬਣ' ਤੇ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ 'ਖੱਬਲ' ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਮਿਲੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸਿਰਫ ਖਿਆਲ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅੱਗੋਂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਝਦਾ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਕਹਾਣੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਚੰਗੀ ਕਹਾਣੀ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੇ ਝਲਕਾਰੇ ਤੋਂ ਜੁੜਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇੱਕ ਖਾਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਜਾਂ ਚਿਹਰੇ ਦਾ

ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ (20 ਮਈ 1921-24 ਦਸੰਬਰ 1987) ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਜਿਉਂਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦੀਆਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੀ ਬਥੇਰੀ ਲਿਖੀ ਗਈ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਰੰਗ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਜਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਾਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕਾਮਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀ ਰਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦਿਲਚਸਪ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਛਾਪ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਪਰਭਾਵ। ਦੋਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਦਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵੱਧਿਤਰ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਲਾਟ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਤੋਂ ਕਈ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ। ਮੇਰੀਆਂ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੁਣਾਈਆਂ ਹੋਣ। ਇਹ ਐਵੇਂ ਇੱਕ ਲਿਖਣ ਦਾ ਢੰਗ ਹੈ। ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵੀ ਉਹੋ ਲਿਖਕਾਰਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇੱਕ ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ 'ਨਮਸਕਾਰ' ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ। 1963 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਮੈਂ ਸਾਈਕਲ ਉੱਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਰਾਤ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ। ਬਾਜ਼ਾਰ ਬਹੁਤ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸੀ, ਸਾਈਕਲ ਤੇਜ਼ ਦੌੜ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਕੁਝ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਹੋਵੇ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਦਮ ਰੋਕ ਵੀ ਲੈਂਦਾ ਸਾਂ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਫਿਰ ਕੇ ਜਦੋਂ ਵਾਪਿਸ ਮੁੜ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬਣੇ ਇੱਕ ਗੋਲ ਚੱਕਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਇਸਤਰੀ ਖਲੋਤੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਉਂ ਇੱਕ ਕਾਰ

ਵਿਚੋਂ ਅੱਜ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੰਭਲਾ ਝਾਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਹਾਣੀ ਮੰਗਦੀ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੋਰ ਵੀ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਪੈਸੇ ਕਮਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਚੰਗਾ ਖਾਣ ਹੰਢਾਣ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸੁੰਦਰ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ

ਮਹੀਨੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਕਤ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਲੱਗਾ।

ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਸੋਚਣ ਨਾਲੋਂ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਸੁਖਾਵਾਂ ਸਮਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਅਲਹਾਮ ਜਾਂ ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਲੋੜ ਇਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਬਸ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਆਪਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਘੜੀ ਵੱਲ ਨਾ ਵੇਖਣਾ ਪਵੇ। ਰਾਤ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣ ਦਾ ਡਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕੋਈ ਸੱਜਰੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਨਾ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਵਹੁਟੀ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਖਤਰਾ ਨਾ ਆ ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਮਝੋ ਇਸ 'ਅਲਹਾਮ' ਲਈ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ਬੋ ਦੀ ਜਾਂ ਰਹੇ ਹਰੇ ਘਾਹ ਦੀ ਜਾਂ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ਦੇ ਚਾਨਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਰਜ਼ਾਈ ਵਿਚ ਲੇਟ ਕੇ, ਸੋਢੇ ਉੱਤੇ, ਭੋਇ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖੁੰਢ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪੈਨਸਲ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਮੈਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪਸੰਦ ਹੈ

ਫਰਸਤ ਦੇ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ

ਵੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਪਈ। ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿੱਸੀ ਜਿਹੜੀ ਸੌ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਖਲੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਕਾਰ ਦੀ ਬੱਤੀ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਉਹ ਕਾਹਲੀ ਨਾ ਪਈ। ਉਸ ਨੇ ਕੇਵਲ ਅੱਖਾਂ ਪਾਸੇ ਕਰ ਲਈਆਂ। ਇਸ ਲਿਸ਼ਕ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਵਾਰ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਜਾਨਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਬ ਕੇ ਖਲਣਾ ਵੀ ਘਰ ਬੈਠ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਆ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੈਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹਰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਵੱਖਰਤਾ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਉੱਤੇ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪਰ ਇਸ ਇਸਤਰੀ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਕੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਾਂ? ਨਾ ਅੱਗਾ ਪਤਾ ਨਾ ਪਿੰਡਾ, ਨਾ ਸਲਾਮ ਨਾ ਦੁਆ। ਕਈ ਦਿਨ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਉਸੇ ਚੱਕ ਵਿਚ ਖਲੋਤੀ ਕਹਾਣੀ ਮੰਗਦੀ ਰਹੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦੀ ਦਿਖ

ਦੀ ਟੋਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ, ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਇਸਤਰੀ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਮੰਗਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਣੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ? ਇਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੂਜੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਤਾਰ ਉਭਰ ਕੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ, ਜਿਹੜਾ ਫੌਜ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਵਿਚ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਹਲੇ ਵਕਤ ਪੰਜਾਬੀ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਲੈਂਦਾ। ਫਾਰਸੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਉਰਦੂ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖਦਾ। (ਰੋਮਨ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਅਫਸਰ ਹੀ ਸਿਖਦੇ ਸਨ)। ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਉਸ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਮੁੜ ਕੇ ਏਥੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਫਿਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਵੇਖਦਿਆਂ ਵੇਖਦਿਆਂ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਵੀ ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਵੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਏਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਇਸਤਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖੀ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਜੁੜਦਿਆਂ ਮਹੀਨਾ ਦੇ

ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰੀ ਕੋਈ ਨਖਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੋੜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਹਾਣੀ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਖਿਆਲ ਤੋਂ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਬਣ ਜਾਣਾ ਇੱਕ ਫੁੱਲ ਦੇ ਖਿੜਨ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਇਹ ਬੂਟੇ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਦਿਨ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਖਿੜੇਗਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਅਗਾਂਹ ਧੱਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਾਹਲ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਧੱਕਣ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਗੜ ਜਾਵੇਗੀ। ਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਇਸ ਨੇ ਬਣਨਾ ਸੀ, ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇਗੀ।

ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੋਟਾ ਢਾਂਚਾ ਲਿਖ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਢਾਂਚਾ ਆਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਰੰਭ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਇਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਗੱਲ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਰੱਬ-ਸਬਬੀ ਕਿਧਰੇ ਦੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਹੀ ਰੋਜ਼ ਲਿਖਣ ਜੋਗੇ

ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਮੋਟਾ ਢਾਂਚਾ ਲਿਖ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਢਾਂਚਾ ਆਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਰੰਭ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਇਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਗੱਲ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਰੱਬ-ਸਬਬੀ ਕਿਧਰੇ ਦੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਹੀ ਰੋਜ਼ ਲਿਖਣ ਜੋਗੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਘੰਟਾ ਅੱਧਾ ਤੇ ਸੂਰਤ ਟਿਕਾਣੇ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣੀ ਛੱਡ ਕੇ ਜਦੋਂ ਦਫਤਰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੱਖ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਈ ਇਹ ਦਿਨ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਮੁਕ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲਿਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਕੱਟਣਾ ਵੱਢਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤੇ ਕਈ ਕਈ ਵਾਕਾਂ ਜਾਂ ਪੈਰਿਆਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ਤੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਰੀ ਜਾਂ ਅੱਧੀ ਕਹਾਣੀ ਕਈ ਨਹੀਂ ਕੱਟਣੀ ਪਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਢਾਂਚਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਫ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਬੇ-ਮੁਹਾਰੇ ਨਹੀਂ ਵਗਦੀ। ਇੱਕ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਈ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਵਾਕ ਬੜਾ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਲਿਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤਾ ਚੁਸਤ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਏਕਤਾ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਏਕਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਵੀ ਠੀਕ ਹੀ ਆਵੇਗੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬੋਝੀ ਬੋਝੀ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਿਖੀ ਹੋਵੇ।

ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਘੰਟਾ ਅੱਧਾ ਤੇ ਸੂਰਤ ਟਿਕਾਣੇ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣੀ ਛੱਡ ਕੇ ਜਦੋਂ ਦਫਤਰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੱਖ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਈ ਇਹ ਦਿਨ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਮੁਕ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲਿਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਕੱਟਣਾ ਵੱਢਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤੇ ਕਈ ਕਈ ਵਾਕਾਂ ਜਾਂ ਪੈਰਿਆਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ਤੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਰੀ ਜਾਂ ਅੱਧੀ ਕਹਾਣੀ ਕਈ ਨਹੀਂ ਕੱਟਣੀ ਪਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਢਾਂਚਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਫ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਬੇ-ਮੁਹਾਰੇ ਨਹੀਂ ਵਗਦੀ। ਇੱਕ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਈ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਵਾਕ ਬੜਾ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਲਿਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤਾ ਚੁਸਤ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਏਕਤਾ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਏਕਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਵੀ ਠੀਕ ਹੀ ਆਵੇਗੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬੋਝੀ ਬੋਝੀ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਿਖੀ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਾਰੇ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹਵਾਂਗਾ। ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖ ਸਕਾਂ।

ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਹਾਣੀ ਸਾਫ ਲਖੀਚ ਕੇ ਕਿਸੇ ਪਰਚੇ ਨੂੰ ਚਲੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਮੇਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਕਈ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਛਪ ਕੇ ਆਈ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਮੈਂ ਕਈ ਘਟ ਵਧ ਹੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋਰ ਲੋਕੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ? ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪਰਫ ਪੜ੍ਹਨੇ ਤੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਔਖੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ? ਮੁਢਲੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਜਾਂ ਜਜ਼ਬੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੀ ਤਾਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟਾਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ।

ਕੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਉਸ ਬੇਸਵਾਦੀ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ, ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਇੱਕ ਭੇਤ ਪਾਲਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਉਸ ਭੇਤ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਆਪਣਾ ਆਕਾਰ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਵਧੀ ਜਾਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਘੜ ਦੇਣਾ ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਸੁਆਦ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਸੁਆਦ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਕਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਬੈਠਾ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਫਲਾਨੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਇੱਕ ਮਗਰੋਂ ਲਾਗਿਆ ਵਖਤ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਏਧਰ ਰੁੱਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਗੁਲਾਮੀ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੀਦੀ ਏ। ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਨੂੰ ਜੀ ਕਰਦਾ ਏ। ਪਰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਝਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਪੈਣਾ। ਹਾਂ, ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਬੜੀ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਣ ਵਾਲੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹਦਾ ਖਿਆਲ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ 'ਨਮਸਕਾਰ' ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਖਿਆਲ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੁਆਲੇ ਮੇਰਾ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਅਰਥ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕੇਵਲ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਇਹ ਹੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕੁਝ ਅਰਥ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੱਢੇ ਹੋਏ ਅਰਥ ਵੀ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਾਂਗ ਸਾਫ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜੀਵਨ ਵਿਚਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾਟਕੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਰਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਦੋ ਤੇ ਦੋ ਚਾਰ ਗਿਣਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇਤਰਤੀਬੀ ਤੋਂ ਕਾਹਲੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਮੇਰਾ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਕਤ ਆ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਅਖੀਰਲੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਲਿਖਣ (ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ)

ਤੂੰ ਵੀ ਡੁੱਬਦੇ ਦਿਨ ਦਾ ਮੰਜਰ ਵੇਖ ਲੈ...

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਰਾਜ ਗੋਮਾਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਮਸਾਂ ਦੇ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਰਾਹ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਵਾਸਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਰਨਾ ਹੀ ਇਸ ਰਾਹ ਉੱਪਰ ਸਿੱਖਿਆ, ਫੇਰ ਸਾਈਕਲ, ਸਕੂਟਰ ਤੇ ਕਾਰ ਚਲਾਉਣੀ ਵੀ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਓ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਰਾਜ ਗੋਮਾਲ ਵਾਲੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਤੁਰਦਾ ਆਪਣੇ ਖੂਹ ਤਕ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਬਿਨਾਂ ਠੇਡਾ ਲੱਗੇ। ਮੇਰੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਇਹ ਰਸਤਾ ਡਾ. ਜਗਤਾਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਗਤਾਰ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰਵਜ ਪਿੰਡ ਬੰਡਾਲਾ ਤੋਂ ਦਹਾਕਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਠ ਕੇ ਇਕ ਚਰਾਦ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਰਾਜ ਗੋਮਾਲ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਰਾਜ ਗੋਮਾਲ ਦਾ ਅਰਥ ਸੀ ਰਾਜੇ

ਜਗਵਿੰਦਰ ਜੋਧਾ
ਫੋਨ: +91-94654-64502

ਦੀਆਂ ਗਊਆਂ ਦੇ ਵੱਗ ਦੀ ਥਾਂ। ਇਹੀ ਰਾਜ ਗੋਮਾਲ ਡਾ. ਜਗਤਾਰ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਸਾਹਾਂ ਤਕ ਭੁੱਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸੀ ਤਾਂ ਰਾਜ ਗੋਮਾਲ ਯਾਦ ਆਇਆ:

ਰਾਜ ਗੋਮਾਲੋਂ ਆ ਗਿਆ ਮੁੜਿਆ ਖਤ ਬੇਰੰਗ

ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ ਜਗਤਾਰ ਜੀ ਕਦ ਮੁੱਕਣਾ ਬਨਵਾਸ

ਉਹ ਜਲੰਧਰ ਕੈਂਟ ਰੋਡ ਵਾਲੀ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਵੀ ਅੱਖ ਰਾਜ ਗੋਮਾਲ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਮਹਿਕਦੀ ਰਹੀ। ਨੌਕਰੀਆਂ ਲਈ ਝੁਰਤ, ਮਲੋਟ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤਕ ਖੱਜਲ ਹੁੰਦਾ ਡਾ. ਜਗਤਾਰ ਇਸ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬੀਤੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਵਰੇਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਿਆ। ਅੱਜ ਜਗਤਾਰ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਡੀ.ਏ.ਵੀ. ਕਾਲਜ ਜਲੰਧਰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਜਾਂਦਾ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਜਗਤਾਰ ਦਾ ਘਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਵਲੋਵਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਜਗਤਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਗਤਾਰ ਇਕੱਲਤਾ ਹੰਢਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਉਹ ਉਮਰ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮਹਿਫਲਾਂ ਦਾ ਸਿੱਗਾਰ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਨੂੰ ਏਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਵੀ ਵਾਰੇ ਖਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਜਗਤਾਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਚਮਕ ਸੀ ਤੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਦਗਦਾ ਸੂਰਜ। ਅਖੀਰਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਾਲਾ ਜਗਤਾਰ ਤਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਿਹਾ ਬਾਬਾ ਸੀ। ਇਕ ਅੱਖ ਦਾ ਚਾਨਣ ਨਾਂ-ਮਾਤਰ, ਸਰੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰ। ਮੇਥੇ ਬੰਦੂਕ ਟੰਗ ਕੇ ਮਟਕਣੀ ਚਾਲ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਜਗਤਾਰ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪਰਛਾਵਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਨੇ ਜਗਤਾਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਮਰੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਰਾਜ ਗੋਮਾਲ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਆਉਂਦੀ ਬਰਸਾਤੀ ਕੂਲੂ ਦੇ ਸਰਕੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਰ ਲਈ ਆਉਂਦਾ। ਮੇਥੇ ਰਫਲ ਝੂਲਦੀ ਹੁੰਦੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅਰਜਨ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਕੋਲ

ਰੌਂਦਾਂ ਵਾਲਾ ਝੋਲਾ ਹੁੰਦਾ। ਜਗਤਾਰ ਫਾਇਰ ਕਰਦਾ, ਤਿੱਤਰ ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ ਫੁੜਕਦੇ, ਅਰਜਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬੈਲੇ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦਾ। ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਮਿਲਿਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਨਾਜ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਏਨੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕੀ ਕਰਦੇ ਸੀਗੇ?”

ਅੱਗੋਂ ਅਰਜਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕਮਾਤਰ ਅੱਖ ਹੋਰ ਚੌੜੀ ਕਰ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਂ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਖਾਂਦੇ ਸੀਗੇ। ਜਗਤਾਰ ਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਰ ਤਕ ਰੌਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।”

ਜਗਤਾਰ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਜਵਾਨ ਭਰਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚਲੀ ਰਵਾਇਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਜਗਤਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਲਖ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਅਗਲੇਰਾ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਥਾਣਿਆਂ, ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਤੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਗੋਤੇ ਮਾਰਦਿਆਂ ਬੀਤਿਆ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਲਚਕ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈ ਕੇ ਮੁਜਰਿਮ ਫੇਰ ਵੀ ਪਿੰਡ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਨੌਸ-ਭੱਜ ਨੇ ਜਗਤਾਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਉਰਜਾ ਨੂੰ ਸੋਖ ਲਿਆ।

ਉਸ ਨੇ ਸੀਸ਼ੇ ਦਾ ਜੰਗਲ ਦੀ ਇਕ ਗਜ਼ਲ ਦਾ ਮਕਤਾ ਲਿਖਦਿਆਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਦੁੱਖ ਉਲੱਦ ਦਿੱਤਾ:

ਲੰਘ ਗਿਆ ਪਰਲੋ ਜਿਹਾ ਜਦਕਿ ਪਝੱਤਰਵਾਂ ਵਰ੍ਹਾ

ਕੀ ਭਲਾ ਜਗਤਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਛਿੱਤਰ ਆਏਗਾ

ਇਹ ਤਾਂ 1975 ਦਾ ਬਿਆਨ ਸੀ ਪਰ 75 ਦਾ ਅੰਕੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਤ-ਅਚੇਤ ਉੱਪਰ ਡੂੰਘਾ ਉਕਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਗਤਾਰ ਹੋਰੀ ਅਸਲ ਵਿਚ 75 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਆਖ ਗਏ।

ਜਗਤਾਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿਤਮਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਤਰਲ ਕਵੀ ਮਨ ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਗਤਾਰ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਮਜ਼ਾਹੀਆ ਕਿੱਸੇ ਵੀ ਜੋੜ ਰੱਖੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਦੀ ਕੰਧ ਉੱਪਰ ਲਟਕਦੀ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਖੱਲ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਗਤਾਰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ, ਸਦਾ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਹੇਠ ਵਿਛਾਈ ਤਪਸ਼ਾਲ ਵਰਗੀ ਲੱਗਦੀ। ਸਿੱਕਿਆਂ ਦਾ ਅਥਾਹ ਭੰਡਾਰ ਜਗਤਾਰ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਘੋਖੀ ਵਜੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਜਗਤਾਰ ਅੰਦਰ ਇਕ ਡੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਜੋਗੀ ਬੈਠਾ ਸੀ ਜੋ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਮਾਪ ਦੇਣ ਲਈ ਬਿਗਬਲ ਸੀ ਪਰ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜੰਜੀਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਹਲੀ ਨਹੀਂ ਟੱਪਣ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।

ਜਗਤਾਰ ਨੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸੱਠ ਸਾਲ ਕਵਿਤਾ

ਲਿਖੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਾਣੇ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਨਾਵਲਕਾਰ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਗਾਣੇ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਜੀਦਾ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਜਗਤਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਜ਼ਮਾਂ, ਗਜ਼ਲਾਂ ਤੇ ਗੀਤ ਲਿਖੇ। ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਤੇ ਕੰਨਰਸ ਕਦੇ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਨਜ਼ਮ ਲਿਖਦਿਆਂ ਵੀ ਜਗਤਾਰ ਨੇ ਖੁਸ਼ਕ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਥਾਂ ਵਹਾਅ

ਡਾ. ਜਗਤਾਰ

ਵਿਚ ਲਰਜਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ। ਨਜ਼ਮ ਵਿਚ ਜਗਤਾਰ ਨੇ ਨਿੱਜ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਦਰਪੇਸ਼ ਵੰਗਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਦਮਿਤ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਬੇਵਸੀ, ਖਿੜ ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਾ ਸਮੇਤ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ‘ਨਿੱਕੇ ਵੱਡੇ ਡਰ’ ਵਰਗੀਆਂ ਸਦੀਵੀ ਤੱਖਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਗਜ਼ਲ ਲੇਖਣ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਮਕਾਰੀ ਨੂੰ ਢਕ ਕੇ ਰੱਖਿਆ। ਗਜ਼ਲ ਤੇ ਜਗਤਾਰ ਤਾਂ ਇਸ ਕਦਰ ਇਕਮਿਕ ਹੋਏ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪੂਰੀ ਰਵਾਇਤ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇਣ ਵਰਗਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਗਜ਼ਲ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਗਜ਼ਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਦਾ। ਸੀਸ਼ੇ ਦਾ ਜੰਗਲ ਛਪ ਕੇ ਆਈ ਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਦੇ ਪਾਠਕ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਇਹ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਗਜ਼ਲਕਾਰੀ ਸੀ। ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ-ਸੁੱਖਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਸਮੇਤ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਸੀ ਤੇ ਸੀਸ਼ੇ ਦਾ ਜੰਗਲ ਦੀ ਗਜ਼ਲ ਮਰੀ ਹੋਈ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਧੜਕਦੀ ਸੁਹਜਮਈ ਇਬਾਰਤ ਸੀ। ਕੁਦਰਤ ਆਪਣੇ ਵਿਭਿੰਨ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਜਗਤਾਰ

ਦੀ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਤੇਵਰਾਂ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ ਭਰਦੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ:

ਇਹ ਸ਼ਾਮ ਘਣੀ ਕਹਿਰ ਬਣੀ ਡਸ ਰਹੇ ਸਾਏ

ਨੈਣਾਂ ਚ ਜਗੇ ਦੀਪ ਤਾਂ ਦਿਲ ਬੁਝਦਾ ਈ ਜਾਏ

ਜੰਗਲ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਰਾਤ ਡਰਾਉਣੀ ਤੇ ਲੁਭਾਉਣੀ

ਇਉਂ ਯਾਦ ਤੇਰੀ ਆ ਕੇ ਕਈ ਰੰਗ ਵਖਾਏ

ਯਾਰੇ ਦੁਆ ਕਰੇ ਕਿ ਜੋ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਿਸੀ ਹੈ

ਪਰਭਾਤ ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਹੋਵੇ

ਜਗਤਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਬੁੜੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਜੰਗਲ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਬਣੇ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਕੋਲਾਜ ਹੋਵੇ। ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਸਭਿਆਚਾਰੀਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਦੀ ਬੰਦਿਸ਼ ਵਜੋਂ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰੀਕਰਨ ਦੀ ਕਰੂਰਤਾ ਤੋਂ ਆਸਰੇ ਵਜੋਂ ਵੀ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਇਹ ਅਕਾਸੀ ਨਿੱਜੀ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਵੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਹੋਰ ਪਸੰਦੀਦਾ ਬਿੰਬ ਦਰਿਆ ਤੇ ਦੀਵਾ ਹਨ। ਦੀਵਾ ਜੰਗਲ ਦੇ ਡਰਾਉਣੇਪਨ ਵਿਚ ਨਿੱਘ ਤੇ ਚਾਨਣ ਦਾ ਰੂਪਕ ਹੈ ਤਾਂ ਦਰਿਆ ਆਪਣੇ ਵਹਾਅ ਕਾਰਨ ਹਰ ਜੰਗਲ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਟੈਰੀ ਈਗਲਟਨ ਠੀਕ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬਿੰਬ ਕਵੀ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦੇ ਬਮਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜਗਤਾਰ ਹਰ ਲਾਗੂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਉਲਟ ਰੁਖ ਖੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਤਬੀਅਤ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਖੜ੍ਹੇ ਸਵਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬਿਹਤਰ ਤੇ ਚੌਖਟੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਉਕਸਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਅਰੁਜ ਦੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਕੁਝ ਲੋਕ ਪਟਵਾਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਨੇ ਨਾਪਦੇ ਮਫੂਲ ਫਾਇਲਾਤ ਦੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਜਰੀਬ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਪਿੰਗਲ ਦਾ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਸ਼ਿਅਰ ਕਰੋ

ਜੇ ਨਈਂ ਸੋਚ, ਬੁਲੰਦੀ, ਜਜ਼ਬਾ ਕਿਸ ਕੰਮ ਇਹ ਫਿਅਲਨ ਫਿਅਲਾਤ

ਇਹ ਬਿਆਨ ਰੂਪ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕਾਵਿਕਾਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸੀ ਹੀ, ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬਦਲਵੇਂ ਯੁਗ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਧਾਵੀ ਢਾਂਚੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਫੋਕੀਆਂ ਤੇ ਲੈਅਹੀਣ ਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਸਰ ਵਾਂਗ ਬੀੜਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤਾਲ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ।

ਜਗਤਾਰ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ

ਸਾਰੇ ਮਰਸੀਏ ਹਨ। ਇਹ ਮਰਸੀਏ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਕਬਰਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਝ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਮਰ ਰਹੀਆਂ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਸਾਂਝਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਫਿਕਰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਕਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਮਰਸੀਏ ਤਕ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਕਾਇਨਾਤ ਤੋਂ ਜ਼ਾਤ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਲਰਜਦੀ ਭਾਵੁਕ ਤਰੰਗ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਸ਼ਾਮਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੇ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਭੌਤਿਕ ਸਥਿਤੀ ਬਦਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਵੇਦਨਾ ਯਥਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਮ ਸਫਰ ਦੇ ਪਤਾਅ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਉਮਰ ਦੇ ਟਿਕਾਓ ਦਾ ਵੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਵੀ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਮ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤਕ ਲਿਜਾ ਕੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਨਿਵੇਕਲੇ ਰੰਗ ਬਿਖੇਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਸਮਕਾਲ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਭਾਵੇਂ ਇਤਿਹਾਸ-ਮਿਥਿਹਾਸ ਦਾ ਲੜ ਛੱਡਿਆ ਨਹੀਂ। ਜੁਝਾਰੂ ਕਾਲ ਵਿਚ ‘ਹਰ ਮੌਤ’ ਤੇ ਸਲੀਬਾਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਜਗਤਾਰ ਗੋਧਰਾ ਦੰਗਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਵਿਕ ਸੁਰ ਉਚਾਰਦਾ ਦਿਸਿਆ।

ਜਗਤਾਰ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ ਗਜ਼ਲਕਾਰ ਜਾਂ ਕਵੀ ਜਗਤਾਰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਕੋਸ਼ਕਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਉਲਥਾਕਾਰ ਵੀ, ਲਿਪੀ ਪਰਤੋਂਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਵੀ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਹ ਹੁਸੈਨ ਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸਾਹ ਦੇ ਕਲਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਬਾਰੇ ਤਿੱਖੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਲਿਪੀਅੰਤਰ ਕੀਤਾ। ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸੁਲਤਾਨ ਬਾਹੂ ਦੇ ਕਲਾਮ ਬਾਰੇ ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਸੀ।

ਜਗਤਾਰ ਕਦੇ ਇਨਾਮਾਂ-ਸਨਮਾਨਾਂ ਜਾਂ ਅਹੁਦਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਭੱਜਿਆ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਰੱਅਤ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਮਾਰਚ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਗੁਜ਼ਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਰੱਖਤਾਂ 'ਤੇ ਨਵੇਂ ਪੱਤੇ ਫੁੱਟ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਜ਼ਾ ਵਿਚ ਨਿਸਰੀਆਂ ਕਣਕਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਤਕੇ ਤਤਕੇ ਸੈਰ ਕਰਦਾ ਰਾਜ ਗੋਮਾਲ ਤਕ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਸੂਰਜ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਿਰਨ ਜਗਤਾਰ ਦੇ ਘਰ ਕੋਲ ਨਿੱਜ ਉੱਪਰ ਪਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਰਵੇਸ਼ 23 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਜਨਮਿਆ ਤੇ 30 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਮੈਂ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਉੱਪਰ ਰਾਜ ਗੋਮਾਲ ਦੇ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਜਗਤਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਕਿੱਨੀਆਂ ਹੀ ਯਾਦਾਂ ਸਮੇਟਦਾ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਹੋਏ ਹੰਝੂ ਪੁੱਝਣ ਲੱਗਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਿਅਰ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ:

ਆਪਣੇ ਅੱਜਮ ਤੋਂ ਵਾਕਿਫ ਹਾਂ ਮੈਂ ਤੂੰ ਵੀ ਡੁੱਬਦੇ ਦਿਨ ਦਾ ਮੰਜਰ ਵੇਖ ਲੈ।

ਕਹਾਣੀ ਜੁੜਦੀ ਕਿਵੇਂ ਹੈ?

(ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਨੂੰ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਨਵਾਂ ਜਮਾਨਾ ਮੁੱਠ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਹਾਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਬਹਿ ਆ ਰਿਹਾ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਲੋਕ ਨਵੀਂ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਜੋੜ ਹੋਵੇ। ਜਿੱਥੇ ਲੋਕੀ 1942 ਦੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਈ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ, ਉਥੇ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਏਨੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ ਨਾਲ ਘ੍ਰਿਣਾ ਭਰਿਆ ਸਲੂਕ ਇੱਕ ਵਧੀਆ ਨਾਵਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਤਾਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹੀ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਉਨੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਣ ਲੱਗੀ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਸੂਝੇ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਗਲੇਰੀ ਤੇ ਦੁਰਾਡੀ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚੋਂ ਉਪਮਾ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਹਾਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਤੇ ਦੁਰਾਡੀ ਚੌਕੀ ਹੈ ਤੇ

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਬਾਰਡਰ ਸਕਾਊਟਸ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਅਗਾਂਹ ਘੋਖਣ ਤੇ ਜਾਂਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਆਪਣੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਖਿਆਲ ਦਸਣ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਤੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਤੇ ਸਜਰੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੂਜੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹੌਲੇ ਭਾਰ ਟੁਰਦੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਸ ਤਾਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦਾ ਮਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਲੰਘਦੇ ਤੁਰਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕੇ।

ਮੈਨੂੰ ਚਿਹਰੇ ਵੇਖਣ ਜਿੰਨਾ ਸਵਾਦੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਬੱਸਾਂ ਦੇ ਅੱਡਿਆਂ ਉੱਤੇ ਮੇਰਾ ਬਹੁਤ ਜੀ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮਾਂ ਭਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਅੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਹੋ ਰਹਿਆ ਕੰਮ ਵੇਖਣਾ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ

ਪਿਆਰ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਐਸੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪ ਇੱਕ ਪੁੱਠਾ ਕੰਮ ਸਝਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ, ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਕੋਈ ਕਦਰ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕੰਮ ਵੀ ਨਾ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਧੀਰਜ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ, ਵਾਹੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਜਿਉਣ ਦਾ ਹੱਕ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਉਹ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਉਹ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪਰ ਉਸ ਕੰਮ ਦਾ ਸਾਂਝੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਜੇ ਨਹਿਰਾਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਫਸਲ ਉਗਾਉਣਗੇ ਜਾਂ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਰੇਲਾਂ ਇਸ ਲਈ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਇਹ ਅਨਾਜ ਹੋਰ ਥਾਂ ਲਿਜਾਣਾ ਸੌਖਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤਾਰਾਂ, ਟੈਲੀਫ਼ਨ ਲਾਏ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਲਿਆ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ

ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਹਾਨੇ ਲੋ ਲਗਣ ਤੱਕ ਮੰਜੀ ਉੱਤੇ ਲੇਟੇ ਹੋਣਾ ਪਾਪ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸੋਹਰੇ ਜਾਂ ਮੇਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਦੀ ਕੋਈ ਛੁੱਟੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਜੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਤਰਲੇ ਨਾਲ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਜਿੱਥੇ, ਜਿਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਬੈਠਾ ਜਾਂ ਫਿਰਦਾ ਰਵਾਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਨਾ ਬੋਲਾਂ। ਜਿੱਥੇ ਨਾ ਜਾਣ ਚਾਹਵਾਂ ਉੱਥੇ ਜਾਣਾ ਨਾ ਪਵੇ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਮਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਪਿੰਡ ਜਾ ਰਹਾਂ। ਵਾਹੀ ਕਰਾਂ। ਕਿੰਨਾ ਕਮਾਦ ਤੇ ਮੁੰਜੀ ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘੇਗੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਵਾਦ ਆਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਏਨੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਹਰ ਇੱਕ ਦਾ ਹਰ ਇੱਕ ਜਾਵੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸਿਰ ਫਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੋਸਟਲ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਵਿਚ ਇਹੋ ਬੋਸਵਾਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਜੇ ਵੀ ਦਿਸੇ ਉਸ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਖਲੋਵੇ, ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ

ਕਰੋ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਹਵਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਮੇਰਾ ਕਿਆਸ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਲੇਖਕ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਵੱਧ ਲੋੜ ਹੈ।

ਉੱਝ ਵੀ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਦਾ ਲਈ ਪਿੰਡ ਮੁੜ ਜਾਣਾ ਇਕ ਪਿਛਾਹ ਨੂੰ ਪੈਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਨਵੀਂ ਸਭਿਅਤਾ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਟੈਂ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖਿੱਚ ਪਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਵੱਲ ਚੁਖੁਰੀਆਂ ਭੱਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਾਂ ਕੁਝ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਭਿਅਤਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਇਹ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਪੰਥ ਤੇ ਸਾਹਰਾਹ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪਤਾਅ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ ਇਸ ਵੱਲ ਪਹਿਲਾਂ ਟੁਰ ਪਏ, ਉਹ ਇਸ ਪਤਾਅ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਵਾ ਸਕਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ, ਸਾਡੇ, ਪਿੱਛੋਂ ਟੁਰਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਪਤਾਅ ਬਗਾਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੋਟੇ ਲੱਛਣ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਵਤਨਾ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਮ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਲਾਹ ਸੁਟਣੀਆਂ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਕੇ ਖਲੋਣਾ ਹੈ।

ਅਜੇ ਮੇਰੀ ਅਰਥੀ ਤਾਂ ਉੱਠੀ ਨਹੀਂ!

ਮਾਨਸ ਤੋਂ ਦੇਵਤਾ

ਬੇਮਕਾਨੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਲੋੜ ਸਦਕਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ, ਅਨੇਕ ਮਕਾਨ-ਮਾਲਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮਕਾਨ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਕਮਾਈ ਦਾ ਚੰਗਾ ਸਾਧਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਕਈ ਲੋਕ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਨਾਲ ਹੀ ਵਧੀਆ ਜੀਵਨ ਲੰਘਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮੱਸਿਆ ਨੇ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਈ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਚਿਰਾਂ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਰਾਇਆ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਮਕਾਨ ਖਾਲੀ ਕਰਨੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੱਲ ਕਚਹਿਰੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਖਦੇ ਹਨ, “ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਹੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰੇਗੀ” ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇਣਾ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ

ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ
ਫੋਨ: +91-80763-63058

ਮੁਕੱਦਮਾ-ਦਰ-ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਤੇ ਅਪੀਲ-ਦਰ-ਅਪੀਲ ਗੱਲ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੱਕ ਲਟਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮਕਾਨ-ਮਾਲਕ ਕੁਝ ਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਉਹਦੀ ਛਾਤੀ ਉੱਤੇ ਡੰਡ-ਬੈਠਕਾਂ ਕੱਢਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਕਾਨ-ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਦੀ ਬੇਵਸਾਹੀ ਤੇ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕ ਭਖਵੀਂ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਤਿਆਰਥੀ ਫ਼ਕੀਰ ਤੇ ਰਮਤੋ ਜੋਗੀ ਸਨ। ਪਿੱਛਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਭਦੌਂਦ ਦਾ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਕੂਟਾਂ ਦਾ ਭਰਮਨ ਕਰ ਕੇ ਟਿਕਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦੋਸਤਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਈ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਛੱਤ-ਵਿਹੁਣੇ ਹੋਣ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਸਮਝਦਿਆਂ ਕੁਛ ਸੁਭ-ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਧੱਕ-ਧਕਾ ਕੇ ਸਤਿਆਰਥੀ ਨਾਂ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਡੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਰਸਾਲੇ ‘ਆਜ਼ਕਲੂ’ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ। ਜੇਬ ਤਾਂ ਖਾਸੀ ਸੌਖੀ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਸੰਗਲ ਭਾਰੀ ਵੀ ਲਗਦਾ ਵੀ।

ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ, “ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕੱਲੇ ਹੁੰਦੇ, ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਆਵਾਰਾਗਰਦੀ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ। ਹੁਣ ਪਤਨੀ ਹੈ, ਬੱਚੀਆਂ ਹਨ। ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਛੱਤ ਹੋਵੇ! ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਿਰ ਦੀ ਛੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਦਿੱਲੀ ਵੱਸਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਕਿਸੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਦੇ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਲੇਟੋ ਨਾਵਲ ‘ਇਹ ਜਨਮ ਤੁਮਹਾਰੇ ਲੇਖੇ’ ਜੋ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲਿਖਾਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਜੀਵਨ ’ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ, ਨਾਲ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵਾਹਵਾ ਹਲਚਲ ਮਚਾਈ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਵਾਰਤਕ ਵੱਲ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਇਕ ਵੰਗੀ ‘ਮਾਨਸ ਤੋਂ ਦੇਵਤਾ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਅਸਾਧਾਰਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਦਿਲਚਸਪ ਅਤੇ ਨਿਆਰੇ ਸ਼ਬਦ ਚਿੱਤਰ ਉਲੀਕੇ ਹਨ।

ਕਰ ਲਵੋ, ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਬਾਰੇ ਫੇਰ ਸੋਚਣਾ!”

ਦਲੀਲ ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਜਚ ਗਈ। ਲੋਕਮਾਤਾ ਨੂੰ ਛੋਟਾ-ਮੋਟਾ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਦੇਈਏ, ਇਹ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਕੁਛ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸੰਗਲ ਉਮਰ ਭਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਖੰਭ ਫੜਫੜਾਉਣੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਔਖੇ-ਸੌਖੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਕਾਰਜ ਨਿਭਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਕਰੋਲਬਾਗ ਵਿਚ ਰੋਹਤਕ ਰੋਡ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਪਲਾਟ ਲੈ ਕੇ ਇਕ-ਮੰਜਲਾ ਮਕਾਨ ਛੱਤਿਆ ਤੇ ਟਿਕਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲਿਆ। ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਸੰਗਲ ਸੀ ਤਾਂ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਪਰ ਘਰ ਬਣੇ ਤੋਂ ਫੇਰ ਚੁਭਣ ਲੱਗਿਆ। ਉਹ ਆਪ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ, ਮੈਂ ਕੁਰਸੀ ਨਾਲ ਬੱਝ ਕੇ ਅੱਠ ਸਾਲ ਕਿਵੇਂ ਬਿਤਾ ਗਿਆ! ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਵਰਜਦਿਆਂ ਦੁਰਲੱਭ ਸਾਹਿਤਕ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਸੰਗਲ ਲਾਹ ਸੁੱਟਿਆ, ਅੰਬੇ ਹੋਏ ਗਿੱਟਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਸ਼ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫੇਰ ਸਾਹਿਤਕ ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਆਵਾਰਾ ਪਾਂਧੀ ਹੋ ਗਏ।

ਬੱਚੀਆਂ ਵਿਆਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਲੋਕਮਾਤਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਕ ਕਮਰਾ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਨਾ ਦੂਜਾ ਕਮਰਾ ਕਿਰਾਏ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਰੇਡੀਓ, ਕਵੀ ਦਰਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਟੱਟਵੇਂ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਝਾਕ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਈਏ। ਇਉਂ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਹੋਇਆ।

ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ-ਖੁਲਾਸੇ ਦਾਤੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਜੇ ਜਾਨ ਵੀ ਮੰਗਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਯਕੀਨਨ ਆਖਣਾ ਸੀ, “ਲੈ ਭਾਈ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਤੂੰ ਲੈ-ਲੈ, ਅਸੀਂ ਬਿਨਾਂ ਜਾਨ ਤੋਂ ਹੀ ਡੰਗ ਸਾਰ ਲਵਾਂਗੇ!” ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਕਿ ਉਸ ਵਲੋਂ ਸੰਪਾਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਲਈ ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਦੇਵਾਂ। ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਕਈ ਦਿਨ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ ਤਾਂ ਭਾਪਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਵਯੁਗ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਜਦੋਂ ਵੀ ਆਉਣ, ਮੈਨੂੰ ਫੋਨ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਨੇ ਫੋਨ ਕਰਵਾਇਆ ਤਾਂ

ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਦੁਹਰਾਈ। ਦੋ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਭਾਪਾ ਜੀ ਦਾ ਦਸਤਖਤ ਕਰ ਕੇ ਪੁਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਦਾ ਆਮ-ਮੁਖਤਿਆਰਨਾਮਾ ਮੈਨੂੰ ਪੁਜਿਆ: “ਪਿਆਰੇ ਭੁੱਲਰ! ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਵੀ ਰਚਨਾ (ਸਣੇ ਕਹਾਣੀ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਚਾਹੋ, ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਸਗੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਜਿਥੇ ਚਾਹੋ, ਗਹਿਣੇ ਰਖ ਸਕਦੇ ਹੋ (ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ!) ਆਪ ਜੀ ਦਾ, ਦੇਵਿੰਦਰ ਸਤਿਆਰਥੀ 2421989!”

ਪਰ ਜੇ ਕੁਛ ਮੈਂ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਾਰੇ ਦੇਖਿਆ-ਸੁਣਿਆ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਉਹੋ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕਿਰਾਇਆ ਵਗ਼ੈਰਾ ਤੈਅ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਬੋਲੇ, “ਭਾਈ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਮੇਰੀ ਇਕ ਸ਼ਰਤ ਹੈ।”

ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਦੱਸੋ?”
ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਸਿੱਧਾ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਝਾਕ ਕੇ ਬੋਲੇ, “ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰੀ ਨਾ ਤੋੜੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸਯਾਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਦਰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।”

ਉਹਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ, “ਤੁਸੀਂ ਫ਼ਕੀਰ ਹੋ, ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ। ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ, ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ, ਤੁਹਾਡਾ ਭਰੋਸਾ ਕਰੀ ਨਹੀਂ ਤੋੜਨਾ!”

ਮਹੀਨਾ ਲੰਘਿਆ। ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਲੋਕਮਾਤਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਬੋਲੇ, “ਭਾਈ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਕਿਰਾਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਆ ਕਰਨਾ।” ਤੇ ਫੇਰ ਲੋਕਮਾਤਾ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕੀਤਾ, “ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਰਾਇਆ ਲਓ ਤੇ ਘਰ ਚਲਾਓ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ ਜਾਂ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜਾਣੇ!”

ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਬੀਤੇ। ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਨੇ ਕੁਛ ਲਭਦਿਆਂ ਅਲਮਾਰੀ ਖੋਲ੍ਹੀ। ਨੋਟ ਪਏ ਸਨ। ਗਿਣੇ ਤੋਂ ਕੁਛ ਸਮਝ ਨਾ ਆਈ ਤਾਂ ਲੋਕਮਾਤਾ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ। ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ, ਇਹ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਸੀ। ਬੋਲੇ, “ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਰਾਏ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੇ?”

ਲੋਕਮਾਤਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, “ਹੁਣ ਕਿਰਾਇਆ ਏਨਾ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।”

ਸਿੱਧੇ ਉਹਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾ ਉਲਾਂਭਾ ਦਿੱਤਾ, “ਭਾਈ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਰਾਇਆ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਖਿਆ!”
ਉਹ ਮੁਸਕਰਾਇਆ, “ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ੋ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਮਾਲਕ ਹਰ ਸਾਲ ਕਿਰਾਏ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਭਾਲਦੇ ਨੇ। ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਵੀ ਕੁਛ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ?”

ਫੋਨ ਅਜੇ ਹੱਥ-ਹੱਥ ਤਾਂ ਕੀ, ਘਰ-ਘਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ। ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਫੋਨ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕੁਛ ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਭਾਈ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਜੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਮੰਗੇ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਦੇ ਦੇਵਾਂ...!”

ਉਹਨੇ ਗੱਲ ਕੱਟੀ, “ਇਹਨੂੰ ਮੇਰਾ ਫੋਨ ਨਾ ਕਹੋ ਜੀ, ਇਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਮਝੋ!”

ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਹੀ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਸੀ! ਫੋਨ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਦਿਨੋ ਤਾਂ ਉਹ ਘਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਖਰੜੇ, ਰਸਾਲੇ ਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਕੱਢੇ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਹੜੀ ਸੜਕ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ-ਕਿਨਾਰੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਕਿਹੜੇ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਕਿਸੇ ਭੋਲੇ ਪੰਡੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਕੇ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਰਚਨਾ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ ਫੋਨ ਸਵੇਰ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਆਉਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਪਰਦੇਸੀ ਸਰਧਾਲੂ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸਮੇਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਰਾਤ ਪਈ ਤੋਂ ਵੀ ਘੰਟੀ ਵਜਾ ਦਿੰਦੇ। ਪਰ ਅਸਕੇ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ, ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੜੇ ਆਦਰ ਨਾਲ, ਬੜੀ ਮਿੱਠੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਬੋਲਦਾ ਤੇ ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਚੱਲ ਕੇ ਬੁਲਾਉਣ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਉਹ ਘਰ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਉਹ ਫੋਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਨਹੀਂ। ਕਿਤੇ ਅਗਲਾ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝੇ ਕਿ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਟਰਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਉਹ ਲੋਕਮਾਤਾ ਨੂੰ ਆਖਦਾ, “ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਆ ਕੇ ਦੱਸੋ ਜੀ ਕਿ ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਘਰ ਨਹੀਂ।”

ਕਾਲਾ ਚੁਰਾਸੀ ਆ ਗਿਆ। ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਡਰਿਆ। ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਚਿੰਤਾ ਹੋਈ, ਫੇਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲੇ, “ਭਾਈ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਡਰ ਨਾ, ਮੈਂ ਜੋ ਹਾਂ!”
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਹਰਲੇ ਫਾਟਕ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਜਿੰਦਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਨੇੜਲੀ ਵੱਡੀ ਸੜਕ ਦੇ ਟੈਕਸੀ ਸਟੈਂਡ ਤੋਂ ਕੁਛ ਬਦਮਾਸ਼ ਡਰਾਈਵਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਹਲਤ ਯਾਰ ਆ ਧਮਕੇ, “ਤੁਹਾਡਾ ਜੋ ਸਰਦਾਰ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਹੈ, ਬਾਹਰ ਕੱਢੋ ਉਹਨੂੰ।” ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਬੋਲੇ, “ਕਿਉਂ ਬਈ ਕੀ ਕੰਮ ਹੈ ਉਹਦੇ ਤੱਕ?” ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੁਣ ਕੇ ਬੋਲੇ, “ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਪਊ, ਮਾਰ ਕੇ ਮੇਰੀ ਲਾਸ਼ ਉੱਤੇ ਲੰਘਣਾ ਪਊ।”
ਭੀੜ ਨੇ ਟਾਇਰ ਤੇ ਪੀਪੀ ਦਿਖਾਈ, “ਜਿਉਂਦੇ ਨੂੰ ਫੁਕਾਗੇ।”
ਉਹ ਬੋਲੇ, “ਘਰ ਫੁਕਣਾ ਪਊ ਮੇਰਾ, ਉਹਨੂੰ ਫੁਕਣ ਵਾਸਤੇ।”
ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜਨਾ ਪਿਆ।
ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਨੇ ਘਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਤਾਂ ਨਿਭਾਈਆਂ ਹੀ, ਓਵੇਂ ਹੀ ਬੁੱਕ ਭਰ-ਭਰ ਔਸ਼ੁਰ ਵੀ ਰੋਏ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾਅ ਕਰਦਿਆਂ ਰੋਏ ਸਨ। ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ, “ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਗੋਦੀ ਚੁਕਦਾ, ਐਹਨਾਂ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਕੂਲੇ-ਕੂਲੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਪਲੇਸਟੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨਾਲ ਖੇਡਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।”
ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਕਈਆਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਹੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।
ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਤੇ ਲੋਕਮਾਤਾ ਸਰੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਢਲ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਸਾਡੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਆਉਗੀਆਂ ਹੀ, ਉੱਤੇ ਮੰਜਲਾਂ ਛੱਤ ਕੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।”
ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੁਰਦਰਸ਼ੀ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਬੈਠਣ-ਉੱਠਣ ਵਾਸਤੇ ਜਗ੍ਹਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।”
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਮਾਰਿਆ, “ਨਹੀਂ, ਭਾਈ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਮੇਰੇ ਜਿਉਂਦੇ-ਜੀਅ ਤੂੰ ਏਸ ਘਰੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਅਰਥੀ ਉੱਠ, ਫੇਰ ਤੂੰ ਏਸ ਘਰੋਂ ਜਾਏਗਾ।”
ਕੁਛ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਟਰੱਕ ਆ ਲੱਭਾ, ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚੁੱਪਚਾਪ ਸਾਮਾਨ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਤਿਆਰਥੀ ਜੀ ਨੇ ਹਿਲਜੁਲ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਕੇ ਬੋਲੇ, “ਭਾਈ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ, ਅਜੇ ਮੇਰੀ ਅਰਥੀ ਤਾਂ ਉੱਠੀ ਨਹੀਂ!”

‘ਆਪ’ ਦੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਬੁਖਲਾਹਟ ਭਰੇ ਹਾਸੋਹੀਣੇ ਬਿਆਨ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਦਿਗਜ਼ ਨੇਤਾ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਇਸ ਸਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹਰਾਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨਕਾਰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੋ ਪਾਰਟੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੱਤਾ ਸੰਭਾਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਬਣਾ ਕੇ ਰਾਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਰੱਜ ਕੇ ਲੁੱਟਿਆ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਾਲ ਰੱਜ ਕੇ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਿਆ।

ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਗਰਾ
ਯੂਥਾ ਸਿਟੀ, ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ
ਫੋਨ: +1 360-448-1989

ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਜਿਤਾਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਫਤਵਾ ਦੇ ਕੇ ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੈ। ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਅਜੇ ਕੁਰਸੀ ਸੰਭਾਲੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਬੇਤੁਕੇ ਬਿਆਨ ਦੇਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਬੰਦਾ ਵੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਵਾਅਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ

ਸਕਦੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਬੋਹੜ ਆਖੇ ਜਾਂਦੇ ਵੱਡੇ ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹਾਸਾ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਬਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਠਾਂ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਰਥ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਆਮ ਲੋਕ ਵੀ ਸਮਝ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਦਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰੱਜ ਕੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦੇਣ ਦੀ ਵੀ। ਜਿਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਬੇਈਮਾਨ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਲਵਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪਏ। ਇਹ ਲੋਕ ਇਹ ਗੱਲ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ

ਜੇ ਇਰਾਦਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੰਭਵ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਭਵ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਾਉਣੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸੌਖੀ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਵਤ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਾਨ

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਗਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਿਕਲਣਗੇ। ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੂਜਾ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿਆਸਤ ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸੇਵਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਜੇ ਸੇਵਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ

ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਬਾਦਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਿਆਨਾਂ ‘ਤੇ ਲੋਕ ਸੌ-ਸੌ ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਲਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਇਸ ਪੜਾਅ ਵਿਚ ਖੋਖਲੇ ਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਚੁੱਪੀ ਧਾਰ ਲੈਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਰਹੇਗਾ।

ਮਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜਿੱਤੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹੈ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਬਾਰੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਤਬਕਾ ਪਿਛਲੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਬੁਰ ਹੁਣ ਪਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਵਿਧਾਇਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਐਨੀ ਲੁੱਟ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦਾ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਲੈ ਲਵੇ ਕਿ ਇਕ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵੀ ਸੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸੋਨੇ ‘ਤੇ ਸੁਹਾਗੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਪਿਛਲੇ 15-20 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਖਜ਼ਾਨਾ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਰਾਗ ਹੀ ਖਜ਼ਾਨਾ

ਮੰਤਰੀ ਵਲੋਂ ਅਲਾਪਿਆ ਸੁਣਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਖਜ਼ਾਨਾ ਆਪਣੇ ਚਹੇਤਿਆਂ ਨੂੰ ਲੁਟਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਕੌਣ ਕਹੇ ਰਾਣੀ ਅੱਗ ਢੱਕ। ਕਈ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਨੇਤਾ ਅਜੇ ਵੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਇੱਕ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਡਿੱਗਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕਰਨੀ ਸਿੱਖਣ। ਲੋਕ ਹੁਣ ਚੰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੋਤੀ ਭੰਡੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਜੋ ਉਮੀਦਾਂ ਲਾਈਆਂ ਹਨ, ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ‘ਤੇ ਪੂਰੀ ਉਤਰੇਗੀ। ਮਾਨ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਅਲਾਦੀਨ ਦਾ ਚਿਰਾਗ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਬਦਲ ਦੇਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਉਮੀਦ ਬੱਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿਤੀ ਵਾਲਾ ਰੁਤਬਾ ਗੁਆ ਚੁੱਕਿਆ ਪੰਜਾਬ ਮੁੜ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣੇਗਾ।

ਵਰਤੋਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਸੌਰਟ ਕੱਟ ਕੀਅਜ਼-2

ਫੋਟੋ ਬਦਲੀ ਦੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਵਾਰਾਂ: ਟਾਈਪਿਸਟ ਨੂੰ ਕਈ ਵੇਰ ਇੱਕੋ ਡਾਕੂਮੈਂਟ ਵਿਚ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਫੋਟੋ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਚਾਤ੍ਰਿਕ, ਸਤਲੁਜ, ਕੈਲਬਰੀ ਆਦਿ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਆਸਕੀ (ਓਸਚੀ— ਅਮੈਰਿਕਨ ਸਟੈਂਟਰਡ ਕੋਡ ਫੋਰ ਇਨਫੋਰਮੇਸ਼ਨ ਇੰਟਰਚੇਂਜ) ਵਾਲੀਆਂ 8 ਬਿੱਟ ਫੋਟੋ ਉੱਤੇ। ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਫੋਟੋ ਬਦਲੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਬਤੀਆਂ ਹੀ ਅਕਾਊਂਟ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ; ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਮਾਊਸ ਉੱਤੇ ਲੈ ਜਾਓ। ਫੋਟੋ-ਤੀਰ ਕਲਿੱਕ, ਫੋਟੋ ਲੱਭੋ ਅਤੇ ਕਲਿੱਕ। ਮੁੜ ਕੇ ਕੀਅਬੋਰਡ ਉੱਤੇ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਲੈ ਆਓ ਤੇ ਟਾਈਪ ਕਰੋ। ਜਾਂ ਦੂਸਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ; ਆਲਟ

ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂੰ
ਫੋਨ: 365-994-8850,
ਡਾ. ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: 94633-27683

ਕਲਿੱਕ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਫੋਟੋ ਅਲਟਾਬੈਟੀਕਲੀ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਫੋਟੋ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਫੋਟੋ ਕਲਿੱਕ। ਉਸ ਡੱਬੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪ੍ਰੈੱਸ ਨਿਉ ਸੌਰਟ ਕੱਟ ਕੀਅ ਵਾਲੀ ਡੱਬੀ ਵਿਚ ਕਰਸਰ ਬਲਿੱਕ ਕਰਦਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੀਅ ਆਲਟ ਦੱਬੀ ਰੱਖ ਕੇ 'ਸੀ' ਟਾਈਪ ਕਰੋ। ਚੈੱਕ ਕਰੋ ਕਿ ਇਹ ਕੀਅ ਪਹਿਲੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਮਾਂਡ ਲਈ ਅਸਾਈਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਆਲਟ

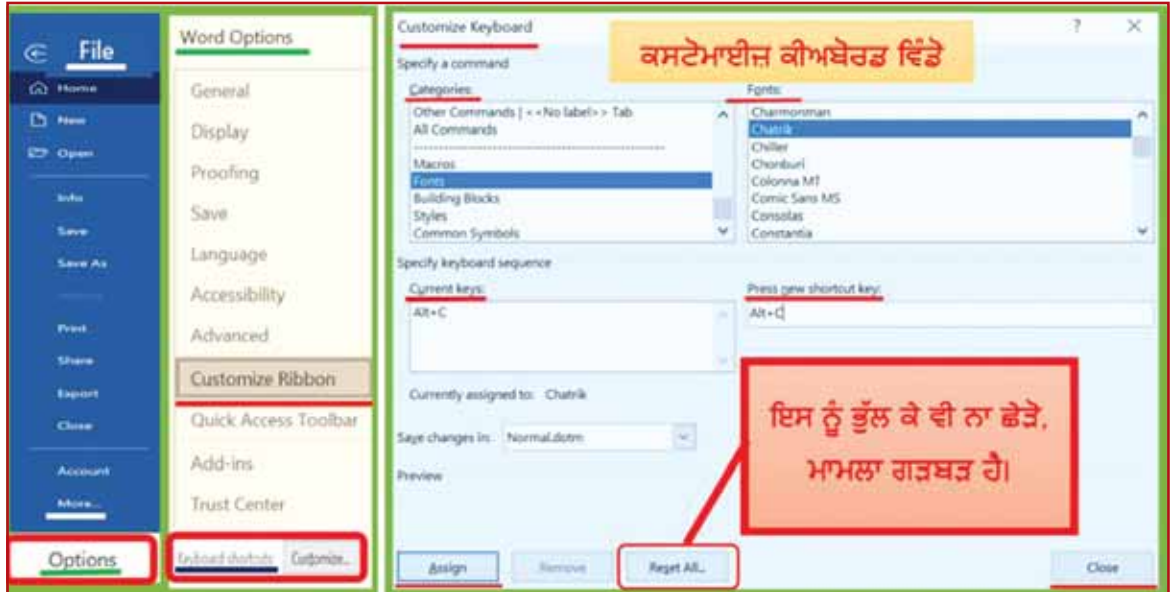
ਨੂੰ ਵੀ ਸੌਰਟ ਕੱਟ ਕੀਅ ਅਸਾਈਨ ਕਰ ਲਵੋ। ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕਮਾਂਡ ਕਲੋਜ਼ ਕਲਿੱਕ ਕਰ ਕੇ ਵਿੰਡੋ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ। **ਚਿਤਾਵਨੀ:** ਲਾਲ ਡੱਬੀ ਵਿਚ ਕਮਾਂਡ ਰੀਸੈੱਟ ਆਲ... ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਲਿੱਕ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਸਾਈਨਮੈਂਟ ਸੌਰਟਕੱਟ ਕੀਅਜ਼ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਦੋਬਾਰਾ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮਾਂਡਾਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪਾਂ, ਪਾਪੂਲਰ ਕਮਾਂਡਜ਼ ਅਤੇ ਕਮਾਂਡਜ਼ ਨਾਟ ਇਨ ਰਿਬਨ ਵਿਚ ਵੰਡ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੀਕਰ ਕਿ ਇੱਕ ਗਰੁੱਪ 'ਆਲ ਕਮਾਂਡਜ਼' ਦਾ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੇ ਸਾਰੇ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਗਰੁੱਪ ਕੈਟੇਗਰੀ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਕਲਿੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਦੀਆਂ

ਸੌਰਟਕੱਟ ਕੀਅ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। **ਮੈਕਰੋਜ਼:** ਮੈਕਰੋਜ਼ ਦਾ ਅਰਥ ਮਹਾਨ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿਚ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜੇਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਨੇਕ ਕਮਾਂਡਾਂ ਦੇ ਸੈੱਟ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਸੌਰਟ ਕੱਟ ਕੀਅ ਨਾਲ ਜਾਂ ਇੱਕ ਹੀ ਕਮਾਂਡ ਨਾਲ ਚਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲਿੱਪੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਡਿੰਗ ਇੱਕ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਫਾਈਡ ਐਂਡ ਰੀਪਲੇਸ' ਰਾਹੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਮਾਂਡਾਂ ਦੇ ਕੇ ਮੈਕਰੋਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੋਟੋ ਕਨਵਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਸੌਰਟ ਕੱਟ ਕੀਅ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਹਰ ਨਵਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਝਿਜਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪਈਏ ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਤਸਵੀਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਫ ਹੁੰਦੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੀਤੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸੰਭਾਲੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯੂਨੀਕੋਡ ਫੋਟੋਸ: ਯੂਨੀਕੋਡ ਫੋਟੋਸ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਹਨ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁਖੀ, ਦੇਵਨਾਗਰੀ, ਸਾਹਮੁਖੀ ਆਦਿ ਫੋਟੋਸ ਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਸਕੀ ਫੋਟੋਸ ਦੀ ਕੋਡਿੰਗ ਇੱਕ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਇੱਕ ਫੋਟੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਾਂਗ ਸਿੱਧੀ ਹੀ ਦੂਸਰੀ ਫੋਟੋ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਅਰਥੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੀਆਂ ਦਸ ਵੀਹ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਹਨ, ਯੂਨੀਕੋਡ ਫੋਟੋ ਦੀ ਕੋਡਿੰਗ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਾਈਪ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਆਮ ਕੀਅ ਬੋਰਡ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਸੌਖਿਆਂ ਟਾਈਪ ਕਰ ਲਈਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਕੀਅਬੋਰਡ ਵਿਚ 'ਡੈੱਡ ਕੀਅ' ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ, ਜੋ ਇੱਕ ਹੀ ਕੀਅ ਨੂੰ ਦਸ ਵੀਹ ਸਿੱਧਲ ਟਾਈਪ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਸੌਰਟ ਕੱਟ ਕੀਅ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਡੈੱਡ ਕੀਅ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਆਸਕੀ ਫੋਟੋ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੀਅਬੋਰਡ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੌਖਿਆਂ ਹੀ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਣਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਬਣੇ ਬਣਾਏ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। **(ਚੱਲਦਾ)**

+ ਸੀ ਦੀ ਥਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੌਰਟ ਕੱਟ ਕੀਅ ਟਾਈਪ ਕਰੋ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸਾਈਨ ਕਰੋ। ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹੋਰ ਫੋਟੋ

ਹੋਰ ਕਮਾਂਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸੌਰਟਕੱਟ ਕੀਅਜ਼: ਜੇ ਕਮਾਂਡਾਂ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਰਾਂ ਨੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਕੰਪਿਊਟਰ

ਸਾਰੀਆਂ ਕਮਾਂਡਾਂ ਦੂਜੇ ਵੱਡੇ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਮਾਂਡ ਦੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ

ਕੇਰਲਾ ਵਿਚ ਔਰਤ 'ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਗਾਥਾ 'ਮੁੱਲਾਕਰਮ ਟੈਕਸ'

ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਲੀਦਾਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਕੇਰਲਾ ਰਾਜ ਦੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਤਰਾਵਨਕੋਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਔਰਤਾਂ 'ਤੇ ਮੁੱਲਾਕਰਮ ਟੈਕਸ (ਬ੍ਰੈਸਟ ਟੈਕਸ) ਲਾਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜੀਉਣ ਦਾ ਹੱਕ ਵੀ ਖੋਹ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੀ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨੇ ਇਸ ਟੈਕਸ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਸਾਹਸੀ ਕਦਮ ਇਸ ਟੈਕਸ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਬਲੀਦਾਨ ਨਿਮਨ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਦੁੱਗਰੀ
ਫੋਨ: 94782-38443

ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਮੀਲ ਪੱਥਰ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪਸਾਰ ਕਰਕੇ ਕੇਰਲਾ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਇੰਨੇ ਚੰਗੇ ਹਾਲਾਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਿੰਨੇ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਰਲਾ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਰਸਯੋਗ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਕਰੂਰ ਪ੍ਰਥਾ ਅਤੇ ਵਰਣ-ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰ

ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਸੀ ਪਰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਾਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਖਿਲਾਫ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਹੈ। ਅਸਲ 'ਚ ਤਰਾਵਨਕੋਰ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਇੱਕ ਪਰੰਪਰਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦੇਣ ਲਈ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਢੱਕਣ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਮਨਾਹੀ ਸੀ, ਜੇ ਕੋਈ ਔਰਤ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਨੂੰ ਢੱਕਦੀ ਤਾਂ ਟੈਕਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਸ ਦੀ ਛਾਤੀ ਦੇ ਸਾਈਜ਼ ਮੁਤਾਬਕ ਤੁਲਨਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਟੈਕਸ ਵਸੂਲਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਟੈਕਸ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਮਰਦਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਸੀ ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਔਰਤ ਨੂੰ ਗੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਕਾਰਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰੂਰ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਰਾਜਸੀ ਘਰਾਣੇ, ਪ੍ਰੋਹਿਤ, ਸਵਰਣ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉੱਚ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਰਾਜਸੀ ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਸ਼ਿਮੇਵਾਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨੀਵੇਂ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਮੰਦਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਚੱਲਣ 'ਤੇ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਸੀ।

ਕੇਰਲਾ ਰਾਜ ਦੇ ਤਰਾਵਨਕੋਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਕੋਲ ਇੱਕ ਲਾਠੀ ਰੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਚਾਕੂ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਔਰਤ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਨੂੰ ਢੱਕ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਵਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾੜ ਕੇ ਦਰੱਖਤ ਉੱਤੇ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਔਰਤ ਇੰਦਾਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਾ ਦੁਹਰਾਏ। ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉੱਚ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਕਸ਼ੱਤਰੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਸਰਵਜਨਿਕ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਢੱਕਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੀ ਪਰ

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਟੈਕਸ ਭਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਘਿਨੌਣਾ ਜਾਤੀਗਤ ਵਿਭੇਦ ਸੀ। ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਸੀ। ਹਰ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਿਯਮ ਸਨ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੁਖਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਸ਼ੱਤਰੀ ਵਰਗ ਦੀ ਮਹਿਲਾ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਤਨ ਦਾ ਉੱਪਰੀ ਹਿੱਸਾ ਨੰਗਾ

ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਿੱਸਾ ਬਹੁਤ ਦਿਲ ਦਿਗਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮਹੱਲ ਦੀ ਰਾਣੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਨੀਵੇਂ ਵਰਗ ਦੀ ਔਰਤ ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਢੱਕ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ ਤਾਂ ਰਾਣੀ ਨੇ ਉਸਦੀ ਛਾਤੀ ਨੂੰ ਕਟਵਾਉਣ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਸਰਵਜਨਿਕ ਰੂਪ 'ਚ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀ ਤਾਂ ਉੱਚ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਉੱਪਰ ਫੁੱਲ ਵਰਸਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਆਰੀਆਂ ਕੁਤੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾ ਵਿਚ ਕੁਝ

ਬਦਲਾਅ ਆਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਸ਼ੀਲੰਕਾ ਵਰਗੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ-ਨਵੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਢਾਂਚੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਫਲਸਰੂਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਆਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਔਰਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਢੱਕਣ ਲੱਗੀਆਂ ਪਰ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਬਦਲਾਅ ਨੂੰ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਨੇ ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ

ਨੰਗੇਲੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਢੱਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਟੈਕਸ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਟੈਕਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਟੈਕਸ ਲੈਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਘਰ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕੇ ਕੋਲੇ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਉਪਰ ਰੱਖ ਕੇ ਟੈਕਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਟੈਕਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਥੋਂ ਭੱਜ ਗਏ ਅਤੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲੱਥ-ਪੱਥ ਖੜ੍ਹੀ ਨੰਗੇਲੀ ਨੇ ਵੀ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਦਮ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ। ਅੱਗ ਦੀ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਨੰਗੇਲੀ ਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਘਟਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ ਜਲਦੀ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਸਤੀ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਚੇਰਬਾਲਾ ਨਾਮਕ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗੇ ਸਨ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁਲਾਚੀਪਰਾਮਬੂ ਭਾਵ (ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਦੇ ਸਤਮ ਦੀ ਭੂਮੀ) ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕ ਮਨੋਰਮਾ ਕਵਾਲਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਅੰਤ 26 ਜੁਲਾਈ, 1859 ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ 'ਚ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਢੱਕਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਨੀਵੇਂ ਵਰਗ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਉੱਚ ਵਰਗ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਵਰਗਾ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਚਲਦਿਆਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਖਿਲਾਫ ਇਕਜੁੱਟ ਹੋ ਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਹੀ ਅੱਜ ਦੀ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਲੈਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣਾ ਉਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਹਾਈ ਹਨ।

ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਖੇਡਾਂ: ਪ੍ਰੋ. ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ

ਪ੍ਰੋ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: 647-785-1661

ਪ੍ਰੋ. ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਜਾਣਿਆ ਪਛਾਣਿਆ ਨਾਂ ਹੈ। ਚਾਲੀ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਢੁੱਡੀਕੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬੇਪਛਾਣ ਸੀ ਪਰ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮੀਡੀਆ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਸਿੰਗਾਪੁਰ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ, ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ, ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਤਕ ਪਛਾਣੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਰਤਨ ਅਵਾਰਡ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਵਾਰਡ, ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਮਾਣ ਅਵਾਰਡ ਅਤੇ ਐਕਸਲੈਂਸ ਅਵਾਰਡ ਫਾਰ ਪ੍ਰਮੋਟਿੰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਆਦਿ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਕਾਲਮ 'ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਸਮੀਖਿਆ' ਤੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਛਪ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ 'ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ' ਕਾਲਮ ਛਪਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਿਜਲਈ ਮੀਡੀਆ ਸੰਬੰਧੀ ਪੰਜ ਪੁਸਤਕਾਂ, 'ਦੁਰਦਰਸ਼ਨ ਜਲੰਧਰ: ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਵਿਕਾਸ', 'ਗੁਣ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ', 'ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਭਾਗ ਦੂਜਾ', 'ਪਹਿਲੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਭਾਗ ਦੂਜਾ', 'ਪਹਿਲੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਕਾਨਫਰੰਸ' ਤੇ 'ਸਫਰਨਾਮਾ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਵੀਹ ਦਿਨ', ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇੰਗਲੈਂਡ-ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਦਾ ਸਫਰਨਾਮਾ ਛਪਾਈ ਅਧੀਨ ਹੈ।

ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ 15 ਜਨਵਰੀ 1957 ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਫੁੱਡੀਕੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੈਂਡਮਾਸਟਰ ਚਾਨਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ 1980 ਵਿੱਚ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਢੁੱਡੀਕੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਉਦੋਂ ਉਹ ਛਾਟਵੇਂ ਜੱਸੇ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਸੁਨੱਖਾ ਨੌਜਵਾਨ ਸੀ ਜੋ ਬੈਡਮਿੰਟਨ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿੰਦਾ। ਜਿੰਦਣ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਚਾਰ ਜਣੇ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਉਦੋਂ ਹਰੇਕ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਟੀਮ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ। 'ਕੋਠੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਸਿਹਤ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਖੇਡਣ ਮੱਲਣ ਦੀ ਚੇਟਕ ਉਸ ਨੂੰ ਢੁੱਡੀਕੇ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੇ ਲਾਈ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਨਾ ਅਬੋਹਰ-ਮੁਕਤਸਰ ਜਾ ਕੇ ਛੱਡੀ ਤੇ ਨਾ ਜਲੰਧਰ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਛੱਡ ਹੋਈ। ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਖੇਡ ਮੇਲੇ ਢੁੱਡੀਕੇ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੇ ਹੋਣਗੇ। ਜੇ ਉਹ 65 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਅਜੇ ਵੀ ਜੁਆਨ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਾਡੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਯੋਗਦਾਨ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਹੀ। ਰਹਿੰਦੀ ਕਸਰ ਸਪੋਰਟਸ ਕਾਲਜ ਜਲੰਧਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਐੱਮਏ ਪੰਜਾਬੀ ਆਨਰਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਗੋਲਡ ਮੈਡਲਿਸਟ ਸੀ ਜੋ ਢੁੱਡੀਕੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਲੈਕਚਰਾਰ ਲੱਗਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਇਆ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ-ਫੁੱਲੇ ਘਰ ਦਾ ਚੁਬਾਰਾ ਨੈ ਦਿੱਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੀਆਂ ਵੀ ਮਹਿਫਲਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਕੁਲਬੀਰ ਸੇਵਾਭਾਵੀ ਨੌਜਵਾਨ ਸੀ ਜੋ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਮੋਹ ਲੈਂਦਾ। ਢੁੱਡੀਕੇ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਅਬੋਹਰ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੀ ਪ੍ਰੋ. ਕਵਲਜੀਤ ਕੌਰ ਨਾਲ ਮੰਗਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੰਗੋਤਰ ਕੁਲਬੀਰ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਣ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਹੀ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੀਜੇ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਤੇ ਫਿਰ ਆਏ ਦਿਨ ਚਿੱਠੀ ਪਾਈ ਪਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਮਾਲੀ ਚਿੱਠੀ ਸਟਾਫ ਰੂਮ 'ਚ ਲਿਆਉਂਦੀ ਤਾਂ 'ਆਗੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਸਾਡੇ ਹਾਸੇ ਦੀਆਂ ਫੁੱਲਝਰੀਆਂ ਖਿੜਦੀਆਂ ਜੀਹਦੇ ਨਾਲ ਮਾਈ ਵੀ ਦੰਦਾ 'ਚ ਚੁੰਨੀ ਲੈ ਕੇ ਹੱਸਦੀ।

ਜੇ ਕਿਤੇ ਉਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਸੰਭਾਲ ਲਈਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਦੀਆਂ ਜੀਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰੋ. ਕਵਲਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੋ. ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਕਿਤਾਬ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਢੁੱਡੀਕੇ ਦਾ ਕਿਸਾ ਹੋਰ ਨਾ ਹੀ ਛੇੜਾਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੁਰ ਪੈਣੀਆਂ ਜਿਸ ਨੇ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਸੀ। ਪੇਸ਼ ਹਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਖੇਡ ਲਿਖਤਾਂ:

ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਖੇਡਾਂ

ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਚਮਕ ਦਮਕ ਦੁੱਗਣੀ ਚੌਗਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਮੈਚ ਚੱਲਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੈਂਡਰੂਮ ਵਿਚ ਸਰ੍ਹਾਣੇ ਨਾਲ ਢੋਅ ਲਾ ਕੇ ਉਸਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਹਰੇਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ ਖੇਡ-ਪੰਨਾ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ। ਹਰੇਕ

ਨਿਊਜ਼ ਚੈਨਲ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖੇਡ ਚੈਨਲ ਚੌਥੀ ਘੰਟੇ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਖੇਡ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੀ ਚਾਹੀਦੀ? ਅਸਲ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਦਵੱਲੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਖੇਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸਾ ਕਮਾਉਂਦੇ ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਘਰ-ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ। ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਧਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਰਾਹੀਂ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਵੱਲੀ ਲੋੜ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਖੇਡ-ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ।

ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਖੇਡਾਂ 'ਚ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਮੀਡੀਆ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਖੇਡ-ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਤੇ ਖੇਡ-ਕਮਿਊਟੀ ਨੇ ਖੇਡ-ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਨਹੁੰ-ਮਾਸ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਬਿਨਾਂ ਖੇਡਾਂ ਅਧੂਰੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਓਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ ਦੌਰਾਨ ਖੇਡ-ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਤੇ ਖੇਡ-ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਬਹੁਤ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਡਿਜੀਟਲ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਵੀ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਭਾਰਤੀ ਖੇਡ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਰਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਡ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਵੀ ਵੱਡੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵ ਕੱਬਡੀ ਕੱਪ ਨੂੰ ਘਰ-ਘਰ ਵਿਖਾਉਣ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਸੀ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਖੇਡ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ 'ਚ ਖੇਡ ਪੰਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਖੇਡ ਕਾਲਮਾਂ ਨੇ ਖੇਡ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਡ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਵਿਚ ਇਹ ਭੂਮਿਕਾ ਪ੍ਰੋ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰ ਤੇ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਕਾਲਮਾਂ ਨੇ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੇ ਪਰਦੇ ਨੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਦ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕ੍ਰਿਕਟ ਮੈਚ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦਾ ਜਲੌਅ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ। ਕ੍ਰਿਕਟ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਛੱਡ ਸਾਰਾ-ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਟੀਵੀ ਮੁਹਰੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਚੌਕਾਂ, ਚੁਰਾਹਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਟੀਵੀ ਸਕਰੀਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਖੇਡਾਂ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਜਿੰਨਾ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਓਨਾ ਹੀ ਖੇਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੀਡੀਆ ਵਧ ਫੁੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਨੇ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦੀਆਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਧੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਨੇ ਖੇਡਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਬੇਹੱਦ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜੋ ਧਾਕ ਅੱਜ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੀ ਹੈ ਉਹੀ ਧਾਕ ਕਦੇ ਰੇਡੀਓ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਰੇਡੀਓ ਰਾਹੀਂ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਕਮਿਊਟੀ ਅੱਜ ਵੀ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਰੇਡੀਓ ਦਾ ਪਹੁੰਚ-ਘੇਰਾ ਬੜਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛਪਣ-ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਚੈਨਲਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕ-ਗਿਣਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਤਿਹਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਕਟ ਦੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮੈਚਾਂ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਸਮੇਂ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰੋੜਾਂ ਤੱਕ ਜਾ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇਸਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ ਲਈ 10 ਸਕਿੰਟ ਦੇ ਸਲਾਟ ਦਾ ਰੇਟ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਇਸ ਜੁਗਲਬੰਦੀ ਨੇ ਖੇਡ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਲਾ-ਮਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਖੇਡਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਗਲੋਬਲ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਦਾਇਰੇ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਇਕੋ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਡਿਜੀਟਲ ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਸਦਕਾ ਖੇਡਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਖੰਡ ਨਿਕਲ ਆਏ ਹਨ। ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਦਾ ਕਮਿਊਟੇਟਰ ਵਾਲਟਰ ਲਿਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਮੇਲ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਖੇਡ ਪ੍ਰੇਮੀ,

ਖਿਡਾਰੀ, ਖੇਡ ਕਲੱਬ, ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਖੇਡ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਟਵੀਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੈੱਬ ਚੈਨਲਾਂ, ਵੀਡੀਓ ਚੈਨਲਾਂ ਤੇ ਬਲੋਗਜ਼ ਨੇ ਖੇਡ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਦੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਖੇਡ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੀਡੀਆ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਅਤੇ ਕੰਪਨੀਆਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਤੇ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਵਿਚ ਰਵਾਇਤੀ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਪਛਾੜ

ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਲਮ ਵੱਖਰੇ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀਆਂ 40 ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੱਚੀ ਕੁ ਤਾਂ ਖੇਡਾਂ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਹਨ।

ਉਹਦੇ ਸਫਰਨਾਮੇ 'ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਨਾ ਰੱਜੀਆਂ' ਤੇ 'ਫੇਰੀ ਵਤਨਾਂ ਦੀ' ਅਤੇ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ 'ਹਸਦਿਆਂ ਖੇਲਦਿਆਂ' ਕੋਈ ਪਾਠਕ ਪੜ੍ਹਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦਾ ਖਿਡਾਰੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਉੱਚ-ਕੋਟੀ ਦਾ ਖੇਡ ਲੇਖਕ ਤੇ ਖੇਡ ਬੁਲਾਰਾ ਹੈ। ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਸਰਗਰਮ ਖੇਡ-ਉਮਰ ਤਾਂ ਸੀਮਤ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਖੇਡ ਲੇਖਕ ਤਾਂ ਉਮਰ ਚੌਕੇ ਛੱਕੇ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮਾਰ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਲਈ ਲਿਖਣਾ, ਟੂਰਨਾਮੈਂਟਾਂ 'ਚ ਬੋਲਣਾ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਾਉਣੀਆਂ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਨੂੰਨ ਹੈ। ਨਾਲ ਸਚਿਤਰ ਮੈਗਜ਼ੀਨ 'ਖੇਡ ਸੰਸਾਰ' ਕੱਢਣਾ ਇਸ਼ਕ। ਉਸ ਨੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੇਡ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਕਰਨ ਲਈ ਘਰੋਂ ਪੱਦਰਾਂ-ਪੱਦਰਾਂ ਦਿਨ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਲੰਮੇ ਟੂਰ ਵੀ ਲਾਏ।

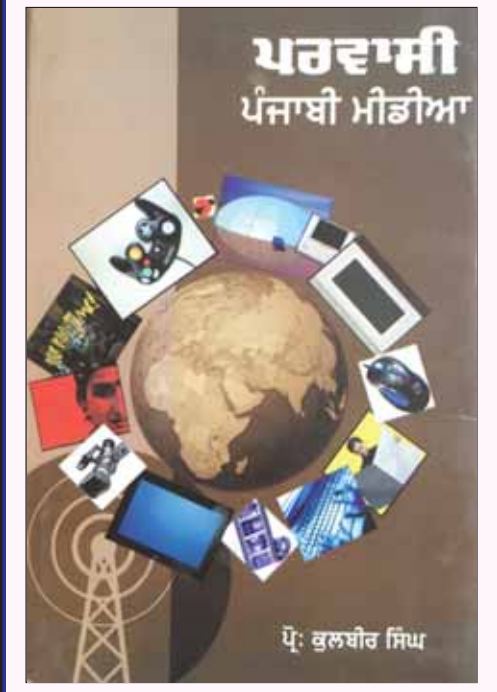
1982-83 'ਚ ਜਦ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਢੁੱਡੀਕੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਭਰ ਵਗਦਾ ਦਰਿਆ ਸੀ। ਇੱਕੋ ਵਿਧਾ ਚੁਣ ਕੇ, ਨਿੱਠ ਕੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਮਿਲੀ। ਚੁਸਤ ਦਰੁਸਤ ਸਿਹਤ ਲਈ ਤੌਰ-ਫੇਰੇ ਤੇ ਖੇਡਣ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਵੀ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ। ਢੁੱਡੀਕੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਥੋਂ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਖੇਡਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਈ। ਮੁਕਤਸਰ ਬਦਲੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਅਬੋਹਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਡੀਏਵੀ ਕਾਲਜ ਸੀ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਕਲੱਬ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਲੱਬ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਖੇਡਦੇ। ਮੀਂਹ ਜਾਣੇ ਹਨੇਰੀ ਜਾਣੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਰੈਕਟ ਫੜ ਕੇ ਗਰਾਊਂਡ 'ਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਕਲੱਬ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਗਰਾਊਂਡ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਮੇਰੀ ਖੇਡ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਜੋੜੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਮੁਕਤਸਰ ਤੋਂ ਜਲੰਧਰ ਬਦਲੀ ਕਰਵਾਈ ਤਾਂ ਹੰਸਰਾਜ ਸਟੇਡੀਅਮ ਦੀ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਕਲੱਬ ਜੁਆਇਨ ਕਰ ਲਈ। ਢੁੱਡੀਕੇ ਦੀ ਪਈ ਆਦਤ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਚੱਲੀ। ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੇਡਣ ਮੱਲਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਕਈ ਸਾਲ ਸ਼ੌਕੀਆ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੈਡਮਿੰਟਨ ਖਿਡਾਉਂਦਾ, ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ।

ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਚਕਰ ਤੋਂ ਚੱਲੇ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਉਮਰ-ਭਰ ਚੱਕਰ ਪਿਆ ਰਿਹਾ। ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਖੇਡ ਮੇਲਿਆਂ 'ਚ ਕਮਿਊਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦੇ ਕਿਤੇ, ਕਦੇ ਕਿਤੇ। ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰੀ, ਢੁੱਡੀਕੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰੀ, ਮੁਕੱਦਪੁਰ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲੀ ਤੇ ਬਰੈਪਟਨ ਵਿਖੇ 21 ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਮੈਰਾਥਨ ਦੌੜਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਚਕਰ ਤੇ ਢੁੱਡੀਕੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਮਨੋ ਨਾ ਵਿਸਾਰਿਆ। ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰੀ ਨਾ ਛੱਡਦਾ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਬਲ 'ਤੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਹਿਚਾਣ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ। ਪਰ ਹੁਣ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਮਹਿਫਲ 'ਚ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਚੁਟਕਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ। ਮਹਿਫਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੌਚਕ ਗੱਲਾਂ ਚਿਰਾਂ ਤੱਕ ਚੇਤੇ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਵੀ ਚੇਤੇ ਹਨ। ਲੰਮੀ ਸੈਰ ਕਰਨੀ ਤੇ ਖੇਡਣਾ ਮੱਲਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਾਢਾ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਢੁੱਡੀਕੇ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਿਆਂ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ 'ਚ ਜਗਰਾਉਂ ਕਾਲਜ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਵਾ ਲੈਣੀ। ਜਾਇਦਾਂ ਬੱਸ 'ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ, ਮੁੜਦਿਆਂ ਜਗਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਢੁੱਡੀਕੇ ਦਾ 16 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪੈਂਡਾ ਤੁਰ ਕੇ ਤੈਅ ਕਰਨਾ!

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਸ਼ਾਹ-ਸਵਾਰ ਹਨ। ਕੰਵਲ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰਲੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ

ਪ੍ਰੋ. ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰੋ. ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਖੇਡ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਇਹ ਬਦਲਦਾ ਲੈਂਡਸਕੇਪ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਖੇਡ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਖੇਡ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੋਸ਼ਲ ਤੇ ਡਿਜੀਟਲ ਚੈਨਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਟੋਰੀ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋਸ਼ਲ ਅਤੇ ਡਿਜੀਟਲ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਵੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਖੇਡ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ, ਖੇਡ ਸਿਤਾਰਿਆਂ, ਖੇਡ ਕਲੱਬਾਂ ਅਤੇ ਖੇਡ ਮੀਡੀਆ ਦਰਮਿਆਨ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਨਵਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ, ਨੇੜ-ਭਵਿੱਚ ਵਿਚ ਖੇਡ-ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਖੇਡ-ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿੰਨਾ ਬਦਲੇਗਾ ਕਹਿਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਸਕਰੀਨ, ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਡਿਜੀਟਲ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਖੇਡ-ਖ਼ਬਰਾਂਬੀਆਂ ਲਈ ਖੋਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ।

ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੋਢੀ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰੋ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੋਢੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਧਰੁ ਤਾਰਾ ਵੀ। ਖੇਡ ਲੇਖਕ ਤੇ ਖੇਡ ਬੁਲਾਰੇ ਵਜੋਂ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਧਾਕ ਜਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਮਰ ਦੇ ਅੱਠ ਦਹਾਕੇ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਉਹ ਰੋਜ਼ 6-7 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਤੁਰਦਾ ਤੇ 7-8 ਘੰਟੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ 'ਚ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਇੱਕ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ,

ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਟਿਊਬਵੈਲ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਅੱਠ ਫੁੱਟ ਉੱਚੀ ਬੰਨੀ ਤੋਂ ਸੁੱਟ ਕੇ ਝਰਨੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਗੂੰਜਾਅ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਝਰਨੇ ਕੋਲ ਲੱਕੜ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਲਿਖਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਉਥੇ ਬਿਠਾਉਂਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ 'ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਵਣਜਾਰਾ' ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁਛ ਲਿਖਾਂ।

ਪ੍ਰੋ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਲਗਾਤਾਰ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਲੇਖਕ ਹੈ। ਏਨੀ ਲਗਨ, ਏਨਾ ਸਿਰਤ ਬੜੇ ਘੱਟ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ। ਜਿੰਨਾ ਉਹ ਲਿਖਣ ਪੂਰੀ ਸੁਚੇਤ ਹੈ, ਓਨਾ ਹੀ ਸਿਹਤ ਪੂਰੀ ਚੇਤਨ ਹੈ। ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੈਲਰੀਜ਼ ਲਈਆਂ, ਕਿੰਨੀਆਂ ਖਰਚ ਕੀਤੀਆਂ, ਪੁਰਾ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸਿਹਤ ਪੂਰੀ, ਵਜ਼ਨ ਪੂਰੀ ਅਜਿਹੀ ਚੇਤਨਤਾ, ਅਜਿਹੀ ਲਗਨ ਮੈਂ ਬੜੇ ਘੱਟ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖੀ ਹੈ। ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਉਹ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਂਝਾਂ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਿਹੜਾ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਉਸ ਦੀ ਕਲਮ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਬਾਕਮਾਲ ਹੁੰਦਾ। ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਤੇ ਬਾਹਰਲੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਖਸ਼ਤ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਉਤਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਖੇਡ ਕਲਾ, ਖੇਡ ਮੁਹਾਰਤ ਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣ ਕੇ ਅਸ-ਅਜ਼ ਕਰ ਉੱਠਦਾ ਹੈ।

ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਢੁੱਡੀਕੇ ਕਾਲਜ ਆਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਢੁੱਡੀਕੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਢੁੱਡੀਕੇ ਦਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਪਰ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਅਜੇ ਜਾਰੀ ਸੀ। ਅਜੇ ਮੁਕੱਦਪੁਰ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਣ ਕੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਮੁਕੱਦਪੁਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੁਕੱਦਪੁਰੀਆ ਹੋ ਗਿਆ। ਚਕਰ-ਢੁੱਡੀਕੇ-ਮੁਕੱਦਪੁਰ-ਬਰੈਪਟਨ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਤੇ ਲੇਖਣੀ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਗਏ। ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ ਦੀਆਂ ਓਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ ਵੇਖਣ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਜਾ ਨਾ ਸਕੇ। ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਵੇਖ ਕੇ ਕਾਲਮ ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ 'ਝੀਤਾਂ' 'ਚੋਂ ਵੇਖੀਆਂ ਓਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ' ਜਿਹੜਾ ਬੜਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ ਵਿਚ ਛਪਦੇ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰ, ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਕਾਲਮਾਂ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਪੁਸਤਕ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਛਪਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਉਹ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਹਫ਼ਤਾਵਾਰ ਕਾਲਮ ਲਿਖਣੇ ਬੜੇ ਸਿਰਤ ਤੇ ਸਬਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਕਾਲਮ ਦੇਸ਼ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ 1965 ਤੋਂ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਮੈਰਾਥਨ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਦੂਸਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿਚ ਪੁੱਛਿਆ, "ਤੁਸੀਂ ਐਨਾ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖ ਲੈਂਦੇ ਹੋ?" ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ, "ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਹੋਵਾਂ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਹੋਵਾਂ, ਲੰਡਨ ਹੋਵਾਂ ਜਾਂ ਨਿਊਯਾਰਕ, ਸਵੇਰੇ 4 ਵਜੇ ਉੱਠ ਕੇ ਲਿਖਣ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਇੰਨ-ਬਿਨ ਇਹੀ ਅਦਬੀ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਿੰ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਰੈਪਟਨ ਹੋਣ, ਚਕਰ ਚਾਹੇ ਮੁਕੱਦਪੁਰ ਹੋਣ, ਸਵੇਰ ਸਾਰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨ-ਲਿਖਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਰੇਲਗੱਡੀ ਬਣਾ ਛੱਡੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਅਖ਼ਬਾਰ/ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਖਣ-ਸ਼ੈਲੀ ਵੀ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਪੜ੍ਹਦਾ-ਪੜ੍ਹਦਾ ਨਾਲ ਹੋ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਦਾ ਉੱਚਾ ਬੁਰਜ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ' ਪੁਸਤਕ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਭਿਨੰਦਨ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿੰਨਾ ਲਿਖਿਆ ਨਿੱਜੀ ਪਹੁੰਚ ਕਰ (ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ)

ਔਰਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਚਿਤਰਦਾ ਨਾਵਲ 'ਨਦੀ ਤੇ ਨਾਰੀ'

ਪੌਣੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਉਮਰ ਹੰਢਾਅ ਚੁੱਕੇ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੈਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਘਾਟੀ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਹੰਢਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਦੇਖੀਆਂ-ਵਾਚੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਲਮਬੱਧ ਕਰ ਕੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਾਵਲ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 6 ਮਾਰਚ, 2022 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਭਾ, ਜੰਮੂ ਵਲੋਂ 'ਰਿਲੀਜ਼ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੈਣਾ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਾਵਲ 'ਨਦੀ ਤੇ ਨਾਰੀ' ਮੱਧ ਆਕਾਰੀ ਨਾਵਲ

ਡਾ. ਸੰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਮੁੰਡੇ
ਫੋਨ: 94136-52646

ਪੁਸਤਕ ਸਮੀਖਿਆ

ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ 104 ਪੰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਔਰਤ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੌਤ ਤੱਕ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਕਰਬਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਾਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਵਲ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਪਾਰਵਤੀ (ਪਾਰੋ) ਸਮਾਜ ਦੀ ਆਦਰਸ਼ਕ ਧੀ, ਭੈਣ, ਮਾਂ ਅਤੇ ਸੂਰਬੀਰ ਔਰਤ ਵਾਲਾ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਵਲਕਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ, ਸੁਝਵਾਨ, ਸਵੈਮਾਨੀ, ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਪੁੰਜ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੈਣਾ ਅਜਿਹੀ ਔਰਤ ਦੀ ਨਦੀ ਨਾਲ ਢੁਕਵੀਂ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, "ਨਦੀ ਨਾਰੀ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਭ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਅੰਨ-ਪਾਣੀ ਤੇ ਜੀਉਣ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੀਵਨ ਰੇਖਾ ਹੈ ਨਦੀ। ਨਾਰੀ ਵੀ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਮਰਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਵਾਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਵਜੂਦ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ

ਇਸ ਦੀ ਆਬਰੂ ਨਾਲ ਖਿਲਵਾਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਗਰ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਚੰਡੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਦੀ ਦੀ ਉਗਰਤਾ ਵਾਂਗ ਜਿਹੜੀ ਜੀਵ, ਜੰਤੂ, ਬਨਸਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਬਸਤੀਆਂ ਰੋੜ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।"

'ਨਦੀ ਤੇ ਨਾਰੀ' ਨਾਵਲ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਪਾਰਵਤੀ (ਪਾਰੋ) ਦਾ ਜਨਮ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਬਾਰਾਮੂਲਾ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਜਿੱਥੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਬਚਪਨ 'ਚ ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਰਗੇ ਸਨ। ਉਹ ਘੋੜ-ਸਵਾਰੀ ਕਰਦੀ, ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਜਾਂਦੀ, ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੀ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਦਬਦਬਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਦੀ। ਉਹ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਕਾਰਨ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕੀ ਪਰ ਘਰ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਵੀਰ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਦਾ ਛੋਟੀ ਉਮਰ 'ਚ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਘਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਰ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਚਾਨਕ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਸਦਕਾ ਉਸਦੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ੌਕ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਉਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਰੰਗੀਨ ਮਿਜ਼ਾਜ ਦਾ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਦੂਜਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਂਦਾ। ਘਰੇਲੂ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਚ ਪਾਰੋ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਅਨਾਥ ਮਦਨ ਨੂੰ ਨੌਕਰ ਰੱਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਰੋ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵਿਹਲ ਮਿਲਦੀ, ਉਹ ਹਮਲ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੀ। ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪਾਰੋ ਦਾ ਵਿਆਹ ਦਵਾਖਾਨੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਡੋਲੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਲਾੜੇ ਨਾਲ ਘੋੜੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ-ਭੁੱਲੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਘਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਘਰ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਲੋਹੜੀ ਬੜੀ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਈ ਵਾਰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਹੀ ਮੋੜ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਮਨੁੱਖ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਹੋਂਦ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਾਰੋ ਦੇ ਪਤੀ ਜਸਬੀਰ ਦੀ ਸੜਕ ਹਾਦਸੇ ਵਿਚ ਹੋਈ ਮੌਤ ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਸ਼੍ਰੀਨਗਰ ਆ ਕੇ ਦਾਈ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਕਈ ਪਰਾਏ ਮਰਦ ਉਸ ਤੋਂ ਕਾਮਵਾਸਨਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲੱਭਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪਾਰੋ

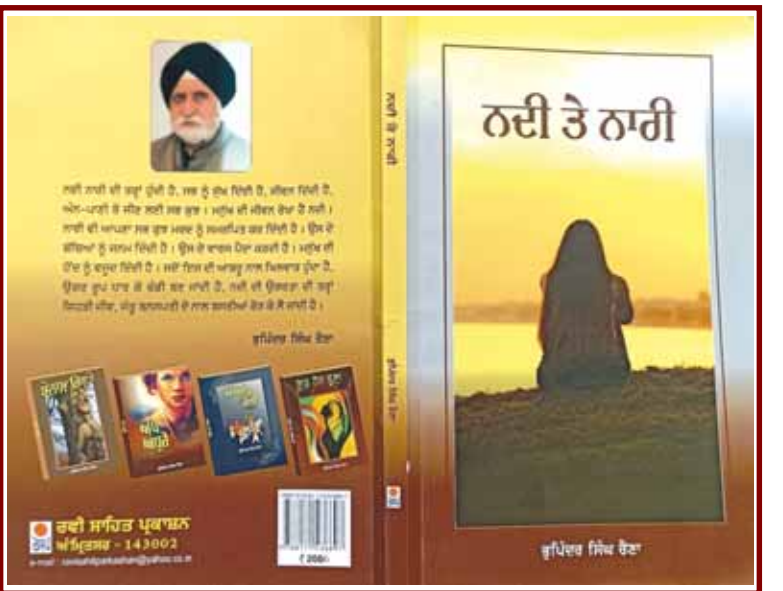
ਪਾਕਿ-ਸਾਫ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਪਿਓ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਪਾਰੋ ਦੇ ਸਿਰ ਪਾ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਰੋ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਕਮਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੁਡਵਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮਕਾਰ ਸਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 17 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਕਮਲ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰੀ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 1947 ਵਿਚ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਵੰਡ ਕਾਰਨ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵੀ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਾਦੀ 'ਚ ਕਤਲੇਆਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਬਾਇਲੀਆਂ

ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਰਾਣੀ ਲਾਲਚੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚਰਿੱਤਰਗਣ ਵੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਜਾਇਦਾਦ ਹੱਤਫ ਲਈ ਹੀ ਕਮਲ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਘਰ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਨੌਕਰ ਮਦਨ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਧਰ ਪਾਰੋ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਘਰ ਦੇ ਕੰਮਕਾਰ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਧਵਾ ਔਰਤ ਰਜੀ ਨੂੰ ਰਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਭੈਣ ਵਰਗਾ

ਨਾਵਲ ਦਾ ਅੰਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ, ਰੋਚਕ ਭਰਪੂਰ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਪਾਰੋ ਦੀ 15 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪੌੜੀ ਅਰਸ਼ੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਬਾਗੀ ਹੋ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਦੀ ਭਰਜਾਈ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਦਾਦੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਨਾਲ ਹੋਏ ਅਮਾਨਵੀ ਵਰਤਾਰੇ 'ਤੇ ਦੁੱਖ ਜਤਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਰਸ਼ੀ ਬਿਮਾਰ ਦਾਦੀ ਪਾਰੋ ਦੀ ਦਿਲੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਾਰੋ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਘਰ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਅਰਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅੰਦਰ ਨੌਕਰ ਮਦਨ ਦਾ ਲਹੂ ਵਗਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਅੰਤਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਰੋ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੈਣਾ ਨੇ ਇਸ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਜੀਵਨ, ਨਾਰੀ ਦਸ਼ਾ, ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਾਰੀ ਟ੍ਰਿਸਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਕਿਰਦਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਔਰਤ ਦੇ ਇੱਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾਵਲ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਆਪਣੀਆਂ ਉਮੰਗਾਂ ਅਤੇ ਖਵਾਹਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਫਨ ਕਰ ਕੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਭਲਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਔਰਤ ਆਪਣੀ ਲਾਲਸਾ, ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਕਾਮਵਾਸਨਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਕਰ ਕੇ ਅਨੈਤਿਕ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਔਰਤ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਕਦਰ ਸਮਝਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਜਗ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਾਦੀ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਅਤੇ ਸੋਹਣੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਬੜੇ ਹੀ ਸੁਚੱਜੇ ਅਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ 1947 'ਚ ਹੋਈ ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਕਾਰਨ ਵਿਗੜੇ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋ ਰਹੇ ਜੁਲਮ ਤੇ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਾਤਰਾਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਲੜੀਵਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਤਸੁਕਤਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਨਦੀ ਤੇ ਨਾਰੀ' ਨਾਵਲ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਨਾਵਲ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ 'ਨਦੀ ਤੇ ਨਾਰੀ' ਨਾਵਲ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਹੈ।

ਵਲੋਂ ਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਹਵਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਾਰੋ ਦਾ ਭਰਾ ਕਮਲ ਆਪਣੀ ਹੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਦ ਬਚਦਾ-ਬਚਾਉਂਦਾ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਪਾਰੋ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਦੁੱਖ ਉਸ ਤੋਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਗੁਰਦੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਾਰੋ ਉਸਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਗੁਰਦਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਾਰੋ ਦੇ ਭਰਾ ਦੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੁਸਲਿਮ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਾਰੋ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਇੱਕ ਨਰਸ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨਾਲ ਭਰਾ ਦਾ

ਪਿਆਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਾਰੋ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖ ਕੇ ਕਲਰਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਪਾਰੋ ਉਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤੇਜੀ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਤੇਜੀ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਤੇਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਪਾਰੋ ਤੋਂ ਪ੍ਰੋਵੀਡੈਂਟ ਦੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਪੈਸੇ ਵੀ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਉਹ ਨਵਾਂ ਘਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਦੀ ਮਾਲਕਣ ਤੇਜੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਤੇਜੀ ਝਗੜਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਪਾਰੋ ਰਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉੱਥੇ ਵੀ ਉਸਦੀ ਭਰਜਾਈ ਰਾਣੀ ਉਸਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੋਝ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਪਾਰੋ ਆਪਣਾ ਹਰ ਦੁੱਖ ਹਮਲ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਰੋ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ 'ਚ ਬੀਤਦੀ ਹੈ।

(ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦਾ ਬਾਕੀ)

ਕੇ ਲਿਖਿਆ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਖੇਡ-ਮੁਕਾਬਲੇ ਜਾਂ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਵੇਖਣ ਜਾਣਾ, ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਤਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਡਾਇਰੀ 'ਤੇ ਨੋਟ ਕਰਦੇ ਜਾਣਾ। ਨੋਟ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਫਿਰ ਕਲਾਤਮਿਕ ਵਿਸਥਾਰ ਦਿੰਦੇ ਜਾਣਾ। ਹਾਸ-ਵਿਅੰਗ ਦੀ ਚਾਸ਼ਨੀ 'ਚ ਗੁੰਨ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਕਿ ਪਾਠਕ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਫੁਲਝੜੀਆਂ ਚੱਲਣ ਲਾ ਦੇਣਾ। ਉਸ ਦਾ 'ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਹਿਮ ਭਰਮ' ਲੇਖ ਜਦ ਕਾਲਜ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਦੂਹਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਹੁਣ ਬੇਸ਼ਕ ਅਖਬਾਰਾਂ, ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਦਰਜਨਾਂ ਖੇਡ ਲੇਖਕ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਲੰਮੀ ਮੈਰਾਥਨ ਦੌੜਨ ਦਾ ਦਮ ਹਰੇਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਐਨਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ, ਐਨਾ ਜ਼ਬਤ, ਐਨਾ ਠਰ੍ਹਮਾ, ਐਨਾ ਸਬਰ, ਐਨਾ ਸਹਿਜ ਉਹ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆਉਣਗੇ? ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ 'ਚ ਵੱਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ, ਲੇਖਕ ਵਰਗ ਦਾ ਮਾਣ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੇਖਣੀ 'ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ 'ਤੇ ਜਿੰਨਾ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਬੋਝਾ ਹੈ। ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕਦਰ ਪਵਾਉਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਵਾਂਗ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖੇ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ 'ਪਤਝੜ ਦੀ ਬਹਾਰ' ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤਾਂ ਮਨ ਅਸ-ਅਸ ਹੀ ਕਰ ਉੱਠਿਆ। ਜਦ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਢੁੰਡੀਕੇ ਦੇ ਖੇਡ ਮੇਲੇ ਦੌਰਾਨ

ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਖੇਡਾਂ: ਪ੍ਰੋ. ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਕਮੈਂਟਰੀ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖੇਡ ਵੱਲ ਘੱਟ ਤੇ ਕਮੈਂਟਰੀ ਵੱਲ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਿੰ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਚੁਟਕਲਿਆਂ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਡੁਲ੍ਹ-ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦੀ ਵੇਖੀ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਕਵੀ, ਆਲੋਚਕ ਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੇਡ-ਲੇਖਣੀ ਬਾਰੇ 'ਆਰਸੀ' ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਮਈ ਲੇਖ 'ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਓਲੰਪੀਅਨ' ਲਿਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਲਾਇਆ, ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ ਲਿਖਣ ਲਾਇਆ ਤੇ ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਣ ਲਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਮੈਂ ਵੀ ਇੱਕ ਹਾਂ।

ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ, ਖੇਡ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦਾ ਵਿਲੱਖਣ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੇਡ-ਪੰਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਚੈਨਲ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੈਚਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਿਕਟ ਟੀਮ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਟੀਮ ਨਾਲ ਮੈਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਖੇਡ ਚੈਨਲਾਂ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮੈਚ ਦੌਰਾਨ 10 ਸਕਿੰਟ ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਾ ਰੋਟ ਕਰੋੜਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਸਦਕਾ

ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਡ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ, ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ 40 ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਚੋਂ 25 ਪੁਸਤਕਾਂ ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਹੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਹਨ, ਸਫਰਨਾਮੇ ਹਨ, ਹਾਸ-ਵਿਅੰਗ ਹੈ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉੱਘੇ ਖਿਡਾਰੀ, ਖੇਡ ਸੰਸਾਰ, ਖੇਡ ਜਗਤ ਵਿਚ ਭਾਰਤ, ਪੰਜਾਬੀ ਖਿਡਾਰੀ, ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੱਥ 'ਚੋਂ, ਖੇਡ ਮੈਦਾਨ 'ਚੋਂ, ਓਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ, ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਨਾ ਰੱਜੀਆਂ, ਬਾਤਾਂ ਵਤਨ ਦੀਆਂ, ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਦੇਸੀ ਖੇਡਾਂ, ਖੇਡ ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ, ਖੇਡ ਪਰਿਕਰਮਾ, ਖੇਡ ਦਰਸ਼ਨ, ਓਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਸਦੀ, ਖੇਡ ਮੇਲੇ ਵੇਖਦਿਆਂ, ਫੇਰੀ ਵਤਨਾਂ ਦੀ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਖਿਡਾਰੀ, ਖੇਡਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ, ਹਸਿਦਿਆਂ ਖੇਲਦਿਆਂ, ਕਬੱਡੀ ਕਬੱਡੀ ਕਬੱਡੀ, ਮੇਲੇ ਕਬੱਡੀ ਦੇ, ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਕਬੱਡੀ ਵਰਲਡ ਕੱਪ, ਖੇਡ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਵਾਰਤਾ, ਕਿੱਸਾ ਕਬੱਡੀ ਦਾ, ਏਥਨਜ਼ ਤੋਂ ਲੰਡਨ, ਗੋਲਡਨ ਗੋਲ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੋਰੋਨੂਰ ਤਿੰਨ ਭਾਗ, ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਗਾਗਰ ਵਾਲਾ ਸਰਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ, ਮੇਰੇ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਰੰਗ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਦਾ ਧਨੰਤਰ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ

ਜਾਦੂਗਰ ਆਦਿ ਸਭ ਚਰਚਿਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਲਾਸਾਂ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ ਹੈ ਪਰ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਰਮੌਰ ਲੇਖਕ ਸਬੰਧੀ ਲਿਖਣਾ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤੇ ਲੇਖਕ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਆਪ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਿੰ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਲਿਖਤਾਂ ਲਿਖਦੇ ਨਹੀਂ, ਲਿਖਤਾਂ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ। ਲਿਖਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਉਣ-ਢੰਗ ਵੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦੇ ਉਹ ਖੇਡਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ। 1965-66 ਤੋਂ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਝੰਡੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਚਦਾ, ਖੇਡਾਂ ਬਾਰੇ, ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ, ਖੇਡ-ਜਗਤ ਬਾਰੇ, ਏਨੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਐਸੇ ਖੋਜੀ ਖੇਡ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੱਲੋਂ ਖੇਡ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਆਨਰੇਰੀ ਡਿਗਰੀ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਹੁਣ ਉਹ ਉਮਰ ਦੀ ਪੌੜੀ ਦਾ 83ਵਾਂ ਡੰਡਾ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਵਾਂਗ ਸੈਂਚਰੀ ਮਾਰਨ।

ਗ਼ਜ਼ਲ

ਚੁੱਪੀ ਤੋੜ ਤੇ ਬੋਲ ਫਕੀਰਾ
ਮਨ ਦੀ ਗੱਠੜੀ ਖੋਲ੍ਹ ਫਕੀਰਾ।

ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕੂਕ ਸਚਾਈ,
ਸੱਚ ਦਾ ਵੱਜੇ ਢੋਲ ਫਕੀਰਾ।

ਝੁਠੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਝੁਠਾ,
ਢੋਲ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਪੈਲ ਫਕੀਰਾ।

ਘਿਸੀਆਂ ਪਿਟੀਆਂ ਨਾ ਕਰ ਗੱਲਾਂ,
ਬਚਨ ਸੁਣਾ ਅਨਮੋਲ ਫਕੀਰਾ।

ਲੋਕ ਹਨੇਰੀ ਨੇ ਇਸ ਵਾਰੀ,
ਦਿੱਤੇ ਲੀਡਰ ਰੋਲ ਫਕੀਰਾ।

ਪਰਖਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਹੈ ਕਾਣੀ,
ਕੌਣ ਕਰੇ ਪੜਚੋਲ ਫਕੀਰਾ।

ਨਾਨਕ ਵਾਲੀ ਲੈ ਕੇ ਤੱਕੜੀ,
ਤੇਰਾ ਤੇਰਾ ਤੋਲ ਫਕੀਰਾ।

ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਤੇ ਗੁਰਬਤ ਨੇ,
ਦਿੱਤੇ ਜੀਵਨ ਰੋਲ ਫਕੀਰਾ।

-ਠਾਕਰ ਪ੍ਰੀਤ ਰਾਏ

ਲਟ ਲਟ ਬਲਦਾ ਦੀਵਾ

ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਠੰਢ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੈਠ ਉਪਰ ਰਜਾਈ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠੀ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਡੂੰਘੇ-ਡੂੰਘੇ ਸਾਹ ਲੈਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਨੇ। ਮੇਰੇ ਅੰਤਰਮਨ ਵਿਚ ਜਾਮ ਹੋਏ ਹਉਕਿਆਂ ਦੀ ਵੇਦਨਾ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਅਹਿਸਾਸ ਪਿਘਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਨ ਏਨਾ ਤਰਲ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਅੱਥਰੂ ਫੁਲਕ ਰਹੇ ਨੇ। ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵਿਆਂ ਵਿਚ ਖੁੰਭੀ-ਗੁਆਚੀ ਮਨਰਾਜ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।

'ਮਨਰਾਜ! ਸਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੁਹਾਨੀ ਵੀ ਸੀ। ਇਸ ਪਰਾਈ ਧਰਤੀ 'ਤੇ 'ਕੱਲੀ ਕਿਵੇਂ ਨਿਭਾਵਾਂਗੀ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ? ਇਹ ਕੀ ਬਣਿਆ ਮੇਰੇ ਨਾਲ? ਕੌਣ ਵੰਡਾਵੇਗਾ ਇਹ ਪਰਬਤੋਂ ਭਾਰਾ ਦੁੱਖ? ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਹਰ ਸਾਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਧੜਕਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਹਰ ਸਾਹ ਮੁਹਾਲ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕਿਸ ਕੋਲ ਫੇਲਾਂਗੀ ਮਨ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ?'

ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਮੁਕ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਆਪਣੇ-ਆਪ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਲੈਪਟਾਪ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ ਹਾਂ ਪਰ ਸਕਰੀਨ ਉਪਰ ਉਸਦਾ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਚਿਹਰਾ ਹੀ ਦਿਖ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਮਰ ਭਰ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾਧੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਝੱਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਫਿਰ ਭਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਲੈਪਟਾਪ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਹੱਥ ਪੁੰਝ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚ ਲਈਆਂ ਹਨ।

ਅਚਾਨਕ ਮੇਰੇ ਬੇਟੇ ਬੱਬੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹਲੂਣ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਮਾਂ! ਕੀ ਹੋਇਆ?'

ਉਹ ਕੁਰਸੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਮੇਰੇ ਲਾਗੇ ਬੈਠ ਗਿਆ, 'ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ, ਤੈਨੂੰ ਡੈਡ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ।' 'ਹਾਂ ਬੇਟੇ! ਤੇਰੇ ਡੈਡ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਵਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਰਹਿ ਵੀ ਕੀ ਗਿਆ?' ਮੇਰੀਆਂ ਧਾਹਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ ਹਨ।

'ਮਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਡੈਡ ਦੀ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਆ! ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਛੱਡ ਗਏ?' ਬੱਬੂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਵਹਿ ਤੁਰੀਆਂ ਨੇ।

'ਨਾ! ਬੇਟੇ ਰੋਣਾ ਨੂੰ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪਲ ਵੀ ਵਸਾਹ ਨੂੰ ਸੀ ਖਾਂਦੇ। ਨਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਛੱਡਿਆ, ਰੂਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਈ ਆ।'

'ਨਈਂ ਮਾਂ! ਮੈਂ ਬੌਤੂ ਰਿਸਰਚ ਕੀਤੀ। ਰੂਹ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ੈਅ ਬਿਨਾਂ ਜਿਸਮ ਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਡੈਡ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਮੈਡੀਟੇਸ਼ਨ ਵੀ ਕਰਦਾਂ ਪਰ ਉਹ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਲਈ ਆ।'

'ਤੂੰ ਸਹੀ ਕਹਿ ਰਿਹੈਂ ਬੱਬੂ! ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਮਰਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਬੰਦੇ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਤੋ ਪਦਾਰਥਕ ਹੋਂਦ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ, ਮੈਂ ਭੂਤ-ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਤੇ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਭਟਕਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸੱਚ ਨੂੰ ਮੰਨਦੀ ਪਰ ਇਹ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆ ਕਿ ਤੇਰੇ ਡੈਡ ਦੀ ਰੂਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਵਿਚ ਧੜਕਦੀ ਆ। ਇਹ ਸਦਮਾ ਝੱਲਣ ਲਈ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਲੋਅ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੰਦੀ ਆ।'

ਉਸਦਾ ਚਿਹਰਾ ਨਿਹਾਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਿਹਾ, 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿੱਘੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਹਰ ਵਕਤ ਸਾਡੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਆ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਵੀਡੀਓ ਫਿਲਮਾਂ 'ਚ ਆਪਣਾ ਬਚਪਨ ਦੇਖ ਸਕਦੈਂ। ਤੇਰੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਵੀਡੀਓ ਕੈਮਰਾ ਈ ਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸੀ।'

ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁੜ ਗੰਗਾ ਵਹਿ ਤੁਰੀ ਹੈ...।

'ਮਾਂ! ਚੁੱਪ ਕਰ! ਮੈਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਰੋਂਦੇ ਤੈਨੂੰ। ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਹੁਣ ਕਿਤੇ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਕੁਝ ਹੋ ਜਾਏ। ਤੂੰ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਖਰਾਬ ਕਰ ਲੈਣੀਆਂ।'

'ਚੱਲ ਦੋਨੋਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਈਏ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਵੀਹ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੈਂ। ਛੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਤੂੰ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ 'ਚ ਕਹਿਣਾ ਤੇ 'ਮਾਂ' ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬੀ 'ਚ। ਤੇਰੀ ਆਹ ਗੱਲ ਕਮਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਦੋਏ ਹੱਸ ਪੈਂਦੇ ਸੀ।'

ਮੈਂ ਬੱਬੂ ਨੂੰ ਹਸਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ ਪਰ ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਿਆ, 'ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਮਾਂ! ਤੂੰ ਉਦਾਸ ਕਿਉਂ ਆਂ? ਮੈਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾ ਰਿਹਾ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਨਾ? ਮੈਂ ਵੀ ਉਦਾਸ ਆਂ, ਤੈਨੂੰ 'ਕੱਲੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।' 'ਨਈਂ ਬੇਟੇ, ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਉਦਾਸ ਨੂੰ।'

ਮੇਰਾ ਬੋਲ ਭਾਰਾ ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਲਹਿਜ਼ਾ ਬਦਲ ਗਿਆ, 'ਆਪਣੇ ਡੈਡ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੂੰ ਕਿੰਨਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋ ਗਿਆ! ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇ, ਉਦਾ ਦੀ ਭਾਵੁਕ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਬੌਤੂ ਖੁਸ਼ ਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਬੱਚਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਚੱਲ ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਹੋਵ ਸਵੀਟ ਡਰੀਮਜ਼!'

ਬੱਬੂ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ...। ਮੈਂ ਤਤਕੇ ਉਠ ਬੈਠੀ ਹਾਂ। ਚਾਹ ਬਣਾਉਣੀ ਨੂੰ ਮਨਰਾਜ ਦੇ ਬੋਲ ਯਾਦ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਘਰ ਮੁੜਦੇ ਵਕਤ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਕਹਿਣਾ, 'ਰੂਬੀ! ਮੈਂ ਕੰਮ ਤੋਂ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਚਾਹ ਬਣਾ, ਵਧੀਆ ਜੇਈ।'

'ਤੁਸੀਂ ਆਓ ਤਾਂ ਸਈ! ਮੈਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਲਾਚੀਆਂ ਕੁੱਟ ਕੇ ਪਾਉਂਗੀ।' ਮੈਂ ਬੁਲਬੁਲ ਵਾਂਗ ਚਹਿਕ ਉਠਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਚਾਹ ਟੋਬਲ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਡੀਕਣਾ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸਮਾਦਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

'ਵਾਹ! ਵਾਹ! ਰੂਬੀ!! ਤੇਰੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਲਾਚੀਆਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਤੱਕ ਆ ਰਈ ਆ!' ਘਰ ਵੜਦੇ ਹੀ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਬਾਹਰ ਵਿਚ ਭਰ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹ ਪੀਂਦੇ, ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਇੰਝ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੇ ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਫਿਰ ਮਿਲੇ ਹੋਈਏ। ਮਨਰਾਜ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਭਰੀ-ਭਰਾਈ ਮੈਂ ਚਾਹ ਕੱਪ ਵਿਚ ਪਾ ਰਹੀ ਹਾਂ...।

ਅਸੀਂ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਚਾਹ ਪੀ ਲਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੱਬੂ ਵਾਸਤੇ ਲੰਚ ਅਤੇ ਡਿਨਰ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਏ, ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗੀ। ਬੱਬੂ ਦਾ ਦੋਸਤ ਸਮੀਦ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਸਮਾਨ ਪੈਕ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਬੈਠੀ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹਾਂ...।

'ਮੈਂ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂ!' 'ਮਾਂ, ਬੈਠ ਏਥੇ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਾਲ ਨੂੰ ਲਿਆਣਾ। ਤੂੰ ਓਥੇ ਰੋਣਾ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਰੋਂਦੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਸਕਦਾ। ਦੋ ਹਫਤੇ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਲੈਣ ਆਈਂ, ਪਲੀਜ਼!'

ਮਨਰਾਜ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਰੋਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖ ਸਕਦੇ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਏਅਰ ਪੋਰਟ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕਿ ਹਰ ਵਾਰ ਮੰਮੀ ਦੇ ਕੋਲ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਸੀ, 'ਰੂਬੀ ਤੈਨੂੰ ਏਅਰ ਪੋਰਟ ਤੱਕ ਨਾਲ ਨੂੰ' ਲਿਆਣਾ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਤੈਨੂੰ ਰੋਂਦੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਨੂੰ ਜਾਣਾ!'

ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲਈ ਮੰਮੀ ਨਾਲ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। 'ਮਾਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ? ਹੁਣ ਕੀ ਸੋਚਦੀ ਆਂ!' ਬੱਬੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਏ ਤੇ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਮਨਰਾਜ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤਿਆ ਹੈ: 'ਮੈਂ ਠੀਕ ਆਂ ਬੇਟਾ! ਤੇਰੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀ ਆਂ।'

'ਇਹ ਤਾਂ ਇੰਨ-ਬਿਨ ਛੋਟਾ ਮਨਰਾਜ ਈ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ।' ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ ਬੋਲ ਰਹੀ ਏ। 'ਯੂ...ਯੂ!' ਉਸਦਾ ਦੋਸਤ ਸਮੀਦ ਬੋਲ ਪਿਆ।

'ਥੈਂਕਸ ਸਮੀਦ! ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੱਬੂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ।'

'ਨਈਂ ਆਂਟੀ! ਧੰਨਵਾਦ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦਾ? ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਈ ਕੰਮ ਆਂ। ਮੇਰੇ ਮੰਮੀ-ਡੈਡੀ ਵੀ ਬੱਬੂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬੇਟਾ ਮੰਨਦੇ ਆ।'

'ਹਾਂ! ਸਮੀਦ ਤੂੰ ਵੀ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ। ਤੁਸੀਂ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦੋਸਤ ਓ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਤੁਸੀਂ ਸਟੋਰ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਤੇਰੀ ਮੰਮੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਬੱਬੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਟੋਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਵਕਤ ਸਾਫ ਨਾਂਹ ਕਰ 'ਤੀ।'

'ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਪਰ ਕਿਉਂ ਆਂਟੀ?' 'ਦਰਅਸਲ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਅਫਗਾਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਡਰ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਤਾ ਈ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ। ਕੌਣ ਕਿਹਦੇ ਘਰ

ਬੈਠਾ? ਦਿਨ-ਤਿਉਹਾਰ ਵੀ 'ਕੱਠਿਆਂ ਮਨਾਈਏ। ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਈਦ ਦਾ ਚਾਅ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦੀ ਉਡੀਕ। ਅਸੀਂ ਕਦੋਂ ਘਿਓ-ਖਿਚੜੀ ਹੋ ਗਏ ਪਤਾ ਈ ਨੂੰ ਲੱਗਾ?'

ਸਮੀਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਬੱਬੂ ਬੋਲ ਪਿਆ, 'ਮਾਂ, ਸੱਚ ਕਹਿੰਨੀ ਆਂ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਦੇ ਦੇ ਡੈਡ ਤੇ ਤੂੰ ਵੀ ਸਮੀਦ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬੇਟਾ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ। ਅਫਗਾਨੀ-ਪੰਜਾਬੀ, ਭਾਈ-ਭਾਈ! ਚਲੋ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਓ। ਹਾਂ! ਸੱਚ! ਮੈਂ ਸਟੋਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਲੈਣ ਜਾਣਾ। ਬਾਈਕ ਲਈ ਲੋਕ ਚਾਈਦਾ। ਚੱਲੋ ਮੰਮੀ ਜੀ! ਤੁਆਨੂੰ ਸਟੋਰ ਤੱਕ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਦਾ ਨਾਲ।'

'ਚੰਗਾ, ਮੈਂ ਵੀ ਓਨੀ ਦੇਰ ਘਰ ਜਾ ਆਉਂਦਾ।' ਆਖਦੇ ਈ ਸਮੀਦ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸਦਾ ਘਰ ਨਾਲ ਦੇ ਬਲਾਕ 'ਤੇ ਹੀ ਏ।

ਬੱਬੂ ਨੇ ਕਾਰ ਸਟਾਰਟ ਕਰ ਲਈ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ 'ਮਾਲ' ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। 'ਬੱਬੂ! ਬੇਟੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਖਾਣਾ ਖਾਣਾ, ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ।' 'ਹਾਂ ਮਾਂ ਮੈਂ ਕਰ ਲਊਂਗਾ, ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ।' 'ਬੇਟਾ। ਤੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਮਾਂ ਹਾਂ ਚਿੰਤਾ ਤਾਂ ਆਪੇ ਹੋਣੀ।'

'ਹਾਂ ਮਾਂ ਪਤਾ ਮੈਨੂੰ। ਤੂੰ ਕਾਰ 'ਚ ਈ ਬੈਠ, ਮੈਂ ਬੱਸ ਆਹ ਦੋ ਕੁ ਚੀਜ਼ਾਂ ਈ ਲੈਣੀਆਂ ਨੇ। ਹੁਣੇ ਆਇਆ।'

ਬੱਬੂ ਸਟੋਰ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਕੜਕਦੀ ਧੁੰਪ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਮਨਰਾਜ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਸਤਰੰਗੀ ਛਤਰੀ ਤਾਣੀ, ਮੈਂ ਫਿਰ ਅਤੀਤ ਦੀ ਪੇੜ ਨੱਪ ਲਈ ਹੈ। ਮਨਰਾਜ ਕਾਰ ਚਲਾਉਂਦੇ-ਚਲਾਉਂਦੇ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਅਕਸਰ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸੀ, 'ਰੂਬੀ ਆਪਣਾ ਘਰ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਆ। ਫਰੀ ਵੇਅ, ਹਸਪਤਾਲ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਟੋਰ ਨੇੜੇ-ਨੇੜੇ। ਨਈਂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟ ਫਰੀ ਵੇਅ ਤੱਕ ਪੌਂਚਦਿਆਂ ਈ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ।'

'ਮਨਰਾਜ ਕਿਹੜਾ ਪਲ ਹੈ ਜਦ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨਿੱਘੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਦੀਵਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬਲਦਾ?' ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਮ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਨੇ। ਬੱਬੂ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਤੱਕ ਮੈਂ ਸੰਭਲ ਕੇ ਚੁਸਤੀ ਨਾਲ ਬੈਠ ਗਈ ਹਾਂ।

'ਹਾਂ, ਬੇਟਾ ਲੈ ਲਿਆ ਸਮਾਨ?' 'ਹਾਂ! ਮਾਂ ਆਈ ਗੱਟ ਇਟ। ਮੈਂ ਫੇਸ ਟਾਈਮ ਫੋਨ ਕਰੁੰਗਾ। ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੁੰਗਾ। ਤੂੰ ਮਾਮੂ ਤੇ ਤਾਊ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਨਾ ਰੋਜ਼। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਾ ਤਾਊ ਜੀ ਦੀ। ਡੈਡ ਮੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਾਰਨ ਦਸ ਸਾਲ ਆਪਣੀ ਫੈਮਿਲੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਮੇਰਾ ਤਾਇਆ ਡੈਡ ਦਾ ਅਸਥੀਆਂ ਵਾਲਾ ਬਾਕਸ ਗਲ ਲਾ ਕੇ ਰੋਂਦਾ। ਮੈਂ ਹਰ ਸਾਲ ਤਾਊ ਜੀ ਕੋਲ ਜਾਇਆ ਕਰਨਾ। ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਓਥੇ ਲੈ ਕੇ ਗਈ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ

ਕਰਵਾਇਆ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ, ਮੇਰਾ ਵਿਰਸਾ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ...। ਜੇ ਗਲਤੀ ਡੈਡ ਨੇ ਕੀਤੀ ਉਹ ਮੈਂ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣੀ।'

'ਹਾਂ ਬੇਟੇ! ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਇਆ ਕਰੀਂ ਪਰ ਹੁਣ ਤੂੰ ਉਦਾਸ ਨਾ ਹੋ।'

'ਨਈਂ ਹੁੰਦਾ ਮਾਂ! ਤੂੰ ਵੀ ਨੂੰ ਰੋਣਾ।' ਮੈਂ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਦਲਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ, 'ਬੱਬੂ! ਬੇਟਾ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਠਦੇ-ਬਹਿੰਦੇ ਮਨ ਈ ਮਨ ਤੇਰੇ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ ਗਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਨੀ ਆਂ।'

'ਮਾਂ! ਤੈਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜੇ ਸਿਰਫ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਗੱਲ ਈ ਕਰਨੀ। ਵਿਆਹ ਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਦੀ ਨੂੰ! ਮੇਰੇ ਕੈਰੀਅਰ ਦੀ।'

'ਲੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੱਲ ਈ ਕੀਤੀ ਆ। ਤੇਰੇ ਸਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਤਾਂ ਨੂੰ ਕਰ ਲਈ ਕਿਤੇ?'

'ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁਣ ਤੂੰ ਕਹਿਣਾ ਬਈ ਬੱਬੂ ਸਾਡੇ ਕਲਚਰ 'ਚ ਵਿਆਹ ਦੋ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਈ ਹੋਊਗਾ। ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਓ! ਤੁਆਡੇ ਸਫਲ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ। ਨਾਲੇ ਰਿਸਰਚ ਵੀ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦੀ ਆ ਕਿ ਪਿਆਰ ਵਿਆਹ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਨੂੰ ਨਿਭਦੇ।'

ਮੈਂ ਕਲੀ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਗਈ ਹਾਂ, 'ਅੱਛਾ! ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੁਣ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰੀ ਇੰਡੀਆ ਗਏ ਸੀ ਨਾ, ਡਾ. ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਕੌਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਫਰ ਬਾਰੇ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲੈਂਦੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰੂਬੀ ਓਧਰ ਹੁਣ ਬੱਚੇ ਅੰਤਰ-ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਨੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਪੇ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਨੇ? ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਤੁਹਾਡਾ ਬੇਟਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ। ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹੋ-ਲਿਖੋ ਹੋ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਈ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅੰਤਰ-ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ ਬੱਸ ਇਕ ਮੇਰੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੋ ਦੀ ਰਾਣੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕੁੜਮ ਸਾਹਿਤਕਾਰ।'

'ਹਾ-ਹਾ-ਹਾ...! ਮਾਂ! ਹੁਣ ਤੇਰੀ ਮੰਗ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਈ ਨੂੰ ਵਧ ਗਈ?' 'ਬੱਬੂ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇਗਾ, ਅਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਰੱਬ ਦੇ ਮਾਂਹ ਪੁੱਟੇ ਆ ਪਰ ਤੇਰਾ ਵਿਆਹ ਤੇਰੀ ਪਸੰਦ ਹੋਊਗੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਕਮਲ ਕੁੱਟਣ ਬਹਿ ਜਾਨੀ ਆਂ...।'

ਅਸੀਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਾਂ। ਬੱਬੂ ਦੇ ਜਾਣ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਚਿਹਰਾ ਮੁਰਝਾ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ।

ਬੱਬੂ ਦਾ ਸਮਾਨ ਪੈਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਮੀਦ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਬੱਬੂ ਦੇ ਸਰਦਲ ਟੱਪਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਤੇਲ ਚੌਂਦੀ ਹਾਂ। ਬੱਬੂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਇਕ ਸੌ ਇਕ ਡਾਲਰ ਉਸ ਵੱਲ ਵਧਾਇਆ ਹੈ।

'ਮਾਂ ਹੁਣ ਆਹ ਕੀ?'

'ਬੇਟਾ! ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਪਿਆਰ!'

'ਸੱਚੀਂ! ਆਹ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਆਂ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਆਂ ਕਿਉਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ? ਇੰਡੀਆ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਏਦਾਂ ਈ ਕਹਿੰਦੇ ਆ, ਬੱਬੂ ਪਿਆਰ ਫੜ ਲਾ! ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਪੈਸਾ ਕਿੱਦਾਂ ਪਿਆਰ ਹੋਇਆ? ਹੁਣ ਜਦ ਵੀ ਇੰਡੀਆ ਗਿਆ ਨਾ ਸਭ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨੂੰ ਫੜਨਾ ਪੈਸੇ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ।'

'ਅੱਛਾ ਬੇਟੇ! ਚੱਲ ਮੈਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਨੂੰ ਕਰਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਬਈ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਕਰੈਡਿਟ ਕਾਰਡ ਹੈਗਾ ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਿਤੇ ਕੈਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਸਕਦੀ। ਸੋ ਰੱਖ ਲੈ।'

'ਚੰਗਾ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਚੱਲਦਾਂ ਪਰ ਪਰਾਮਿਸ ਕਰ ਤੂੰ ਰੋਣਾ ਨੂੰ।' 'ਨਈਂ ਰੋਂਦੀ। ਤੂੰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਈ ਫੋਨ ਕਰ ਦੇਈ।'

ਬੱਬੂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਤੱਕ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਸਮੀਦ ਨੇ ਪਿੱਕ-ਅੱਪ (ਟਰੱਕ) ਮੋੜ ਲਿਆ ਹੈ...। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੈੱਡ ਰੂਮ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹਾਂ। ਸਾਰਾ ਘਰ ਚੁੱਪ ਹੈ। ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਂਝ ਹੈ। ਮੇਰੇ

ਦਿਲ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਇਕ ਜਵਾਰਭਾਟਾ ਉਠਿਆ। ਮੈਂ ਮਨਰਾਜ ਦੀ ਫੋਟੋ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ ਦੌੜ ਕੇ ਬੱਬੂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾ ਉਸਦੇ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ ਹਾਂ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂਆਂ ਦੀ ਝੀਲ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਵਰੁ ਰਹੀ ਆ ਪਰ ਸਰੀਰ ਬਰਫ ਵਾਂਗ ਠੰਢਾ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਨੇ। ਅਰਧ-ਸੁੱਤੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਪਨੇ ਰਾਹੀਂ ਮਨਰਾਜ ਦੇ ਬੋਲ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਵਿਚ ਮਘ ਉਠਦੇ ਹਨ, 'ਰੂਬੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਅੰਤਿਮ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਤੇ ਬੱਬੂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੇਗੀ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਖੁਦ ਸ਼ਕਤੀ ਐਂ। ਚੱਲ ਉਠ ਆਪਣੀ ਸਾਹਿਤਕ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ। ਚੁੱਕ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਤੇ ਪੁੰਗਰੁਆਂ ਵਾਲੀ ਕਾਨੀ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਮੈਂ ਉਠ ਕੇ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ, 'ਭਾਅ ਜੀ! ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ।'

'ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ! ਰੂਬੀ ਕੀ ਹਾਲ ਆ?'

'ਮਨ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਆ, ਬੱਬੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚਲਾ ਗਿਆ।'

'ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਆ। ਤੂੰ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਤੇ ਹੋਰ ਗੂੜ੍ਹਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ। ਭੈਣੇ ਮੇਰੀਏ! ਯਾਦ ਰੱਖੀ, ਉਦਾਸ ਨੂੰ ਹੋਣਾ। ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਕਾਹਦਾ ਡਰ? ਘਰੇ ਕੰਮਰਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨੂੰ? ਅਸੀਂ ਸਭ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਆਂ। ਰੂਬੀ! ਤੂੰ ਡਰਨਾ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ।'

'ਭਾਅ ਜੀ ਮੇਰੇ ਗੁਆਂਢੀ ਸਭ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਨੇ। ਅਲਾਚਮ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੇਫ ਆ ਪਰ ਅੱਜ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਸਤਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ 'ਕੱਲੀ ਆਂ। ਉੱਝ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਈ ਆ ਕਿ ਡਰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਨੂੰ।'

'ਹਾਂ! ਰੂਬੀ! ਅਹਿਸਾਸ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾਂ ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੀ ਏ, ਦਿਲ ਤਕੜਾ ਰੱਖਣਾ।'

ਪ੍ਰੋ. ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਐਲਬਮ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ ਹਾਂ। ਬੱਬੂ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਆਂ...।

ਫੋਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜਦੀ ਏ। 'ਮਾਂ! ਅਸੀਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਮੈਂ ਸਮਾਨ ਟਿਕਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਸਮੀਦ ਤੈਨੂੰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਇਆ ਕਰੁਗਾ। ਚੰਗਾ ਫਿਰ! ਮੈਂ ਸਮਾਨ ਰੱਖ 'ਲਾ।'

'ਚੰਗਾ ਬੇਟੇ! ਲੋਕਗੀਤਾਂ ਜਿੰਨੀ ਲੰਮੀ ਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਉਮਰ ਹੋਵੇ।'

ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਗੀਤ ਪੜ੍ਹਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਨੇ। ਪੜ੍ਹਦੇ-ਪੜ੍ਹਦੇ ਮੈਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਖਾਧੇ-ਪੀਤੇ ਨੀਂਦ ਦੇ ਆਗੋਸ਼ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਈ ਹਾਂ...।

ਅਗਲਾ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਕੂਲ ਆ ਗਈ ਹਾਂ...।

ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹਾਂ। ਸਮੀਦ ਹਰ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ। ਸਵੇਰੇ ਸਮੇਂ ਬੱਬੂ ਦੇ ਫੋਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੀ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰ ਰਹੀ ਏ...।

ਅੱਜ ਵੀਰਵਾਰ ਹੈ। ਇਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਆਈ ਈ ਪੀ (ਇੰਡੀਵਿਜ਼ੂਅਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਪਲੈਨ) ਮੀਟਿੰਗ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਸਹਿ-ਕਰਮੀ 'ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਸਪੈਸ਼ਲਿਸਟ' ਮੇਰੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਾਂ।

ਉਹਨੇ ਬੱਬੂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਉਹ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੁਣ।'

'ਵਾਹ! ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ। ਰੂਬੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਪਰ ਧਿਆਨ ਰੱਖੀ ਕਿਤੇ ਉਹ 'ਹੋਜਿੰਗ' ਜਾਂ 'ਡਰੱਗਜ਼' ਵਰਗੇ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਨਾ ਪੈ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਦੱਸ ਰਹੀ ਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਬੇਟੇ ਨੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਚੱਕਰਾਂ 'ਚ ਫਸ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖਰਾਬ ਕਰ ਲਈ। ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਹੈ।'

'ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਭਲਾ ਹੋਜਿੰਗ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਆ?'

'ਬੁੱਤ ਘਟੀਆ ਤੇ ਪੁੱਠਾ ਕੰਮ...।' 'ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨਾ! ਮੈਂ ਲੋਟ ਹੋ ਗਈ।' ਅਚਾਨਕ ਸਹਾਇਕ ਟੀਚਰ ਜੂਲੀਆਨਾ ਨੇ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਾਪੇ ਵੀ ਆ ਗਏ ਨੇ। ਆਈ ਈ (ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ)

ਸਵਾਮੀ ਨਾਭਾ ਦਾਸ ਜੀ

ਭਾਵੇਂ ਗੁਰੂ, ਪੀਰ ਅਤੇ ਪੈਗੰਬਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਬਰਾਦਰੀ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਸ਼ਾ (ਭੂਮ) ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਗੋਸਵਾਮੀ ਨਾਭਾ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ (ਮਹਾਸ਼ਾ) ਵੱਲੋਂ ਰੱਜਵਾਂ ਮਾਣ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਸਮਝ ਕੇ ਪੂਜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ

ਰਮੇਸ਼ ਬੱਗਾ ਚੋਹਲਾ

ਸਾਲ ਅਪਰੈਲ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੱਠਵੇਂ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਨ ਸੰਤ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਰਚੇਤਾ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਭਾ ਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 8 ਅਪਰੈਲ 1537 ਨੂੰ ਗੋਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਵੱਸੇ ਪਿੰਡ ਭਦਰਾਚੱਲ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਸੂਬੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਖਮਮ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਾਨਕੀ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰੋਟੀ-ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਬੈਂਤ ਦੀਆਂ ਟੋਕਰੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਵੇਚਣਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਕੁੱਝ ਕੁ ਸੰਗੀਤਕ ਸਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਜਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਮੁਹਾਰਤ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਭਦਰਾਚੱਲ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦਾ ਮੰਦਰ ਬਣਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਾਮਦਾਸ ਦੀ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ

ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅਥਾਹ ਸ਼ਰਧਾ ਸੀ। ਰਾਮਦਾਸ ਅਤੇ ਜਾਨਕੀ ਦੇਵੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੋਵਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਝੋਰਾ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਈ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਤਰੇ ਹੋਣ ਦਾ ਮੇਹਣਾ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੇਹਣਿਆਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਦੋਵਾਂ ਜੀਆਂ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਵਰ ਮੰਗਿਆ। ਰਾਮਦਾਸ ਅਤੇ ਜਾਨਕੀ ਦੇਵੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਗਈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਰਾਇਣਦਾਸ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤਾਂ ਹੋਈ ਪਰ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਅੱਧੀ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁੱਤਰ ਨੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਸੀ। ਨਰਾਇਣਦਾਸ ਦੇ ਨੇਤਰਹੀਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਨਰਾਇਣਦਾਸ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਇਹ ਸਿਲਸਲਾ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਨਾ ਚੱਲ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੰਜ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਗਏ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਅਚਾਨਕ ਤੁਰ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਬਾਲਕ ਨਰਾਇਣਦਾਸ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਹ

ਨਿੱਤਨੇਮ ਨਾਲ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਰੰਗ ਲੈਂਦਾ। ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਭਗਤੀ ਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰੰਗ ਦਿਖਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੋਦਾਵਰੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਹਾਈਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਨਦੀ ਵਿਚਲੀ ਰੇਤ ਦੇ ਲੱਭੂ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ। ਖੇਡਦਿਆਂ-ਖੇਡਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਭਗਵਾਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਲੱਭੂ ਅਸਲੀ ਮਠਿਆਈ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਾਲਕ ਨਰਾਇਣਦਾਸ ਦਰੱਖਤ ਹੇਠ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਬੈਠਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਦੀ ਸੰਤ ਅਗਰਦਾਸ ਅਤੇ ਕੀਲਦਾਸ ਜੀ ਲੰਘੇ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸੰਤ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸੰਤ ਸਨ। ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋਏ ਬਾਲਕ ਨੇੜੇ ਜਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਹੇ ਬਾਲਕ! ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੈਂ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ?'

'ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਪੁਤਲਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਹਾਂ।' ਬਾਲਕ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ। ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਬਾਲਕ ਕੋਲੋਂ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਅਤੇ ਰਮਜ਼ ਭਰਿਆ ਜਵਾਬ ਸੁਣ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਸੰਤ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਵੱਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਰਾਇਣ ਦਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ 'ਕੀ? ਕਿੱਥੇ? ਮਜ਼ਾਕ ਨਾ ਕਰ ਬੇਟਾ। ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਲੈਣ ਦੇ ਤਾਂ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਲੈਣ ਆ ਸਕਾਂ। ਸਮੀਦ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਦੇ। ਮੈਂ ਉੱਦੇ ਨਾਲ ਈ ਆਉਣਾ।'

'ਮਾਂ! ਸਰਪਰਾਈਜ਼! ਆਹ ਦੇਖ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪਾਰਕਿੰਗ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾਂ।' ਕਹਿੰਦੇ ਈ ਬੱਬੂ ਨੇ ਫੋਨ ਦਾ ਕੈਮਰਾ ਚਲਾ ਲਿਆ। 'ਕੀ? ਅੰਦਰ ਆ ਜਾ! ਬੱਬੂ ਬਾਹਰ ਕਿਉਂ?' ਮੈਂ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਭੱਜੀ ਹਾਂ। ਹਾਲ ਵੇਅ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਬੱਬੂ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਾ ਕੇ ਪਾਗਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦਾ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਦੀ ਹਾਂ। 'ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੋਚਿਆ ਤੈਨੂੰ ਸਰਪਰਾਈਜ਼ ਦੇਮਾਂ। ਮੈਂ ਸਮੀਦ ਨਾਲ ਘਰ ਨੂੰ ਚੱਲਦਾਂ। ਤੂੰ ਕੰਮ ਮੁਕਾ ਕੇ ਆ ਜਾਈ।' 'ਨਹੀਂ ਬੇਟਾ! ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਈ ਚੱਲਦੀ ਆਂ। ਤੈਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਮੀਦ ਨੂੰ ਵੀ?' 'ਨਹੀਂ ਮਾਂ! ਅਸੀਂ ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ। 'ਚਿਪੋਟਲੋ' ਖਾਧਾ ਰਾਹ 'ਚ। ਮੈਂ ਚੱਲ ਕੇ ਚਾਹ ਬਣਾਉਣਾ। ਤੂੰ ਬਾਅਦ 'ਚ ਆ ਜਾਈ।' ਮੈਂ ਉਸ ਵੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਤੱਕਦੀ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ 'ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਮਨਰਾਜ' ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ। 'ਮਾਂ! ਕੀ ਸੋਚਦੀ ਏ?' ਰੁੱਸ ਗਈ? ਬੋਲ ਵੀ! ਮੈਂ ਜਾਮਾ ਹੁਣ! ਬੱਬੂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਹਿਲਾਇਆ।

'ਕੁਛ ਨੂੰ ਬੇਟਾ! ਚੰਗਾ ਤੁਸੀਂ ਚੱਲੋ! ਮੈਂ ਬਾਅਦ 'ਚ ਆਈ।' ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਇਹ ਸੱਚਮੁਚ ਹਰ ਗੱਲ ਮਨਰਾਜ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕਿਉਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ? ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਝਟਕਦੀ ਹਾਂ। 'ਚੰਗਾ ਫੇ ਚੱਲਦੇ ਆਂ...!' ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਘਰ ਆ ਗਈ ਹਾਂ। 'ਮਾਂ ਚਾਹ ਬਣਾ ਲਈ। ਆਹ ਦੇਖ ਡੈਡ ਦੇ ਤੇ ਤੇਰੇ ਫੇਵਰਟ ਕੱਪ ਤੇ ਫੁੱਲਵਤੀਆਂ ਵੀ।' ਬੱਬੂ ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਮਨਰਾਜ ਵਾਂਗ ਮੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ...। ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਉਪਰ ਆ ਗਏ ਹਾਂ। ਬੱਬੂ ਆਪਣੇ ਬੈਂਡ 'ਤੇ ਸਿਰਾਹਣੇ ਨਾਲ ਢੋਅ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਬੈਠ ਗਈ ਹਾਂ। ਬੱਬੂ ਮਨਰਾਜ ਵਾਂਗ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਘੁਮਾਉਂਦਾ ਬੋਲਿਆ, 'ਮਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ 'ਕੱਲੀ ਨਾ ਛੱਡਾਂ ਪਰ ਮੇਰੀ ਮਜਰੂਬੀ ਆ।' 'ਹਾ-ਹਾ-ਹਾ! ਮਰਜੂਬੀ ਨੂੰ, ਮਜਰੂਬੀ ਹੁੰਦੀ ਆ ਬੇਟਾ।' 'ਮਾਂ ਹੱਸ ਨਾ! ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਨਾ ਬਣਾ। ਸੁਣ ਲੈ! ਮੇਰਾ ਨੂੰ ਦਿਲ ਲੱਗਦਾ ਓਥੇ। ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਬੈਠ ਕੇ ਆਉਂਦਾ। ਤੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਪਰੰਠੇ...।' 'ਦੇਖ ਬੇਟੇ! ਦਿਲ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਵੀ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਪਰ ਹੁਣ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਆ। ਚੱਲ ਤੂੰ

ਨੇਤਰਹੀਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਿਧਰੇ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਤ ਕੀਲ ਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਜਲ ਦੇ ਕੁੱਝ ਛਿੱਟੇ ਬਾਲਕ ਨਰਾਇਣਦਾਸ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ 'ਤੇ ਮਾਰੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੁਣ ਨਰਾਇਣਦਾਸ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮਿਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਰੋਸ਼ਨੀ ਸਦਕਾ ਉਹ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਤੁਰਿਆ। ਸੰਤ ਉਸ ਨੂੰ ਜੈਪੁਰ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਘਲਟਾ ਧਾਮ ਵਿਖੇ ਲੈ ਆਏ। ਧਾਮ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਨਰਾਇਣਦਾਸ ਨੇ ਸੰਤ ਅਗਰਦਾਸ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਧਾਮ ਦੀ ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਸੇਵਾ/ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਆਈ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੱਥ-ਪੱਖਾ ਝਲਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾ ਕੇ ਨਰਾਇਣਦਾਸ ਨੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਅਗਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਬਚਨ ਭਾਵੇਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਪਰਮ-ਸੇਵਕ ਦਾ ਵਪਾਰਕ-ਬੇਤਾ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤੁਫ਼ਾਨ ਵਿਚ ਘਿਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ

ਮੈਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੁਣਾ।' 'ਮਾਂ! ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਆ ਪਰ ਛੀ-ਛੀ-ਛੀ! ਕੁਛ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਹੁਤ ਗੰਦੇ ਓਥੇ। ਕੁਛ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਏਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿ ਤੂੰ ਸੋਚ ਵੀ ਨੂੰ ਸਕਦੀ।' 'ਕਿਉਂ ਬੇਟੇ ਗੰਦੇ ਕਿਉਂ?' 'ਮਾਂ ਡਰੱਗ ਬਹੁਤ ਆ। ਮੇਰਾ ਰੁਮਮੇਟ ਹਿਸਪੈਨਕ ਆ ਤੇ ਉਹ ਕੁਤੀ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਕਮਰੇ 'ਚ।' 'ਹਾਏ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂ! ਇਹਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਕਹਿੰਦੇ ਆ?' 'ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਚਲਾ ਜਾਨਾਂ... ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਮੇਰਾ ਡੈਡ ਹੈ ਨੂੰ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਪੜ੍ਹਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਆ।' 'ਸ਼ੁਕਰ ਆ! ਬੇਟੇ ਤੈਨੂੰ ਸੋਝੀ ਆ। ਤੂੰ ਦੱਸ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੋਸਤ ਵੀ ਬਣਾਇਆ? ਇੰਡੀਅਨ ਕੁਤੀਆਂ ਵੀ ਹੋਣਗੀਆਂ ਓਥੇ?' 'ਮਾਂ! ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਤੂੰ ਕੀ ਸੋਚਦੀ ਆਂ? ਇੰਡੀਅਨ ਕੁਤੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਾ ... ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਸਟੋਰ ਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਕਲਾਸਮੇਟ ਕਾਰ 'ਚੋਂ ਉਤਰਿਆ। ਇਕ ਇੰਡੀਅਨ ਕੁਤੀ ਵੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ। ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ 'ਹਾਏ' ਮੈਂ ਸਿਮਰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਕੀ? ਮੈਂ ਕਿਊ ਬੱਬੂ। ਕਹਿੰਦੀ, ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ 'ਬਾਬੂ'। ਤੂੰ ਇੰਡੀਅਨ ਆਂ?' ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਰੱਜੀ ਪਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਓਥੋਂ ਖਿਸਕਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। 'ਚੱਲ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਬੇਟੇ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਓਥੇ ਹੇਜ਼ਿਗ ...?' 'ਮਾਂ! ਓਏ ਤੇਰੀ ਭਰਾਵਾਂ! ਤੈਨੂੰ ਆਹ ਹੇਜ਼ਿਗ ਦੱਸਿਆ ਕਿਹਨੇ?' 'ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਸਪੈਸਲਿਸਟ ਮੇਰੀ ਨੇ। ਬੇਟੇ ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਸੋਚ-ਸੋਚ ਕੇ ਮਰਨ ਆਲੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ। ਉਹਦਾ ਮੁੰਡਾ ਜੇਲੂ 'ਚ ਸੀ।' 'ਹੇਜ਼ਿਗ ਓਥੇ ਕਰਦੇ ਆ ਪਰ ਸਾਰੇ ਨੂੰ। ਏਦੇ 'ਚ ਗੋਰੇ ਮੂੰਡੇ ਈ 'ਜ਼ਾਦਾ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਕੁੱਤਾ ਕੰਮ ਆਂ! ਈਐ ਉ ਗੰਦਾ! ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਤੂੰ ਡਰ ਜਾਣਾ। ਮੈਂ ਏਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਨੂੰ। ਮੇਰੀ ਵੀ ਤਾਂ ਗੋਰੀ ਆ। ਤਾਂ ਈ ਉਦਾ ਮੁੰਡਾ...।'

'...ਪਰ ਬੇਟਾ ਉਹ ਕਰਦੇ ਕੀ ਆ? ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਕੁਛ ਵੀ ਫੁਪਾਉਣਾ ਨੂੰ। ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਵੀ ਆਂ ਤੇ ਦੋਸਤ ਵੀ।' 'ਦੋਸਤ ਮਾਂ! ਸੁਣ ਲੈ ਫਿਰ ਹੇਜ਼ਿਗ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੈਗਿੰਗ। ਓਥੇ ਕਲੱਬ ਬਣੇ ਆ। ਓਥੇ ਸਿਰਫ ਮੂੰਡੇ ਈ ਜਾਂਦੇ। ਕੁਤੀਆਂ ਦੇ ਕਲੱਬ ਵੱਖਰੇ ਆ। ਉਹ ਨੇਕਿਡ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸੈਂਸਟਿਵ ਬੈਂਡੀ ਪਾਰਟਸ ਫੜ ਕੇ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਖਿੱਚਦੇ ਆ।' '...ਪਰ ਏਦਾਂ ਕਿਉਂ? ਦੇਖੀ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਕਿਤੇ...।' 'ਹੂੰ! ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਏਦਾਂ ਕਰਕੇ ਸਟਰੋਂਗ ਬਣਦਾ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਘਟੀਆ ਗੱਲ ਆ। ਤੂੰ ਡਰਨਾ ਨੂੰ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਚੰਗੀ ਸੋਚ

ਇਸ ਬੇਤੇ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਅਗਰਦਾਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਉਸ ਬੇਨਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਉੱਖੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਰਾਇਣਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੱਖੇ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਤੰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਸੇਵਕ ਦਾ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਬੋਤਾ ਬੰਨ੍ਹੇ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਗਰਦਾਸ ਨੂੰ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਕਿਉਂਕਿ ਸੇਵਕ ਆਸ/ਅਰਦਾਸ ਪੂਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਨਰਾਇਣਦਾਸ ਦੀ ਇਸ ਉੱਚੀ ਤੇ ਸੁੱਚੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਗਰਦਾਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਹੱਥ-ਪੱਖ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੂੰ ਅੰਦਰ ਦੀਆਂ ਜਾਣਨ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੇ ਕਿ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾ ਵਾਲਾ ਸੰਤ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਨਰਾਇਣਦਾਸ ਤੋਂ ਨਾਭਾ ਦਾਸ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਪੱਖਾ ਫੇਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ-ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਸਤਿਯੁੱਗ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਲਿਯੁੱਗ ਤੱਕ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਹਿੱਤ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੋਸਵਾਮੀ ਨਾਭਾ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲੇਖਣੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਅਤੇ ਕਈ ਮਹਾਨ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਭਗਤਮਾਲਾ' ਨਾਮ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹੈ।

ਦਾ ਸਬਕ ਈ ਪੜ੍ਹਾਇਆ। ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਾਈ 'ਤੇ ਤਾਂ ਈ ਫੋਕਸ ਕਰ ਸਕੁੰਗਾ, ਜੇ ਤੂੰ ਖੁਸ਼ ਰਵੇਂ। ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਹਿੰਦੀ ਆਂ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦਾ। ਓਥੇ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸਤ ਚੰਗੇ ਆ! ਦੋ ਗੋਰੇ ਦੋਸਤ ਵੀ ਹੋਗੇ। ਸਾਰੇ ਇਕੋ-ਜੇਠੇ ਨੂੰ ਹੁੰਦੇ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਥੱਕ ਗਿਆ।' 'ਹਾਂ ਬੱਬੂ! ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੀ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣ ਦੀ। ਚਲ ਹੁਣ, ਸੌਂ ਜਾ। ਤੂੰ ਠੀਕ ਕਹਿ ਰਿਐਂ, ਇਹ ਘਟੀਆ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘਟੀਆ ਕੰਮ ਆਂ।' 'ਏਦਾਂ ਦੇ ਕੁਛ ਲੋਕ ਈ ਬਲਾਤਕਾਰੀ ਬਣਦੇ ਨੇ। ਵੱਡੇ ਮਰਦ? ਇੰਡੀਆ 'ਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਕੰਧਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਲਿਖ-ਲਿਖ ਕੇ 'ਮਰਦਾਨਾ ਤਾਕਤ ਬਹਾਲ ਕਰੋ' ਤੇ ਆਹ ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਈ ਹੇਜ਼ਿਗ! ਸ਼ਰਮ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਮਾਸੂਮ ਕਲੀਆਂ ਲਿਤਾਤਦੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਟਾਪਿਕ 'ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖਾਂਗੀ।' ਮੈਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਬੋਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ। 'ਮਾਂ ਕਲੀਆਂ ਲਿਤਾਤਦੇ ਕੀ ਹੁੰਦਾ?' 'ਰੇਪ! ਹੋਰ ਕੀ ਬੇਟਾ?' 'ਹਾਂ! ਸੱਚੀ ਰੇਪ ਵੀ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਆ। ਹੋਰ ਸੁਣ ਲਾ ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਮੂੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਵਕੀਲ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਛੁਡਾ ਲਿਆਉਂਦੇ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਜੇਲੂ ਵਿਚ ਈ ਸੜਦੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ। ਮਾਂ! ਆਈ ਲਵ ਯੂ!' ਆਖਦੇ ਹੀ ਬੱਬੂ ਨੇ ਪਾਸਾ ਵੱਟਿਆ ਏ।

'ਆਈ ਲਵ ਯੂ ਟੁ ਬੇਟਾ!' ਬੱਬੂ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕੋਲ ਪਈ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ ਨੇ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਰਿਹੈ, 'ਇਕ ਵਾਰੀ ਮਨਰਾਜ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਸਾਥੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਵਿਆਹ ਹੋਏ ਸਨ, ਆਪਣੀ ਸਰੀਰਕ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਲਈ 'ਕਾਲ ਗਰਲਜ਼' ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇੰਡੀਆ ਵਿਚ ਬੈਠੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕੀ ਕਰੂਰ? ਫਿਰ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ ਆਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਲਜ ਪੜ੍ਹਦੇ ਵਕਤ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਈ ਪੜ੍ਹਨ ਆਏ ਆਂ ਤੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਈ ਜਾਣਾ। ਰੁਬੀ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਬਾਪ ਸੀ?' ਬੱਬੂ ਨੇ ਪਾਸਾ ਪਰਤਿਆ ਏ। ਉਸ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਤੱਕਦੀ ਹਾਂ। ਮਨਰਾਜ ਵਰਗੇ ਤਿੱਖੇ ਨਕਸ਼ ਤੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੋਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪੋ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਸੁਣਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਏ। 'ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸੇ ਮਨਰਾਜ ਦਾ ਬੇਟਾ, ਉਹਦੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਨਿਕਲੇਗਾ।' ਮੇਰੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਏ। ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ ਨੇ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਗ ਰਹੀ ਡਰ ਦੀ ਹਵਾ ਚੱਲਦੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਨ-ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਬੱਤੀ ਵੱਟ ਕੇ ਧਰਿਆ ਦੀਵਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਤੇਲ ਨਾਲ ਲਟ ਲਟ ਬਲ ਰਿਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਲੋਅ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਰੁਸ਼ਨਾ ਰਹੀ ਹੈ।

(ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦਾ ਬਾਕੀ) ਪੀ ਮੀਟਿੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਚ ਡਰੱਗਜ਼ ਤੇ ਹੇਜ਼ਿਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਹਥੋਂ ਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵੱਜ ਰਹੇ ਨੇ। ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਆਂ ਪਰ ਮੇਰਾ ਮਨ ਉਛਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਨੂੰ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਇਸੇ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਵਿਚ ਮੀਟਿੰਗ ਮਸਾਂ ਈ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜਿਸਮ ਭੱਠੀ ਵਾਂਗ ਤਪ ਰਿਹੈ। ਆਪਣੀ ਸੁਪਰਵਾਈਜ਼ਰ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਈ ਹਾਂ। ਪੈਰ ਲੜਖੜਾ ਰਹੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਕਾਰ ਸਟਾਰਟ ਕਰਕੇ ਗੱਡੀ ਰਿਵਰਸ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਐਕਸੀਲੇਟਰ 'ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੀ ਕਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰਵ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ, ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਬਰੇਕ ਲਾਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਬੱਬੂ ਫਟਣ ਵਰਗੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਏ। ਘਬਰਾਹਟ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੋਤਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਹੋਏ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਲਿਆ। ਮੁੜ ਹੌਸਲਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਕਾਰ ਤੋਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੋਚਦੀ ਹਾਂ 'ਬੱਬੂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਹਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂ? ਨਹੀਂ, ਐਵੇਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਲੈਪਟਾਪ ਚੁੱਕ ਹੇਜ਼ਿਗ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਗੁਗਲ ਕਰਨ ਲੱਗਦੀ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਕੰਬ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਹਿੰਮਤ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਲੈਪਟਾਪ ਪਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਕੰਧ 'ਤੇ ਟੰਗੇ ਕਲਾਕ ਦੀ ਟਿੱਕ-ਟਿੱਕ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ ਏ। ਮੈਂ ਕਲਾਕ ਵੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਦੇਖਦੀ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਦੀ ਸੁਈ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿੱਛੇ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਸਨਿਚਰਵਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਟੋਰ 'ਤੇ ਸਬਜ਼ੀ ਲੈਣ ਗਈ ਨੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੇ ਮੂੰਡੇ 'ਮਨੀ' ਦੇ ਗੁੰਮ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਪੋਸਟਰ ਲੱਗੇ ਦੇਖੇ ਸਨ। ਘਰ ਆਈ ਤਾਂ ਮਨਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਉਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। 'ਕੀ ਗੱਲ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਏ? ਮੈਂ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਲਈ ਤਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਗਈ ਸੀ।' ਮੈਂ ਬੜੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਮਨਰਾਜ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਬੱਬੂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਹਵਾਂ 'ਚ ਘੁੱਟ ਕੇ ਇੱਝ ਲੁਕੇ ਲਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਉਸ ਤੋਂ ਝਪਟ ਕੇ ਲੈ ਚੱਲਾ ਹੋਵੇ। 'ਕੀ ਹੋਇਆ ਕੁਛ ਬੋਲੋਗੇ ਵੀ?' 'ਰੁਬੀ! ਤੁਆਡੇ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਬਲਦੀਪ ਦਾ 'ਟੈਕਸਸ' ਤੋਂ ਫੋਨ ਆਇਆ। ਯਾਦ ਆ ਉਸਦਾ ਇਕ ਦੋਸਤ ਕਰਮਜੀਤ ਸੈਨ ਹੋਜ਼ੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਉਦੋ ਬੇਟੇ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਸਮੁੰਦਰ 'ਚੋਂ ਲੱਭੀ।' 'ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਮਨੀ ਤਾਂ ਨੂੰ ਸੀ ਕਿਤੇ? ਸਟੋਰ 'ਤੇ ਪੋਸਟਰ ਲੱਗਾ। ਬਹੁਤ ਈ ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਭਰ-ਜਵਾਨ ਮੂੰਡਾ!...ਪਰ ਹੋਇਆ ਕੀ?'

ਬਾਤਾਂ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ

ਪੰਜਾਬ ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਸੀਲਿਆਂ, ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ, ਜੁਝਾਰੂਪਣ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹਦਿਲੀ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੀਣਤਾ ਅਤੇ ਬੇਇੱਖਲਾਕੀ ਨੂੰ ਇਹ ਧਰਤੀ ਝੱਲਦੀ ਨਹੀਂ। ਆਰੀਆਂ ਦੇ ਉਤਰ ਭਾਰਤ ਵੱਲ ਖਿਸਕਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੋਹਰੇ ਸੰਕਟ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸਿਓਂ ਯੂਨਾਨ, ਤੁਰਕ, ਮੰਗੋਲ ਅਤੇ ਅਫਗਾਨ ਹੱਲੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸਿਓਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਵਰਣ-ਆਸ਼ਰਮ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੱਲੋਂ ਨਫਰਤ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ। ਲਹਿੰਦੇ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰਾਹ ਦਾ ਰੋੜਾ ਅਤੇ ਵਰਣ-ਵਿਵਸਥਾ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਲਈ ਵਰਣ-ਸੰਕਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਧਰਤੀ ਬੋਧੀ, ਜੋਗੀ ਅਤੇ ਨਾਥ ਆਦਿ ਗੈਰ-ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੀ ਆਖਰੀ ਪਨਾਹ ਰਹੀ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਫਿਰਕੇ ਸੁਤੰਤਰ ਰਹੇ ਜਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਗੋਰਖਪੁਰ ਦੇ ਮਠਾਧੀਸ਼ ਵਾਂਗ ਹਿੰਦੂਤਵ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਨਹੀਂ ਬਣੇ।

ਮੌਜੂਦਾ ਭਾਰਤ ਡੂੰਘੇ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਪਿੱਛੋਂ ਮਿਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ

ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ

ਸਿਮਰਿਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਹਿੰਦੂ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਸੈਕੂਲਰ ਲੋਕ ਵਧ ਰਹੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੁਖੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਗਲ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਈਮਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਸਪਿਰਟ ਆਫ ਦਿ ਸਿੱਖ' ਅਨੁਸਾਰ ਵੈਦਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਆਪਣੇ ਆਤਮਿਕ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਖੱਪੇ ਨੂੰ ਕਰਮਕਾਂਡ ਅਤੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਦੀ। 'ਪਾਰਾਸ਼ਰ ਪੁਸ਼ਨ' ਵਿਚ ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਦਲਿਤਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਨਫਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੱਤਰ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਭਗਵੀਂ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਰਾਮ ਮੰਦਰ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਸਮਿਤੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗੀ। ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਸਿਆਸੀ ਲਾਭ ਹਿਤ ਨਕਲੀ ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰਿਆ, ਸਾਧੂ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਢਾਂਚੇ ਵਾਲੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਵੈਦਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਘੱਟ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਵਧੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰਿਆ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾਖੁਸ਼ ਹਨ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਵਰਣ-ਆਸ਼ਰਮ ਨੂੰ ਵੇਦ ਨਾਲੋਂ ਛੇਕੜਲੇ ਵੈਦਿਕ ਸਾਹਿਤ ਖਾਸਕਰ ਸਮਿਤੀ ਦੀ ਉਪਜ ਮੰਨਣਾ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਹੈ। ਰਿਗਵੇਦ ਅੰਦਰ ਵਰਣ-ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਬੀਜ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਪੁਰੁਸ਼ ਸੂਕਤ ਵਾਲਾ ਅਧਿਆਇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਨੇ ਵਰਣ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਵੇਦ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਵੇਦ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਵਰਣ-ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ, ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਜਾਂ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਆਗੂ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਤੌਰੇਤ ਅਤੇ ਇੰਜੀਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਾਂਗ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਹੀ ਸੋਧ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਕਟ 'ਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਵਸੀਲਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰ-ਸਮਾਜ-ਧਾਰਮਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਸੂਫੀਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਸਿਰ-ਧੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬ ਅਸਲ ਵਾਰਸ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰਿਆ ਹੈ। ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਜਾਬਰ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਸਰਬੰਸਦਾਨ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਲਈ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਨਾਇਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਇਕਤਵ ਅਠਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਇਮ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਗੁਰਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਆਦਿ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੂਰੇ ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ

ਪਾਠੀ ਪਰਪੱਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਬੁਜ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਿਹਾਰ-ਬੰਗਾਲ ਤੱਕ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪੂਰੇ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਸਿੱਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਅਖਾਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਭਗਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਵੈਦਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਰੂਪੀ ਛਾਛ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਕਰ ਕੇ ਇੱਕ ਰੱਬ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਮੱਖਣ ਨਿਤਾਰਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਰਾਹੀਂ ਧਰਮ ਜੰਗਲ-ਗੁਫਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਉਪਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਰਹੇ ਸਿੱਖ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਾਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਅਤੇ ਮਿਸਲਾਂ ਦਾ ਜਥੇਬੰਧਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਕਲਾਸੀਕਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਤੇ ਟੋਟਮ-ਟੈਬ ਜਿਹੇ ਆਦਿਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਹਿਤਾਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨੀਤੀ ਵੀ ਸੀ। ਰਾਜਪੂਤ, ਮਰਾਠੇ ਅਤੇ ਜਾਟਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਸਮੁੱਚੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਕੌਮੀਅਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਕਦੀ ਵੀ ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬਾ ਦੁਬਾਰਾ ਫੁੱਟ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਰੇਕ ਬੰਦਾ ਜੰਗ ਲੜ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਅੰਦਰੋਂ ਵੈਦਿਕ ਪੁਨਰ-ਜਾਗਰਣ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉਠਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਕਾਫੀ ਪਛੜ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਮੁਲਸਮਾਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰਾਂ ਵੀ ਚੱਲੀਆਂ। ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤੀ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਖਸੀ ਨਿਘਰ ਨੇ ਇਸ ਪੂਰੇ ਖਿੱਤੇ ਉਪਰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਦਿੱਬਤਾ ਅਤੇ ਅਜਿੱਤ ਹੋਣ ਦੀ ਛਾਪ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਾਈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਸਾਂਝੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਲਾਮਿਸਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਨਾਇਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਜੁਝਾਰੂ ਅੰਗ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਪਛਾਣਿਆ ਜੋ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੌਮੀਅਤ ਬਣਾਉਣ ਖਾਤਰ ਹੋਰ ਪਛਾਣਾਂ ਵਾਂਗ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਵਰਗਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਸ਼ਰਤਾਂ ਸਹਿਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਰਾਹੇ ਪਾਇਆ। ਹਿੰਦੀ-ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਮੁੱਦਈ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਵਰਗੇ ਲਾਮਿਸਾਲ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੱਧ ਉਭਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਦੇ ਵਧੀਕ ਨੇੜੇ ਸਨ। ਮੁਲਕ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਖੇਤਰੀ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਖੇਮੇ ਵਿਚ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ 'ਅਸਲ ਥਾਂ' ਦੱਸਣ ਦੀ ਕਵਾਇਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਕਾਂਗਰਸੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਵੱਲ ਝੁਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਸਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਧਰਮ-ਨਿਰਪੇਖ ਅਕਸ ਨੂੰ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਧਰਮ-ਨਿਰਪੇਖ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਸਦਕਾ ਵਧੀ ਬੇਚੈਨੀ ਨੂੰ ਜਨਸੰਘ ਨੇ ਵੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਨੱਬੇਵਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਹਿੰਦੁਤਵ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਉਭਾਰ ਹੋਇਆ।

ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਹੱਕ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾਲ 'ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਮੋਰਚਾ' ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਰੰਗਤ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹਾਸੀਏ 'ਤੇ ਧੱਕਿਆ ਅਤੇ ਜਬਰ ਚੱਕਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰ ਤੀਜਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਵਾਪਰਿਆ। ਕੁਝ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੱਤਰ ਹਜ਼ਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁਟਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਮੁੱਠੀ-ਭਰ ਬੇਵਤਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਤਰੇਲੀਆਂ ਛੁੱਟਦੀਆਂ ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਵੇਖੀਆਂ। ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਸਿੱਖ

ਗਗਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਧਰੂ ਤਾਰਾ ਹੋ ਨਿੱਬੜਿਆ। ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਖਾਤਕੂਆਂ ਦੇ ਅਸਲੇ ਨੇ ਸਿੱਖ ਯੋਧਿਆਂ ਵਾਲੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਉਲੰਘਿਆ। ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਕਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲੀਆਂ ਬਿਲੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਸਿੱਖੀ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਣਾਇਆ

ਰਿਹਾ। ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਦੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਕੰਪਨੀ ਨਾਲ ਜੰਗ ਬਾਰੇ ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਮੁੱਲਵਾਨ ਹੈ। ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਗਵਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਫੌਜ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਹਾਰ ਹੋਣੀ ਤੈਅ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੁਚੀ ਵਤਨਪ੍ਰਸਤੀ, ਸਵੈਮਾਣ ਅਤੇ ਅਕੀਦਤ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅਤਿ-ਨਿਰਾਸ਼ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਮੁੜ ਉਠ ਖਲੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਖਾਤਕੂ ਲਹਿਰ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਹਮਾਇਤ, ਆਰਥਿਕ ਵਸੀਲੇ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵੱਡੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਫੁੱਡਦੀ ਹੋਈ ਸਿੱਖ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਈ। ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੈਦਿਕ ਪੁਨਰ-ਜਾਗਰਨ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਤੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ' ਵੱਖਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿਰਜ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਵੀਰ

ਸਿੰਘ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਰਹੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮੁੜ ਘਰ ਆਉਣ ਦੇ ਸੌਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਠੀਕ ਹੀ 'ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ' ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਨੁਕਤਾ ਦਸਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਟਕਰਾਅ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਤੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਕਾ

ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪੇਰੰਡੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਾਕੇ ਦਾ ਸੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਧਰਮਯੁੱਧ ਮੋਰਚੇ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮੰਗਾਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਚਾਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕੇਂਦਰਵਾਦੀ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਖਾਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਵਾਜਬੀਅਤ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਜਨਸੰਘੀਆਂ (ਪੰਜਾਬ ਭਾਜਪਾ) ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਿੱਬ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੀ ਥਾਂ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਮੁੜ ਘਰ ਵਾਪਸੀ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਕਿਸਾਨੀ ਮੋਰਚੇ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਦਾ ਗਵਾਹ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਪੱਤਰਕਾਰ ਰਵੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸੰਤਾਲੀ, ਚੁਰਾਸੀ ਝੱਲ ਕੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ 'ਹੋਰ' ਪ੍ਰਤੀ ਡਰ ਅਤੇ ਨਫਰਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ

ਨਹੀਂ ਹੋਈ।' ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫਤ, ਜੰਗ, ਮਹਾਮਾਰੀ ਅਤੇ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਵਿਤਕਰੇ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਵਜੋਂ ਸੱਤ ਸਮੁੱਦਰੋਂ ਪਾਰ ਤੱਕ ਕੇਸਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਝੁਲੇ ਹਨ।

ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਲਹਿਰ 'ਚੋਂ ਉਭਰੇ ਸ੍ਰੀ ਅਰਵਿੰਦ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਦਾ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਹਿੰਦੁਤਵਾ ਜਮਾਤਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਿਆਸੀ ਦਲ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ। ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰਵਾਦ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਅਹਿਸਕ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਮੋਹਨ ਗਾਂਧੀ (ਪੰਜਾਬ: ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਤੋਂ ਮਾਉਂਟਬੇਟਨ ਤੱਕ) ਅਨੁਸਾਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ। ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵੱਧ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਜਮਾਤ ਕੋਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਣੀ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਹਾਣੀ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦਾ ਠੋਸ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਹੋਏ ਵਿਤਕਰੇ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਸੀਲਿਆਂ (ਪਾਣੀ) ਦੀ ਲੁੱਟ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਪੰਡ ਅਤੇ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤਬਾਹੀ ਕੱਢੇ ਹਨ। ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਨਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੈਰਗਵਾਰ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਨੌਜਵਾਨੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਈ ਗੰਭੀਰ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਸਲੇ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੇਂਡੂ ਤੇ ਜੱਟ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹਿੰਦੂ ਮੱਧਵਰਗੀ ਨੌਜਵਾਨ ਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੈ।

ਤਮਾਮ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਜ਼ਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਿੱਖ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਪ੍ਰਤੀ ਹਾਂਵਾਚੀ ਰਵੱਈਏ ਦੇ ਉਲਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਭੁੱਲਰ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਵਿਚ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਅਤਿੱਕਾ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖਲੋ ਕੇ ਦਰਿਆਈ ਪਾਣੀਆਂ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਹੱਕ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸਤਿਹਾਰ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੁਹਿਰਦ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ 'ਆਪ' ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਪਹੁੰਚ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਪਾਰਟੀਬਾਜ਼ੀ ਆਖ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੇਈਮਾਨ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਵਾਇਆ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਹਿੰਦੀ-ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਵਿਚ ਕੀਲਿਆ ਹੋਇਆ ਵੀ ਸੀ। ਸੰਕਟ ਦੇ ਮੂੰਹ ਆਏ ਭਾਰਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਹਾਸਲ ਕਰੇਗਾ? ਇਹ ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚੱਲੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਤ, ਵਰਗ ਅਤੇ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਮੋਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਲਿਕਤਾ ਅੰਦਰ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਲਈ ਦਇਆ, ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਜਿਹੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਾਂਚਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਉਪਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਤਰਜ਼ੇ-ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ ਵੱਡਾ ਅਪਰਾਧ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਿੱਕਾ

ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀ

ਉਸ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸੇ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬੱਚਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ। ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਘਰ ਦੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ।

ਬੱਚਾ ਕਾਫੀ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਹੱਸ-ਬੋਲ ਵੀ ਰਹੇ ਸਨ। 'ਪਾਪਾ, ਨਦੀ ਕਦੋਂ ਆਵੇਗੀ?' ਉਸ ਬੱਚੇ

ਟ੍ਰੇਨ ਤੋਂ ਜੀ ਨਾਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਚੁੱਪਚਾਪ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਉਗਲ ਫੜੀ ਦੇ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੁੰਗੜਿਆ ਜਿਹਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਮੇਲਾ-ਕੁਚੈਲਾ ਜਿਹਾ, ਪੁਰਾਣਾ ਸ਼ਰਟ ਅਤੇ ਹਾਫ਼ ਪੈਂਟ ਪਹਿਨੀ। ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹਾਕਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਠੱਕਰ ਤੋਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦਿਆਂ।

ਟ੍ਰੇਨ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਮੂੰਗਫਲੀ
ਮੂਲ: ਅਲਕਾ 'ਸੋਨੀ'
ਅਨੁ: ਪ੍ਰੋ. ਨਵ ਸੰਗੀਤ ਸਿੰਘ
91+94176-92015

ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਆਉਂਦੇ। ਉਹ ਹਸਰਤ-ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ, ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ। ਪਿਤਾ ਆਪਣੀ ਮਜਬੂਰੀ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰਾਂ ਮਿਲਾਉਣ ਤੋਂ ਕਤਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਯਾਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਯਾਰ ਖੜਦੇ, ਕੰਮ ਆਉਣ ਨਾ ਸੁਨੱਖੀਆਂ ਨਾਰਾਂ...

ਸਾਡੇ ਦੋਸਤ ਦੇ ਘਰ ਰੱਬ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੀ। ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਹੋਣੀ ਹੀ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਮ-ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਤਿੰਨ ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਕਾ ਜੀ ਦੀ ਅਦੁਤੀ ਦਾਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਬਿਨਾ ਮੋਜਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹਸਪਤਾਲ ਨੂੰ ਭੱਜ ਤੁਰੇ। ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੈਰ ਨਾ ਲੱਗਣ। ਦੋਵਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਚਾਰ ਗਿੱਠਾਂ ਉਪਰ ਹੀ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਪੱਥ ਆਇਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਲੰਭੂ ਜਿਹਾ ਪੈਂਗ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟਿਆ, ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਸਰੂਰ ਨਾਲ ਮਸਤੀ ਵੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਘਰੇ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਚਰਨ ਪਾਏ ਸਨ! ਇੱਕ ਹੋਰ ਲਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਹੋਰ...!

ਨਸੇ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਦੇ-ਬੁੜੀਆਂ ਡੇੜ-ਡੇੜ

ਸਿਵਚਰਨ ਜੱਗੀ ਕੁੱਸਾ
ਫੋਨ: 44 78533-17891

ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੋ-ਦੋ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਫਾਰਮੂਲਾ ਵਰਤਿਆ, ਇੱਕ ਅੱਖ ਮੀਟ ਕੇ ਹਿਟਲਰ ਦੀ ਫੌਜ ਵਾਂਗ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲੱਗੇ। ਇੱਕ ਅੱਖ ਬੰਦ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਦੋ-ਦੋ ਦੀ ਥਾਂ ਹੁਣ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਹੀ ਦਿਸਣ ਲੱਗਿਆ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਖੋਜੀ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਕਰੋਲੇ ਜਿਹੇ ਦਿੰਦੇ ਅਸੀਂ ਆਖਰ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਅਤੇ ਭਤੀਜ ਜੀ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ। ਨਰਸ ਨੇ ਤੀਰ ਵਰਗੀ ਉਂਗਲ ਉਪਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਕੁੱਤੇ ਵਾਂਗ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਮਿਟ ਨਾ ਲਾਇਆ। ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇੰਜ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ, ਜਿਵੇਂ ਖੱਡ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰੀ ਕੱਢ ਕੇ ਚੁਰਾ ਨਾਸਾਂ ਹਿਲਾ ਕੇ ਬਿੱਲੀ ਮਾਸੀ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਂਦੇ।

ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਦੇ ਬੈੱਡ ਦੇ ਉਰਲੇ ਪਾਸੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਮ-ਮਿੱਤਰ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਸਿਰ ਮੁੱਠੇ ਵਾਲੇ ਜੁਆਕ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਠੋਲ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਮਾਰਨ ਵਾਂਗ ਅਸੀਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਦਸਤਕ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਡੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪਧਾਰਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਮਾਡੋ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ 'ਹੁਣੇ ਆਇਆ' ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡੇ ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਬਹੁਤਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

'ਕੌਣ ਐ' ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਦੀ ਵੰਝਲੀ ਵਰਗੀ ਅਵਾਜ਼ ਸਾਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਦੁੱਖ ਟੁੱਟ ਗਏ। ਰੂਹ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਈ।

ਸਿਵਚਰਨ ਜੱਗੀ ਕੁੱਸਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲਾਂ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰਹਿਤਲ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਬਾਜ਼ੀਦਿਆਂ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਈ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਤਰ ਉਹਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਸਮਾ ਕੇ ਅਸਾਧਾਰਨਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਇਹੀ ਰੰਗ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਿਅੰਗ ਰਚਨਾਵਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਝਲਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅੰਗ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਪੜ੍ਹੇ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

'ਆਪਣਾ ਲੇਖਕ ਬਾਈ ਐ!' ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਬੜੇ ਮਾਣ ਭਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾਲ ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਕਰਵਾਈ।

'ਇਹਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕਾਹਤੋਂ ਸੱਦ ਲਿਆ?' ਗੱਲ ਸਾਡੇ ਕੰਨ 'ਤੇ ਛਾਟੇ ਵਾਂਗ ਆ ਵੱਜੀ। ਸਾਡੀ ਭਰਜਾਈ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਾੜੀ-ਮੋਟੀ ਕਲਮ ਦੀ ਵਰਤਾਈ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਭਰਜਾਈ ਸਾਹਿਬਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੀ, ਇਸ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਅਥਾਹ ਦੁੱਖ ਹੈ, 'ਇਹ ਗੁੰਡਾ ਜਿਆ ਕੀ ਖੋਹ ਤੇ ਸੁਆਹ ਲਿਖਦਾ ਹੋਊਗਾ...?' ਸਾਡੀ ਭਰਜਾਈ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਚੇਤਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਅਜੇ 'ਬਾਹਰ' ਆਏ ਹੀ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਮਿੱਤਰ-ਸੁੀ ਨੇ ਇੱਕ ਦੋ ਵਾਰ ਘਰੇ ਬੁਲਾਇਆ। ਅਸੀਂ 'ਰੰਗੀਲੇ' ਜਿਹੇ ਹੋ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸਾਡੇ ਕੰਨੀ ਪਏ, 'ਬੇਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਆਰੀ ਕਿਹੋ ਬਈ ਇਹਨੂੰ ਘਰੇ ਨਾ ਲਿਆਇਆ ਕਰੋ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹਦੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਜੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਡਰ ਆਉਂਦੇ!' ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਬੜਾ ਮਾਣ ਸੀ। ਪਰ ਪਿਆਰੀ ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਮਿਰਗ-ਅੱਖੀਆਂ ਦੀ ਮਿੱਟ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਪੁਲੀਤ ਕਰ ਮਾਰੀ ਸੀ!

'ਫੇਰ ਵੀ ਸਾਡਾ ਦੋਸਤ ਐ...! ਜਿਗਰੀ ਦੋਸਤ!' ਦੋਸਤ ਦੇ ਆਖਣ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਗਿੱਲ-ਸ਼ਿਕਵੇ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਪੰਜੇ ਉਂਗਲਾਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੀਆਂ?'

'ਇਹਨੂੰ ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਮੱਥੇ ਲਾਉਣੋਂ ਡਰਦੇ ਐ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਡੇ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਰਿੱਫ ਮੱਥੇ ਲਾਓਗੇ?' ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਵਾਰ ਸਾਡਾ ਨਾਸ ਮਾਰ ਗਿਆ। ਨਸ਼ਾ ਗਰਨ ਦੇਣੇ ਲਹਿ ਗਿਆ। ਉਬਾਸੀ ਆਉਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅਤਬ ਮਾਸੂਕ ਵਾਂਗ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਘੁੱਟ ਲਈ।

'ਐਵੇਂ ਭਰਮ ਨੂੰ ਕਰੀਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਬੰਦੇ।' ਸਾਡੇ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨੇ ਸਾਡਾ ਬਲੱਡ-ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਫਿਰ ਥਾਂ ਸਿਰ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਜਖਮ ਕਰਦੀ, ਦੋਸਤ ਮੱਲੂਮ ਲਾ ਦਿੰਦਾ। ਸਾਡੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਸਕੂਨ ਮਿਲਦਾ। ਨਾਲੇ ਔਰਤਾਂ 'ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਕਾਹਦਾ, ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਮਿੱਤਰ ਸਾਡਾ ਪੱਥ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਭਰਜਾਈ ਫਿਰ ਵੀ ਬਿਗਾਨੀ ਧੀ, ਪਰ ਮਿੱਤਰ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਸੀ ਨਾ?'

'ਤੂੰ ਹੁਣ 'ਰਾਮ ਕਰਲਾ, ਮੈਂ ਬਾਈ ਨੂੰ ਮਿਲ ਲਵਾਂ'

'ਮਿਲ ਲਵੇ, ਪਰ ਪੀਣੀ ਨੂੰ!' ਭਰਜਾਈ

ਨੇ ਕਰਤੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ, 'ਇਹਨੂੰ ਜੰਗਲੀ ਬੋਤੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੀਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਦੀਹਦਾ-।' ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਇੱਟ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਵਗਾਹ ਮਾਰੀ, ਟੀਕ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਮੱਥਾ ਫੜ ਲਿਆ।

'ਲੈ...! ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਅਰਗਾ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਬਾਬੀ ਬੋੜ੍ਹੇ ਐ?' ਨਾਲੇ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਣ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਐ, ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਔਗੁਣ ਵੀ ਤਾਂ ਜਰੂਰ ਹੁੰਦੇ, ਵੱਲ ਨਾਲ ਕੰਡੇ ਵੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਐ-।' ਸਾਡਾ ਮਿੱਤਰ ਸਾਡੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਸਿਫਤ ਕਰ ਗਿਆ। ਕਹਾਵਤ ਯਾਦ ਆਈ, ਆਪਣਾ ਮਾਰੂ-ਛਾਵੇਂ ਸਿੱਟਾ। ਸਾਡਾ ਮਿੱਤਰ ਸਾਡੀ ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਚਾਹੇ ਸਾਡੀਆਂ ਖਲਪਾਤਾਂ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਉਸਤਤ ਵੀ ਤਾਂ ਕਰ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਦਕੇ ਜਾਵਾਂ ਸਾਡੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ! ਬਲਿਹਾਰੀ!! ਯਾਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਯਾਰ ਖੜਦੇ-ਕੰਮ ਆਉਣ ਨਾ ਸੁਨੱਖੀਆਂ ਨਾਰਾਂ...!

'ਇਹਨੇ ਕਿਤੇ ਆਪਣੇ ਮਸ਼ਟੰਡੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਤਾ? ਉਹ ਤਾਂ ਐਥੇ ਆ ਕੇ ਘੜਮੱਸ ਪੱਟ ਦੇਣਗੇ। ਬੋੜੀ ਵੀ ਯਾਰੀ ਐਹੋ ਜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਈ ਐ। ਅਖੇ ਬਾਬੇ ਦੇ ਯਾਰ, ਗਿੱਦਤ ਤੇ ਬਘਿਆੜ!' ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਨੇ ਕੋਕੇ ਵਾਲਾ ਸੋਹਣਾ ਸੁਨੱਖਾ ਨੱਕ ਸਕੋੜ ਕੇ, ਨਿਚੋੜ ਕੇ ਰੱਖੀ ਸੁੱਬਣ ਵਰਗਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਧੜਕਿਆ। ਅਸੀਂ ਪੈਂਗ-ਸ਼ੈਂਗ ਲਾਉਂਦਿਆਂ, ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਕਮਲੇ ਹੋਇਆਂ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਜੁੱਡੀ ਦੇ ਯਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੋਬਾਇਲ 'ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਘਰ ਮੁੰਡਾ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਜੰਗੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਤਰੇਲੀ ਫੁੱਟੀ। ਯਾਰ ਝੁੱਟਾ ਪੈਂਦਾ ਲੱਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਜਿੰਨ ਵਾਂਗ ਆ ਵੱਜਣਾ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੁੰਡਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੋਵੇ ਵਿਆਹ, ਬੋਤਲ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਮਰੇ ਪਏ ਵੀ ਉਠ ਖੜ੍ਹਨ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸਾਡੇ ਕਿਸੇ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਬਾਪੂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਿਆ। ਮਿੱਤਰ ਰੋਣੋਂ ਨਾ ਹਟੇ। ਰੋਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਫੇਰ ਵੀ ਬਾਪੂ ਸੀ! ਸਾਡੇ ਹਮਦਰਦ ਮਿੱਤਰ ਆਖਣ ਲੱਗੇ; ਬੁੜ੍ਹਾ ਤਾਂ ਮਰਨ ਆਲਾ ਮਰ ਗਿਆ, ਇਹਨੂੰ ਪੈਂਗ-ਸ਼ੈਂਗ ਲੁਆ ਕੇ ਕੈਮ ਕਰੋ, ਦਿਲ ਧਰਲੂ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੈਂਗ ਲੁਆ ਕੇ ਹੀ ਸਾਹ ਲਿਆ, ਅਖੇ ਤੈਨੂੰ ਸਕੂਨ 'ਚ ਦੇਖ ਕੇ ਬਾਪੂ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲ!

ਲੈ, ਉਹ ਐਨਾ ਵੀ ਪਾਗਲ ਹੈਨੂੰ, ਜਿੰਨਾ ਉਹਨੂੰ ਤੂੰ ਸਮਝਦੀ ਐਂ'

'ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹਦੇ 'ਤੇ ਜਮਾਂ 'ਤਬਾਰ ਨੂੰ, ਇਹ ਤਾਂ ਬਾਡੀਗਾਰਡਾਂ ਮਾਂਗੂੰ ਚਾਰ ਪੰਜ ਗੁੰਡੇ ਜੇ ਨਾਲ ਈ ਰੱਖਦੈ।'

'ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣੀ ਪੈਂਦੀ ਈ ਐ, ਪ੍ਰਦੇਸ ਦਾ ਮਾਮਲੈ।'

ਮਿੱਤਰ ਖੰਭ ਜਿਹੇ ਛੁਡਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਅਜੇ ਅਸੀਂ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ ਕੇ 'ਵਧਾਈਆਂ-ਵਧਾਈਆਂ' ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜੁੱਡੀ ਦੇ ਯਾਰਾਂ ਦੀ ਪਲਟਣ ਸਾਹਣ ਵਾਂਗ ਖੁਰਗੋ ਪੱਟਦੀ ਅੰਦਰ ਆ ਵੱਜੀ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ 'ਰੰਗੀਲੇ' ਨਹੀਂ 'ਨੀਲੇ' ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਫੜ ਲਓ ਪੁਛ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਉਣਸਾਰ ਹੀ ਕਬਿੱਤਾਂ ਗਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, 'ਭਾਬੀ ਤੈਨੂੰ ਪੁੱਤ ਜੰਮਿਆ, ਛੋਟੇ ਦਿਉਰ ਨੂੰ ਪੰਜੀਰੀ ਨਾ ਖੁਆਈ...!' ਦੂਜਾ ਆਖਣ ਲੱਗਿਆ, 'ਸਾਲਿਆ, ਬੱਗੇ ਕਾਂਵਾਂ ਵੇਲੇ ਦਾ ਤੂੰ ਜੰਮਿਆ ਵਿਐਂ, ਅਜੇ ਤੂੰ ਛੋਟਾ ਦਿਉਰ ਈ ਐ?' ਤੀਜੇ ਨੇ ਹੋਰ ਹੋਕ ਕੱਢੀ, 'ਹਾਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਬੱਕਰੀਆਂ ਵਾਲੇ, ਨੀ ਦੁੱਧ ਪੀ ਕੇ ਜਾਈ ਜੈ ਕੁਰੇ!' ਪਹਿਲੇ ਨੂੰ ਕਵਿੱਤਾ ਮੋਚ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ, 'ਲਓ ਜੀ ਕਰ ਲਓ ਘਿਉ ਨੂੰ ਭਾਂਡਾ, ਇਹਦੀ ਬਲੈਤ 'ਚ ਆ ਕੇ ਵੀ ਬੱਕਰੀਆਂ ਚਾਰਨ ਦੀ ਬਾਣ ਨਾ ਗਈ।'

ਉਹ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਹੱਲ ਪਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਦਿਲ ਢਿੱਲੀ ਢੋਲਕੀ ਵਾਂਗ 'ਘੜ੍ਹੇਬੁੱਝ-ਘੜ੍ਹੇਬੁੱਝ' ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਅਤੇ ਸਾਡੀ, ਭਰਜਾਈ ਜੀ ਤੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਤੇਈਕਤ ਬਾਰੇ ਸੋਚ-ਸੋਚ ਕੇ ਅਸੀਂ ਬੋਹੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬੈਠਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਦਿਲ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਦੋਂ ਧਰਿਆ, ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਸੁਹਿਰਦ ਬੋਲੀਆਂ ਨੇ ਬੋਤਲ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਗਿੱਦਤੋਂ ਸ਼ੇਰ ਬਣ ਗਏ। ਤਲੀਆਂ ਮਲਦੇ, ਜੈਡ ਸਕਿਉਰਿਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕਾਰ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਘੱਤ ਲਿਆ।

ਦੋ-ਦੋ ਕਰਤੋਂ ਪੈਂਗ ਲਾਏ। ਸਾਰਾ ਫ਼ਿਕਰ ਲਹਿ ਗਿਆ। ਮਨ ਲਲਕਾਰੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਭਰਜਾਈ ਦੇ ਪੱਸੋੜੇ ਭੁੱਲ ਗਏ ਅਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਖਤਮਸਤ ਦੁਨੀਆਂ ਆ ਵਸੀ।

'ਕੀ ਨਾ ਰੱਖਿਐ ਮੁੰਡੇ ਦਾ?' ਭਾਈਬੰਦ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਮੋਟੀ ਜੁਬਾਨ ਮੂੰਹ ਵਿਚ 'ਡੱਕ-ਡੱਕ' ਵੱਜ ਰਹੀ ਸੀ।

'ਬੋੜੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਰੱਖਲੂੰ ਯਾਰ...? ਆਪਣੀ ਯਾਰੀ ਐ, ਛੋਲਿਆਂ ਦਾ ਵੱਢ ਨੂੰ।'

'ਕੀ ਰੱਖਣੈ ਫਿਰ ਨਾਂ?'

'ਗੱਡੀ ਕਰੋ ਘਰੇ ਖੜ੍ਹੀ ਤੇ ਨਵੀਂ ਬੋਤਲ

ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਨਾਂ ਰੱਖਾਂਗੇ! ਆਂਦੇ ਤਾਂ ਨਜਾਰਾ ਜਿਆ ਨੂੰ ਆਉਣਾ।'

ਗੱਡੀ ਘਰੇ ਆ ਗਈ। ਨਵੀਂ ਬੋਤਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਈ। ਬੋਤਲ ਬਹੁਦ ਬਣਦੀ ਬੋਲੇ ਜਾ ਲੱਗੀ। ਸਾਰੇ ਅਲਕ ਵਹਿਤਕੇ ਵਾਂਗ ਝੁਲਣ ਜਿਹੇ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਸੁਣਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਸਪੀਕਰ ਵਾਂਗ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਅ ਜੀ, ਫੇਰ ਬਾਈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਾਰੇ 'ਉਏ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਓਏ ਹੋਲੋ' 'ਤੇ ਆ ਗਏ ਸਨ।

'ਨਾਂ ਵੀ ਯਾਰ ਮੂੰਹ ਦੇਖ ਕੇ ਰੱਖਾਂਗੇ।' ਪਹਿਲਾ ਭਾਈਬੰਦ ਬੋਲਿਆ।

'ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਬਾਈ ਸਿਆਂ।' ਦੂਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

'ਕੀ?'

'ਬਾਈ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਐਥੇ ਆਇਆ ਸੀ ਨੂੰ, ਉਦੋਂ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭੈੜਾ ਸੀ।' 'ਤੇ ਤੂੰ ਸਾਲਿਆ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਐਂ?'

ਭਾਈਬੰਦ ਭੂਸਰ ਗਿਆ।

'ਨਾ ਬਈ ਲੜੋ ਨਾ।'

'ਨਾ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਭੈੜਾ ਆਖਿਐ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੀ...।' ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

'ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਦੀ... ਨਿਕਲ ਮੇਰੇ ਘਰੇ!'

'ਮੈਂ ਮੇਰਿਆ ਸਾਲਿਆ ਤੇਰੇ ਘਰ 'ਤੇ ਧਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ।'

'ਤੂੰ ਇਹਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢਦੇ ਉਏ, ਭੈਣ ਦਿਆ ਲੱਕੜਾ?' ਪਹਿਲਾ ਰੋਲ ਦੇ ਕੰਨ ਵਾਂਗ ਉਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

'ਕੱਢੁੰਗਾ! ਤੂੰ ਉਹਦਾ ਸਾਲੈਂ? ਭਾਈਬੰਦ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਗਲ ਫੜ ਲਿਆ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਹੁਰੇ ਜੜ ਦਿੱਤੇ। ਅਸੀਂ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਜੋਕਰੇ ਸੀ, ਹੀਲ-ਹੁੱਜਤ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੁਡਾਇਆ। ਸਾਡੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ!

'ਤੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਆਈ, ਫੇਰ ਕੱਢਾਂਗੇ ਤੇਰੀ ਚੋਧਰ।'

'ਤੂੰ ਜਿਹਤਾ...!' ਉਹ ਕੋਰਤਾ ਛੰਦ ਪੜ੍ਹਨ ਹੀ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਲੀਕ ਕਰਦੀ ਨਾਲੀ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਘੁੱਟ ਲਿਆ।

'ਲੈ ਹੁਣ ਕੱਢਾਂਗੇ ਤੇਰੀ ਧੌਣ ਦਾ ਕਿੱਲਾ, ਕੈਮ ਹੋ ਕੇ ਆਈ!' ਤੇ ਉਹ ਧੱਕਮ-ਧੱਕੀ ਹੁੰਦੇ, ਭੂਸਰੇ ਉਠ ਵਾਂਗ ਤੜਾਫੇ ਜਿਹੇ ਮਾਰਦੇ ਭੱਜ ਗਏ। ਲਓ, ਰੱਖ ਲਓ ਕਾਕਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ! ਕਾਕੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹੀ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪਈ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਬੋਤਲ ਵੱਲ ਅਤੇ ਕਦੇ ਮੂੰਡੇ ਦੇ ਪਿਉ ਵੱਲ ਪਿਆਸੇ ਕਾਂ ਵਾਂਗ ਝਾਕ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਕਾਕੇ ਦਾ ਨਾਂ ਕੁੱਕੜ-ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹੀ ਉਲਝ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਕੇ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਅਗਲੇ ਦਿਨ 'ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਬਲਦ ਮੂੜਣੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ।

ਦਿ ਕਸ਼ਮੀਰ ਫਾਈਲਜ਼-ਇੱਕ ਨਜ਼ਰੀਆ

ਫਿਲਮ ਆਈ 'ਕਸ਼ਮੀਰ ਫਾਈਲਜ਼' ਬੜਾ ਰੋਲਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਰੋਲਾ ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿਰੁੱਧ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਦਰਅਸਲ ਮੋਦੀ/ ਭਾਜਪਾ ਖ਼ਿਲਾਫ ਚੱਲ ਰਹੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਪੇਗੰਡੇ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਦਿਖਾਇਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। 'ਦਿ ਫਾਈਨਲ ਸਲਿਊਸ਼ਨ', 'ਪਰਜਾਨੀਆ' ਵਰਗੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਜੋ 26/11 ਅਤੇ ਮੁੱਬਈ ਵਿਚ

ਇਸ ਫਿਲਮ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਖੇ ਇਸ ਨਾਲ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਨਫਰਤ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੋਧਰਾ ਕਾਂਡ ਦੇ ਬਾਅਦ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਭੜਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਉਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਫਿਰਕੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫਰਤ ਨਹੀਂ ਭੜਕਦੀ? ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪ੍ਰਸਤ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਫੋਕਸ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੂਝਵਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਜਾਂ ਇਸਲਾਮ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਪੋਂਸਰਡ ਜਿਹਾਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਫਿਲਮ ਕਿਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਧਾਰਾ 370 ਹਟਾਉਣ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਨਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਨਾ ਬਣ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮੋਦੀ/ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਨਾ ਵਧਾ ਦੇਵੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਫਿਲਮ ਬੈਨ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸੱਤਾ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਏ

ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦਾ ਪਾਸਾ ਪੁੱਠਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਫਿਲਮ ਸੁਪਰ-ਡੁਪਰ ਹਿੱਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਜਾਬ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦੇ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਗੜਬੜ ਫੈਲਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਹਾਈਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਿਜਾਬ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਹਿਜਾਬ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬੜੀ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦ ਹਿਜਾਬ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਪਰਦਾਧਾਰੀ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਬੇਪਰਦਾ ਫੈਸ਼ਨੇਬਲ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨਸ਼ਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਵੇਖਣ ਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਇਹ 'ਤਿੰਨ ਤਲਾਕ' ਵਰਗੇ ਇਸਤਰੀ ਵਿਰੋਧੀ ਵਰਤਾਉ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਵਿਚ 'ਯੂਨੀਫਾਰਮ ਕੋਡ ਬਿਲ' ਲਿਆਉਣ ਦੀਆਂ ਵੀ ਕਨਸੋਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਹਾਏ ਤੋਂ ਬਾ ਮੱਚਣੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਹਿਤ 'ਚ ਲਏ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਖੜੋਤ ਦੇ ਆਦੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਕਿਤੇ ਬਦਲਾਓ ਹਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਉਠ ਤਾਂ ਅੜਾਉਂਦੇ ਹੀ ਲੱਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: 905-676-9242

ਹੋਏ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਨ ਬਣੀਆਂ ਪਰ ਕੋਈ ਰੋਲਾ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੋਦੀ ਹੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ

ਆਪਣਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖੀਂ

ਹਿੰਮਤ ਦੇ ਨਾਲ ਰੱਖੀਂ ਆਪਣਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖੀਂ। ਹੋਣਗੇ ਸੱਚ ਕਦੇ ਤਾਂ ਸੁਫਲੇ ਤੂੰ ਪਾਲ ਰੱਖੀਂ।

ਨੂੰਰੇ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਦੇਣੀ ਹੈ ਮਾਤ ਇਸ ਨੂੰ ਹੱਥੀਂ ਮਸ਼ਾਲ ਰੱਖੀਂ।

ਠੰਠਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇਵੀਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਹੀ ਜੋਸ਼ ਨੂੰ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਤੂੰ ਖੂਨ ਅੰਦਰ ਭਰਵਾਂ ਉਬਾਲ ਰੱਖੀਂ।

ਨਿਰਭਰ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਹੋ ਕੇ ਬਣਨਾ ਗੁਲਾਮ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਾ 'ਚ ਕੁਝ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਐਸਾ ਕਮਾਲ ਰੱਖੀਂ।

ਸੰਕਾ ਕਦੇ ਜੇ ਹੁੰਦੀ ਪੈਦਾ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਕਰਕੇ ਨਿਬੇੜਾ ਦਿਲ ਵਿਚ

ਨਾ ਤੂੰ ਮਲਾਲ ਰੱਖੀਂ। ਮਿਲਿਆ ਉਹ ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾ ਜ਼ਹਿਰ ਘੋਲੀ ਆਵੇ ਜੋ ਮਨ 'ਚ ਤੇਰੇ ਆਪਣਾ ਸਵਾਲ ਰੱਖੀਂ।

ਔਕੜ ਕੋਈ ਜੇ ਆਈ ਦੇ ਹੱਥ ਕਰੀਂ ਤੂੰ ਹੱਸ ਕੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜਵਾਰ ਭਾਟਾ ਪੈਰੀਂ ਭੂਚਾਲ ਰੱਖੀਂ।

ਨਿਰਭਰ ਕਦੇ ਨਾ ਹੋਵੀਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਹੀ ਤੂੰ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਧਰਤੀ ਬਣਾਈਂ ਆਪਣੀ ਆਪਣਾ ਪਤਾਲ ਰੱਖੀਂ।

ਫੈਲੀ ਹੈ ਜੇ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ਦੂਰ ਤੂੰ ਹੀ ਆਸਾਂ ਦੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਦੀਵੇ ਤੂੰ ਬਾਲ ਰੱਖੀਂ।

-ਹਰਦੀਪ ਬਿਰਦੀ
ਫੋਨ: 9041600900

ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ

ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਉਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ (1941-9 ਮਾਰਚ 2022) ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਨੇ ਪੱਛਮੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰੇ ਪ੍ਰਵਚਨਾਂ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ। ਉਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਅਵਾਮ ਨੂੰ ਲਤਾੜਨ ਦਾ ਹੀ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਚਿੰਤਨ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ 81 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ 9 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਰੁਖਸਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਚਿੰਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਉਹ ਵੱਖਰੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਵਾਲਾ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ ਜਿਹਨੇ ਬਸਤੀਵਾਦ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਥਾਂ ਜਮਾਤੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਪਛਾਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਉਤਰ-ਬਸਤੀਵਾਦ ਜਿਹਾ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਤਕਾਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਲਮੀ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਪਸਾਰ ਨੂੰ ਦਰਕਿਨਾਰ ਕਰ ਕੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਤ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਅ ਮ ਰ 1 ਕ 1 ਅਕਾਦਮੀਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਕਾਫ਼ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪੂਰਬ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਅ ਮ ਰ 1 ਕ 1 ਅਕਾਦਮੀਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਕਾਫ਼ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪੂਰਬ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: +91-70420-73084

ਕਰੀਅਰ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੌਰਾਨ ਪੱਛਮ ਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਸੀ।

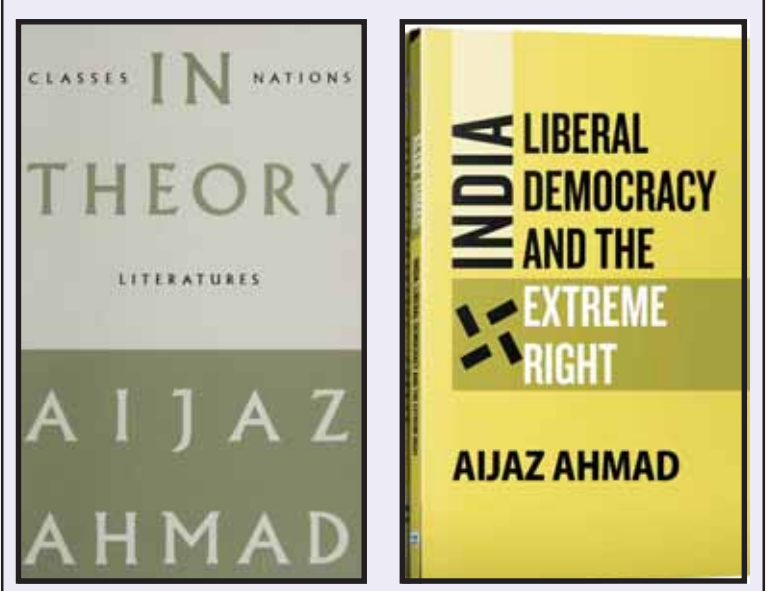
ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਦਾ ਜਨਮ ਮੁਜ਼ੱਫਰਨਗਰ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿੱਥੋਂ ਉਸ ਨੇ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। 1980ਵਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨਹਿਰੂ ਯਾਦਗਾਰੀ ਅਜਾਇਬਘਰ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਫੈਲੋ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਟੋਰਾਂਟੋ ਦੀ ਯਾਰਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਵਿਜ਼ਟਿੰਗ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵੀ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹਨੇ 'ਫਰੰਟਲਾਈਨ' ਰਸਾਲੇ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵੀ ਨਿਭਾਈਆਂ। ਉਸ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਇਨ ਬਿਊਰੀ' ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿਚ ਮਕਬੂਲ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਤਰ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਸਖਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਕੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਵੀ ਬਣੀ।

ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸਮਕਾਲੀ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰੀ ਵਿਚ 'ਉਤਰ' ਅਗੇਤਰ ਵਾਲੇ ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਜੁੜੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਹਿਤ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਉਸਾਰੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸਮਾਜਵਾਦ, ਮਾਰਕਸਵਾਦ, ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ, ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖਵਾਦ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਜਿਹੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੇ 'ਅੰਤ' ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਚਿੰਤਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੀ ਅਪੂਰਨਤਾ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਨਵਾਂ ਮਾਡਲ ਸਿਰਜਿਆ: ਖੱਬੇ ਪੱਖੀ ਸਮਾਜਕ ਲੋਕਤੰਤਰ; ਬਸਤੀਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਅੰਦੋਲਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ।

ਸਮਕਾਲੀ ਚਿੰਤਨ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੀ ਹਾਰ ਨੂੰ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਸੱਚ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਉਸਾਰੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਮਰਾਜਵਾਦ ਅਤੇ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦ ਜਿਹੇ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਹੋਰ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਾਰਕਸੀ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਦਰਕਿਨਾਰ ਕਰ ਕੇ ਉਤਰ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਇਕਪਾਸਤ ਸੰਕਲਪ ਘੜਿਆ ਹੈ ਜੋ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੀ ਇਕਪੱਖੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਸੰਸਾਰੀਕਰਨ ਨੂੰ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦਾ ਹੀ ਵਿਕਸਤ ਪੜਾਅ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਰਾਇ ਹੈ ਕਿ ਆਲਮੀ ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ। ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੌਰਾਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਯੂਰਪੀ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਤ ਆਪੋ-ਆਪਣੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸਨ ਅਤੇ

ਉਣਤਾਈਆਂ 'ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਨਸਲੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਦਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸਰਮਾਏ ਨੇ ਅਰਥਚਾਰੇ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਉਤਪਾਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਢਾਲ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਤਰ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਚਿੰਤਨ ਆਲਮੀ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਧਿਐਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਨਾਬਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਚਨ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਨਸਲੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਪਛਾਣਾਂ ਵੱਲ ਖਿਸਕ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਸਰਬਉੱਚਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਵਿਰੋਧਾਂ ਦਾ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿਣਾ ਬੇਹੱਦ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਉਭਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਦਿੱਖ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਚੋਣ ਦੀ

ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਮੁਖੜੇ।

ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਲਮੀ ਪੂੰਜੀ ਨੇ ਅਮਰੀਕੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਖੁਦ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਉਭਰੇ ਅਰਥਚਾਰੇ ਵਿਚ ਬਹੁਕੌਮੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਇਕਾਈ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੇ ਯਤਨ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸਮਕਾਲੀ ਦੌਰ ਵਿਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋਏ ਅਰਥਚਾਰੇ ਦੀ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਿਨਾਂ ਉਤਰ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਆਲਮੀ ਅਰਥਚਾਰੇ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਅਸਰ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਰਹਿਤਲ 'ਤੇ ਵੀ ਪਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਸਲੀ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ। ਉਤਰ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਅਧਿਐਨ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਅਜਿਹੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਆਲਮੀ ਪੂੰਜੀ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਏ ਅਰਥਚਾਰੇ ਦੀਆਂ

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਭਰਮ ਸਿਰਜਣਾ ਮੰਡੀ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ।

ਸਮਕਾਲੀ ਚਿੰਤਨ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਮਕਾਲੀ ਸੰਸਾਰੀਕਰਨ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਆਲਮੀ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਪਸਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਆਸੀ ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਪੇਂਟਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਏਜਾਜ਼ ਵੱਲੋਂ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਮੂਲ ਨੁਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਤਰ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਚਿੰਤਨ ਸਚਮੁੱਚ ਬਸਤੀਵਾਦ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਨ ਖੋਜਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਬਸਤੀਆਂ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਰਾਜਵਾਦ ਕਿਵੇਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਗਠਿਤ

ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ

ਹੋਇਆ।

ਐਡਵਰਡ ਸਈਦ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਓਰੀਐਂਟਲਿਜ਼ਮ' ਬਾਰੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪਰਖ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦਿਆਂ ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਪੂਰਬਵਾਦੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸਈਦ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੱਛਮ ਨੂੰ ਇਕੋ ਰੱਸੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪੂਰਬਵਾਦ ਬਾਰੇ ਇਕਤਰਫਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਉਸਾਰਿਆ। ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੌਰਾਨ ਬਸਤੀਆਂ ਅੰਦਰ ਪੂਰਬਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਸਿਰਜੇ ਗਏ ਬਿਆਨੀਏ ਦਾ ਸਈਦ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਸਈਦ ਨੇ ਸਮਰਾਜਵਾਦ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਜਮਾਤੀ ਨੁਕਤੇ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਵੱਲੋਂ ਬਸਤੀਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨਿਭਾਈ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਈਦ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੱਛਮੀ ਚਿੰਤਨ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਵੀ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦਾ ਪਿਛਲੱਗ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਅਹਿਮਦ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਪਛਾਣ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਸਾਰੀਆਂ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਪੱਛਮ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰਬ ਬਾਰੇ ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਉਸਾਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਆਧਾਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਿਕਸਤ ਹੋਇਆ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਰਵੱਈਏ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ। ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਲਈ ਸਿਰਫ ਪੱਛਮ ਨੂੰ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਬਸਤੀਵਾਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਰਬੀ ਖਿੱਤਿਆਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਕਿਸੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਜਾਤ, ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਦਰਜੇਬੰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਸਨ। ਪੂਰਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਿਨਾਂ ਬਸਤੀਵਾਦ ਬਾਰੇ ਉਸਾਰਿਆ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਭੁਲੇਖਾਪਾਉ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖੱਬੇਪੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਈਦ ਦੀ ਪੂਰਬਵਾਦੀ ਪੜ੍ਹਤ ਸਮਾਜਕ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਵਿਰੋਧ ਹੀ ਭੁਗਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਈਦ ਪੂਰਬ ਬਾਰੇ ਪੱਛਮ ਵਾਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਉਸਾਰੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਖਾਸਕਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਪਸਾਰ ਤੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ-ਪਰੋਖੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੇ ਪਣਪਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ।

'ਇਨ ਬਿਊਰੀ' ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਛਪੇ ਲੇਖ 'ਬਰਡ ਵਰਲਡ ਲਿਟਰੇਚਰ' ਵਿਚ ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਉਤੇ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਦੱਸਦਾ

ਹੈ ਕਿ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਜ਼ੁਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਰਚੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਹੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂਕਿ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਖੇਤਰੀ ਜ਼ੁਬਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ-ਪਰੋਖੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਸਲਨ ਫਰੈਡਰਿਕ ਜੇਮਸਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਿੱਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੌਮੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਕਥਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਧਾਰਨਾ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਅਹਿਮਦ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ 1935 ਤੋਂ 1947 ਈ. ਤੱਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਗਰਾਮ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਵਕਫੇ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਰਚਨਾ ਉਰਦੂ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਕੌਮੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਕਥਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਜੇਮਸਨ ਦੇ ਵਾਕ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਕੇ ਅਹਿਮਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਅਕਾਦਮੀਆਂ ਦੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕੌਮੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਕਥਾਵਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹੋਣ। ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੋਈ ਸਿੱਧ-ਪੱਧਰ ਵਰਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਕਥਾ ਤੱਕ ਘਟਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਮਾਜਕ-ਸਿਆਸੀ ਕਾਰਨ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਉਪਜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਭਾਵੇਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜੇਮਸਨ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਕੇ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਵਿਲੱਖਣਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਖਾਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸਤ ਹੈ। ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀ ਗੈਰ-ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਚਿੰਤਕਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਘੜ ਕੇ ਨਾਬਰੀ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਯੂਟੋਪੀਆ (ਕਾਲਪਨਿਕ ਚਿੰਤਰ) ਉਸਾਰ ਲਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਰੁਮਾਂਸਵਾਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਲੀਨ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਦੇ ਉਲਟ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਜਲਾਵਤਨੀ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਪਣਾ ਆਖਰੀ ਸਮਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਬਿਤਾਇਆ ਪਰ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਪਰਤਣ ਲਈ ਉਤਾਵਲਾ ਰਿਹਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪਿਛੋਕੜ ਕਰਕੇ ਉਹਦੀ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਲਝਿਆ ਰਿਹਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੋਇ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਆਖਰੀ ਵਕਤ ਨਾ ਗੁਜ਼ਾਰ ਸਕਿਆ। ਪ੍ਰ. ਪ੍ਰਭਾਤ ਪਟਨਾਇਕ ਨੇ 'ਦਿ ਹਿੰਦੂ' ਵਿਚ ਛਪੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਬਿਤਾਏ ਇਹ ਅੱਠ ਵਰ੍ਹੇ ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਲਈ ਜਲਾਵਤਨੀ ਹੰਢਾਉਣ ਵਰਗੇ ਸਨ।

ਐਡਵਰਡ ਸਈਦ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਓਰੀਐਂਟਲਿਜ਼ਮ' ਬਾਰੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪਰਖ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦਿਆਂ ਏਜਾਜ਼ ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਪੂਰਬਵਾਦੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸਈਦ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੱਛਮ ਨੂੰ ਇਕੋ ਰੱਸੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਪੂਰਬਵਾਦ ਬਾਰੇ ਇਕਤਰਫਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਉਸਾਰਿਆ। ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੌਰਾਨ ਬਸਤੀਆਂ ਅੰਦਰ ਪੂਰਬਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਸਿਰਜੇ ਗਏ ਬਿਆਨੀਏ ਦਾ ਸਈਦ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਸਈਦ ਨੇ ਸਮਰਾਜਵਾਦ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਜਮਾਤੀ ਨੁਕਤੇ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਵੱਲੋਂ ਬਸਤੀਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨਿਭਾਈ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਈਦ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੱਛਮੀ ਚਿੰਤਨ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਵੀ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦਾ ਪਿਛਲੱਗ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਫਿਲਮੀ ਆਤਮ-ਕਥਾ

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ

ਓਸੇ ਰਾਤ ਮੈਂ ਇਪਟਾ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਉਹ ਨਾਟਕ ਵੀ ਵੇਖਣ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਸਵੇਰੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਡਰਾਮੇ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ 'ਮਾਂ'। ਕਰਤਾ ਸੀ ਮਾਮਾ ਵਾਰੇਰਕਰ। ਮੂਲ ਮਰਾਠੀ ਤੋਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਨਾਟਕ ਮਾਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵਧ ਨਿਰਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਨਾਟਕ ਦੇ ਅਦਾਕਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਐਸੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਠੀਕ ਬੋਲਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁਜਰਾਤੀ, ਮਰਾਠੀ ਤੇ ਦੱਖਣ ਭਾਰਤੀ ਉਚਾਰਣ ਸੁਣ ਕੇ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਰੇਡੀਓ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਆਪਣੇ ਉਚਾਰਣ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਕਢਣ ਦੀ ਅਣਖੋਂ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਅਦਾਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਬੋਲੀ ਦਾ ਮਾਹਿਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਟੇਜ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਘਟ-ਵਧ ਹੀ ਕੋਈ ਮੇਰੀ ਪਰਖਵੱਟੀ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰਦਾ ਸੀ। ਕੀ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ 'ਜੁਬੈਦਾ' ਦੇ ਪਾਰਟ ਕਰਵਾਉਣੇ ਪੈਣਗੇ? ਸੋਚ-ਸੋਚ ਕੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਬੈਠਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਮੈਂ ਦੁਚਿੱਤੀਆਂ ਵਿਚ ਕੱਟੀ। ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰਾਇਆ ਤਾਂ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਹੋਣ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਪੱਤੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨ-ਲਹਿਣ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ। ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਕੀ?

ਅਖੀਰ, ਇਸੇ ਨਤੀਜੇ ਉੱਤੇ ਪੁਜਿਆ ਕਿ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਸਾਫ ਸਾਫ ਕਹਿ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਮੀਂ ਮੈਂ ਸ਼ਰਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਥਵਾ ਹੋਰ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅੱਬਾਸ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਸੁਭਾਵ ਨੂੰ ਇਹ ਰੁੱਖੀ ਗੱਲ ਮਾਤੀ ਲੱਗੀ ਪਰ ਇਕ ਲੰਮੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲਾ ਦੁਬਲਾ-ਪਤਲਾ ਗੱਭਰੂ ਝਟ ਅਗੇ ਵਧ ਕੇ ਬੋਲ ਪਿਆ, "ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਸ਼ਰਤਾਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹਨ।" ਉਸ ਗੱਭਰੂ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ ਜਸਵੰਤ ਠੱਕਰ ਜਿਸ ਦੀ ਪਿਛਲੇ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਗੁਜਰਾਤੀ ਨਾਟਕ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਦੇ ਹਰਫਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜਾਏਗੀ। ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਅਜ ਸੋਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾਟਕ ਵਿਭਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬੀ.ਏ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਸਵੰਤ ਸ਼ੈਦ (ਸਾਇਦ) ਇਪਟਾ ਦਾ ਸਕੱਤਰ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮੈਂ 'ਜੁਬੈਦਾ' ਦੇ ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਹੀਰੋ ਲਈ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਹੀਰੋ ਦੇ ਛੋਟੇ ਵੀਰ ਦਾ ਰੋਲ ਦੇਵ ਆਨੰਦ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਾਂਭ ਲਿਆ। ਜੁਬੈਦਾ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਲਈ ਅਜ਼ਰਾ ਨੇ ਹਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬੜੀ ਲੰਮੀ ਸੀ- ਤੀਹ-ਪੱਤੀ ਤੱਕ ਜਾ ਪੁਜਦੀ ਸੀ। ਤੇ ਇਪਟਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਂਦਾ। ਸੋ, ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਪਾਤਰਾਂ ਲਈ ਮੈਂ ਈਨ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਵਡੇ ਪਾਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਅਟੱਲ ਰਿਹਾ।

ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਕਿਸ ਭਰੋਸੇ 'ਤੇ ਅੱਬਾਸ ਨੇ ਡਾਇਰੈਕਸ਼ਨ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਛੱਡੀ ਸੀ। ਸਟੇਜ ਦਾ ਮੇਰਾ ਅਨੁਭਵ ਕੇਵਲ ਇਕ-ਦੋ ਕਾਲਜ ਦੇ ਤੇ ਇਕ-ਦੋ ਸਾਂਤੀ ਨਿਕੇਤਨ ਵਿਚ ਖੇਡੇ ਨਾਟਕਾਂ ਤਕ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤਕਾਰੀ ਮਾਤੀ-ਮੋਟੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸਾਂ ਪਰ ਡਾਇਰੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਟੈਕਨੀਕਲ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਕੋਰਾ ਸਾਂ, ਤੇ ਹੁਣ ਤੀਕਰ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਕਲਾਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਹਨੇਰਾ ਪਹਿਲੂ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੋਂ ਖੁਬ ਵਾਕਫ਼ ਸਾਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਘਾਟ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਵਜੋਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਰਿਹਰਸਲਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ

ਅੱਬਾਸ ਦਾ ਨਾਟਕ 'ਜੁਬੈਦਾ'

ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਥਰਾ ਜਿਹਾ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਅਜ਼ਰਾ ਕਹਿੰਦੀ, "ਆਖੋਂ ਝਪਕਾਓ, ਆਖੋਂ ਝਪਕਾਓ, ਬਲਰਾਜ, ਮੁਝੇ ਡਰ ਲਗਤਾ ਹੈ!"

ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਚੁਸਤੀ, ਦਲੇਰੀ ਕੋਈ ਖੁਦਾ-ਦਾਦ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਤੇ ਫਰਤੀਲ ਗੱਭਰੂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਸੁਸਤ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਆਬੋ-ਹਵਾ ਦਾ ਉਸ ਉਪਰ ਅਸਰ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਗੂੰਝਲਾਂ ਤੇ ਬਰੀਕੀਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਦੀ ਇਤਨੀ ਤਾਲੀਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਗਿੱਝ ਸਕੇ। ਏਸੇ ਲਈ ਉਹ ਸਹਿਮ ਜਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਥਰਾ ਤੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸੁਸਤੀ ਜਿਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਦਲੇਰ ਤੇ ਚੁਸਤ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਮਾਤਾ ਜਿਤਨਾ ਅੱਸ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ, ਉਸ ਦੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ

ਜ਼ਰ ਸਕਤਾ। ਬਤਾਈਏ ਮੈਂ ਭੀ ਕਿਆ ਕਰੂੰ?" "ਆਪ ਭਾਤ ਮੇਂ ਜਾਏ।" ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਪੂਰੇ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਨਾਟਕ ਦੀਆਂ ਰਿਹਰਸਲਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਤੇ ਪੂਰੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਮੈਂ ਰਸ਼ੀਦ ਖਾਨ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਿਤਨਾ-ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਮੈਂ ਰੇਡੀਓ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਬਰਾਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਖਲੋਤਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ, ਮੈਂ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਂਦੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹਨਾਂ ਚਪੜਾਸੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢਵਾਇਆ ਪਰ ਮੈਂ ਵੀ ਸਬਰ ਦਾ ਸਾਥ ਨਾ ਛੱਡਿਆ। ਰੇਡੀਓ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਕਾਫੀ ਸਾਖ ਸੀ, ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਦਾ ਅਨਾਉਂਸਰ ਜੋ ਰਹਿ ਕੇ ਆਇਆ ਸਾਂ। ਜੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚੇ ਅਫਸਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਰਸ਼ੀਦ ਖਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸਾਂ ਪਰ ਇੰਜ ਕਰਨਾ ਮੈਨੂੰ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਾ ਦਿਸਿਆ।

ਏਧਰ ਅੱਬਾਸ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸਾਥੀ ਅੱਧ-ਪਚੱਧੀਆਂ ਰਿਹਰਸਲਾਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਨਾਤੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਉੱਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਂਜ ਵੀ ਬਹੁਤਾ

ਪਹਿਨਾਉਣ ਦੇ ਆਹਰ ਅਰੰਭ ਦਿਤੇ। ਕਾਵਸਜੀ ਜਹਾਂਗੀਰ ਹਾਲ ਮਿਊਂਸਿਪੈਲਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਹਾਲ ਵਿਚ ਘੋੜਾ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸਾਫ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਪਰ ਜਸਵੰਤ ਕਿਥੇ ਹਾਰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਸੀ? ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਵਕੀਲ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਗੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਨ 1922 ਵਿਚ ਓਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਸਟੇਜ ਉੱਤੇ ਬਾਂਦਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਬਾਂਦਰ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘੋੜਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਇਜਾਜ਼ਤ ਮਿਲ ਗਈ। ਜਸਵੰਤ ਆਪਣੀ ਧੁਨ ਵਾਲਾ ਮਸਤ-ਮੌਲਾ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਇਪਟਾ ਦੇ ਸਾਥੀ ਉਹਨੂੰ 'ਮੈਡ-ਕੈਪ' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਮੈਡ-ਕੈਪ ਦਾ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਵਿਚ ਭਲਾ ਜਸਵੰਤ ਨੂੰ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ? "ਖੁਬ ਗੁਜ਼ਰੇਗੀ ਜੇ ਮਿਲ ਬੈਠੇਗੇ ਦੀਵਾਨੇ ਦੇ!!"

ਅਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵਾਹ-ਵਾਹ ਘਿਓ-ਖਿਚਤੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬੰਬਈ ਦੇ ਗਲੀ-ਕੂਚਿਆਂ ਦੀ ਖੁਬ ਸੈਰ ਕੀਤੀ। ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਨਾਟਕ ਵੇਖੇ, ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਅੱਬਾਸ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ,

ਖੱਬਿਓ: ਖਵਾਜਾ ਅਹਿਮਦ ਅੱਬਾਸ, ਜਸਵੰਤ ਠੱਕਰ ਅਤੇ ਰਸ਼ੀਦ ਖਾਨ।

ਨੂੰ, ਉਸ ਦੀ ਵਰਿਆਮਤਾ ਨੂੰ ਦਗਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਤਕਨੀਕੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਮੁਨਾਸਬ ਚੋਣ ਉਪਰ ਲਗਾ ਛੱਡਿਆ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਹਰ ਕਿਰਦਾਰ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਐਸੇ ਚੁਕਵੇਂ ਬੰਦੇ ਮਿਲ ਜਾਣ ਜਿਹੜੇ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਪੁੱਜਦਿਆਂ ਹੀ ਠਾਠ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਣ। ਫੇਰ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਭ ਕਸੂਰ ਮਾਫ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਮੀਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਿਰਜ਼ਾ, ਮੁੰਸ਼ੀ ਬੇਦਿਲ, ਸੇਠ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੇ ਖਾਸ ਨਿੰਗਰ ਤੇ ਰੋਚਕ ਪਾਤਰ ਸਨ। ਮੀਰ ਲਈ ਮੈਂ ਅੱਬਾਸ ਦੀ ਬਾਂਗ ਫੜ ਲਈ। ਉਹ ਬੜਾ ਛੁਟਪਟਾਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆਪ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਕਦੇ ਉਸ ਨੇ ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ ਪਰ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਅੱਗੇ ਉਹਨੂੰ ਝੁਕਣਾ ਹੀ ਪਿਆ। ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਲੁਤਫਦਾਰ ਤਲਾਸ਼ ਮੁੰਸ਼ੀ ਬੇਦਿਲ ਦੇ ਪਾਤਰ ਦੀ ਰਹੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਕਾਫੀ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਇਕ ਨਿੰਗਣੇ, ਸੁਕੜਾ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਵੇਖਿਆ। ਮੁੰਸ਼ੀ ਬੇਦਿਲ ਦੀ ਜੀਂਦੀ-ਜਾਗਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀ ਉਹ। ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਾਂ ਰਸ਼ੀਦ ਖਾਨ ਸੀ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ 'ਅਨੁਰਾਧਾ', 'ਗਰਮ ਕੋਟ' ਤੇ ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੀ ਹੋਰ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖ ਚੁੱਕੇ ਹਨ)। ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਵਿਚ ਸਟਾਫ ਆਰਟਿਸਟ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਖੰਭ ਝਾੜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਪੈ ਗਿਆ।

ਰਸ਼ੀਦ ਖਾਨ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਹਾਰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਭੈਭੀਤ ਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਕੁਰਸੀ ਨੇੜੇ ਖਿੱਚ ਕੇ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ: "ਦੇਖੀਏ ਸਾਹਬ, ਨਾਟਕੋਂ ਔਰ ਫਿਲਮੋਂ ਮੈਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੋ ਕਿਸ ਕਦਰ ਤਬਾਹ-ਓ-ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹੂੰ, ਯਿਹ ਏਕ ਲੰਬੀ ਦਾਸਤਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਸਿਰਫ ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਦੇਨਾ ਕਾਫੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਝੇ ਉਨਕੇ ਨਾਮ ਸੇ ਭੀ ਨਫਰਤ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਰੇਡੀਓ ਕੀ ਨੌਕਰੀ ਸੇ ਮੁਝੇ ਬਮੁਸ਼ਕਿਲ ਦੇ ਵਕਤ ਕੀ ਰੋਟੀ ਕਾ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਮੈਂ ਕਿਸੀ ਸੂਰਤ ਖਤਰੇ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਡਾਲ ਸਕਤਾ।"

"ਲੇਕਿਨ ਨਾਟਕ ਮੇਂ ਕਾਮ ਕਰਨੇ ਸੇ ਆਪ ਕੀ ਨੌਕਰੀ ਕੈਸੇ ਖਤਰੇ ਮੇਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕਤੀ ਹੈ? ਦੂਸਰੇ ਲੋਗ ਭੀ ਤੋ ਕਾਮ ਕਰਤੇ ਹੈ?" ਮੈਂ ਕਿਹਾ। "ਯਿਹ ਮੈਂ ਖੁਦ ਬਿਹਤਰ ਜਾਨਤਾ ਹੂੰ।"

"ਲੇਕਿਨ ਆਪਕੋ ਦੇਖਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਅੱਬ ਮੁਝੇ ਇਸ ਰੋਲ ਕੇ ਲੀਏ ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ

ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਸ਼ਤੀ ਨੂੰ ਭੰਵਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਸਵੰਤ ਠੱਕਰ ਮੈਨੂੰ ਸੈੱਟਾਂ ਬਾਰੇ, ਲਾਈਟਿੰਗ ਤੇ ਹੋਰ ਟੈਕਨੀਕਲ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ। ਮੈਂ ਗੋਲ-ਮੋਲ ਜਵਾਬ ਦੇ ਛੱਡਦਾ। ਆਨੇ-ਬਹਾਨੇ ਸਾਠੇ ਤੇ ਅੱਬਾਸ ਕਦੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰਾਜ ਕਪੂਰ, ਕਦੇ ਜੈਰਾਜ, ਜਾਂ ਕੇ.ਐਨ. ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਿਹਰਸਲਾਂ ਵੇਖਣ ਲਈ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦੇ। ਉਹ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਪਰ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਘਾਟ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਭੱਠਾ ਹੀ ਬੈਠ ਜਾਏਗਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਜ਼ਰਾ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਮੁਦਾਖਲਤ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਫੇਰ ਦੁਹਰਾ ਦਿਤੀ। ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਮਾਯੂਸੀ ਦੇ ਆਸਾਰ ਸਾਫ ਦਿਸ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕੇਵਲ ਇਕ ਜਸਵੰਤ ਠੱਕਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਛੋਟਾ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਾਇਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਓਹੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਰਿਹਰਸਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚਦਾ ਤੇ ਹਰ ਨਿੱਕੀ-ਮੋਟੀ ਲੋੜ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦਾ। ਮੇਰੀ ਇਕ-ਇਕ ਹਰਕਤ ਨੂੰ ਉਹ ਕਦਰ-ਦਾਨ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਖੁਲ੍ਹਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਰਾ ਦੋਸਤ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਸਟੇਜ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਉਹ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀਆਂ ਪੇਚੀਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਈਰਾਨੀ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਚਾਹ ਪੀਂਦਿਆਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਬੇਲਗਾਮ ਛੱਡਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਰਦੈ, ਸ਼ਾਦੀ ਵਾਲੇ ਸੀਨ ਵਿਚ ਲਾਝੇ ਨੂੰ ਘੋੜੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਵਾਜੇ-ਗਾਜੇ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲਿਆਵਾਂ। ਬੇਟਰ ਦੇ ਇਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਬਰਾਤ ਦਾਖਲ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ। ਐਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੜਦਾ ਉੱਠੇ, ਤੇ ਕਹਾਰ ਡੋਲੀ ਲਿਆਉਂਦੇ ਦਿੱਸਣ। ਦਰਪੜਦਾ ਸ਼ਹਿਨਾਈ ਵਜ ਰਹੀ ਹੋਵੇ..."

ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਐਤਕੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਜਸਵੰਤ ਮੇਰਾ ਮੌਜੂ ਉਡਾਏਗਾ ਪਰ ਉਹ ਇੰਜ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਉਠਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਅਸਮਾਨ ਤੋਂ ਤਾਰੇ ਤੋੜ ਲਿਆਇਆ ਹੋਵਾਂ। ਮੇਰੇ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨੇ ਏਸ ਖਬਰ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ

"ਚਲੋ, ਹੁਣ ਇਹ ਵੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਣਿਆ ਕੇ ਬਣਿਆ।" ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕੰਨ ਵਿਚ ਮਾਰ ਛੱਡਦਾ ਸੀ। ਜਸਵੰਤ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਕਦੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਾਲਿਟਿਕਸ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਦੋਸਤ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਹੋਰ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੀਦਾ। ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਪਟਾ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਸੁਣਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਅੰਦਰੇ-ਅੰਦਰ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਗੁੱਟਾਂ ਦੀ ਖਿਚੋਤਾਣ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਟ ਉਸ ਉਪਰ ਹਾਵੀ ਹਨ ਪਰ ਕਿਉਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਵੀ ਹਨ, ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਫੁਰਸਤ ਸੀ, ਨਾ ਦਿਲਚਸਪੀ। ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਖੁੱਭਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪਾਤਰ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ, ਕਾਲਜ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਬੁਖਾਰੀ ਵਰਗੇ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਨਾਟਕ-ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਤੋਂ, ਤੇ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਵੇਖੇ ਨਾਟਕਾਂ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਆਈਆਂ। 'ਜੁਬੈਦਾ' ਨਾਟਕ ਭਾਵੇਂ ਚੰਗਾ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਮੰਦਾ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕ ਵਾਂਗ ਵੇਖਦਾ ਤੇ ਸਨਮਾਨਦਾ ਸਾਂ। ਮੇਰਾ ਅਕੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਟਕ ਦੀ ਚੰਗਿਆਈ-ਬੁਰਿਆਈ ਬਾਰੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤਨਕੀਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਹੁਨਰ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਲੇਖਕ ਦੇ ਆਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੂਪ-ਰੰਗ ਦਾ ਵੇਸ ਦੇ ਕੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਨਿਖਾਰਨਾ। ਜਿਹੜੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਰਿਹਰਸਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮੂਲ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਮਨ-ਮਾਨੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਲੇਖਕ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨਾ ਅੱਧਾਰੀ ਹੈ।

ਅੱਬਾਸ ਦੇ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੱਬਾਸ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਫੇਰ ਗੌਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਾ, ਤੇ ਹਰ ਸਵਾਲ ਦਾ ਹੱਲ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਅੱਬਾਸ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਉਪਰ ਅਸ-ਅਸ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਕਹਿ ਲਓ, ਅੱਬਾਸ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਮਣਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਅਨੋਖਾਪਨ, ਇਕ

ਮਨਰੰਜਕ ਲੋਚ ਜੋ ਮੈਂ ਫੇਰ ਹਿੰਦੀ-ਉਰਦੂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਵਿਚ ਘਟ-ਵਧ ਈ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਕਾਸ਼! ਅੱਬਾਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਏਸ ਲਭਤ ਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ! ਉਹ ਸਿਖਰਾਂ ਛੋਹ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਬਾਹਰਹਾਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਤੁਣਕੇ ਦੇਣ ਲਈ ਅੱਬਾਸ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਮਸਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਰਿਹਰਸਲਾਂ 'ਤੇ ਆਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਪਾਤਰ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਕਸ਼ਾ ਮਨ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਲੈਂਦਾ ਸਾਂ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਪਰ ਅਣ-ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਅਣ-ਗੁਤਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਸਖਤ ਗਲਤੀਆਂ ਵੀ ਸਰਜ਼ਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਦੇਵ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਸ਼ੈਦ ਗੁੱਸਾ ਖਾ ਕੇ ਕਦੇ ਮੈਂ ਕਹਿ ਬੈਠਾ, "ਯਾਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਦੇ ਐਕਟਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।" ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਯਾਦ ਸਗੋਂ ਇਹ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਤ ਫਿਲਮ ਕੰਪਨੀ ਵਲੋਂ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ ਬੁਲਾਵਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਚੇਤਨ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਪੂਨੇ ਨਾ ਚਿੰਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਕਾਂਟਰੈਕਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਇਨਕਾਰ ਨਾ ਕਰੇ, ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਅੱਖੀਆਂ ਹੋਣ। ਇੰਜ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵ ਨੂੰ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿਚ ਖੱਕਣ ਲਈ ਮੈਂ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਵੀ ਨਾਸਮਝੀ ਵਿਚ ਆਖੀ ਗੱਲ ਦੇਵ ਨੂੰ ਸਖਤ ਚੁੱਭੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਫਿਲਮੀ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਛਾਲਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਵੈ-ਸੰਜਮ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਐਸੀ ਮੂੰਹੋਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਲਾਕਾਰ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖੇ ਜਾਂ ਹੌਸਲਾ ਪਸਤ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ, ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਡੁੱਧਾ ਦੁੱਖ ਹੈ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਸਨ।

ਸ਼ੋਅ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਚਾਰ ਦਿਨ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਮੁਨਸ਼ੀ ਬੇਦਿਲ ਵਾਲਾ ਮਾਮਲਾ ਹਾਲੇ ਵੀ ਹਵਾ ਵਿਚ ਲਟਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨਾ ਰਸ਼ੀਦ ਖਾਨ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦ ਛੱਡਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸਨ, ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਪਰ ਕਲਾਕਾਰ ਆਖਰ ਕਲਾਕਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਆਖਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹਾਰ ਮੰਨਣੀ ਪਈ ਪਰ ਹੁਣ ਪਾਰਟ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਮੁਨਸ਼ੀ ਬੇਦਿਲ ਸਟੇਜ ਉੱਤੇ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋਏ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣਾ ਪਾਰਟ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਸੀਨ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਾਰਟ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਖੇਡਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗੁਮਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸਗੋਂ 'ਜੁਬੈਦਾ' ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਮੁਨਸ਼ੀ ਬੇਦਿਲ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜ ਗਈ। ਇਤਨੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਕਿ ਚਾਰੇਨਾਚਾਰ ਵਿਚਾਰੇ ਰਸ਼ੀਦ ਖਾਨ ਨੂੰ ਰੇਡੀਓ ਛੱਡ ਕੇ ਫੇਰ ਫਿਲਮਾਂ-ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਖਪਤ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।

ਸ਼ੋਅ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੀਕਰ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਰਹੀ। ਐਨ ਪੜਦਾ ਉੱਠਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੇਤਨ ਨੂੰ ਸਖਤ ਦਮੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਛਿੜ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਮੇਕ-ਅਪ ਕਰਕੇ ਹੀਰੋ ਦਾ ਰੋਲ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਿਹਰਸਲਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਡਰਾਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਅਖੀਰ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਬਚਾਅ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਮੈਂ ਅੱਖੇ ਵੇਲੇ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ ਵੀਰ ਭਸ਼ਿਮ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀਓ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਸ਼ੋਅ ਵਿਚ ਉਹਨੇ ਇਕ ਨਹੀਂ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਨਿੱਕੇ ਕਿਰਦਾਰ, ਮੇਕ-ਅਪ ਬਦਲ ਬਦਲ ਕੇ, ਬੜੀ ਖੁਸ਼ ਅਸਲੂਬੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਏ। ਇਕ ਸੀਨ ਵਿਚ ਉਹ ਮਿਊਂਸਿਪੈਲਟੀ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਲੀ ਦੀ ਲਾਲਟੈਣ ਜਗਾਣ ਆਇਆ ਜਿਸ ਹੇਠਾਂ ਮੁੜਿਆ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਮੀਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਿਰਜ਼ਾ, ਸੇਠ ਸਾਹਬ ਅਤੇ ਮੁਨਸ਼ੀ ਬੇਦਿਲ ਦੀ ਗੱਪ ਗੋਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਾਰਟ ਨਾ ਉਹਨੂੰ ਯਾਦ ਸੀ, ਨਾ ਮੁਨਸ਼ੀ ਬੇਦਿਲ ਨੂੰ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਤੜਿੰਗ ਹੋ ਪਏ। ਉਹ ਝਪਟ ਇਤਨੀ ਸੁਭਾਵਕ, ਸੁਆਦਲੀ ਅਤੇ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਸਿੱਧ ਹੋਈ ਕਿ ਸਦਾ ਲਈ ਡਰਾਮੇ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣ ਗਈ।

ਤਮਾਮ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਆਸ ਤੋਂ ਵਧ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ। ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਐਨ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਜਦੋਂ ਬੈਂਡ ਅਤੇ ਘੋੜੀ ਸਮੇਤ ਲਾਝੇ ਦੀ ਬਰਾਤ ਚੁੱਕੀ ਤਾਂ ਬੇਟਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤਾਤੀਆਂ ਦੀ ਕੜਕਾਰ ਨਾਲ ਕੰਬ ਗਈਆਂ। (ਚੱਲਦਾ)

ਹੋਇ ਇਕਤ੍ਰ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰਿ ਕਰਹੁ ਲਿਵ ਲਾਈ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੈ ਕੇ ਹੋਵਹੁ ਜੋੜੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੈਸਹੁ ਸਫਾ ਵਿਛਾਇ॥

ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਬੇਅੰਤ ਦੁਬਿਧਾ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਹੀ ਕੌਮ ਦੇ ਦਰ ਪੇਸ਼ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਪੈਲਾਟਾਈਨ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵੀ ਸਾਲ 1982 ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਵੰਡੀਆਂ ਵਧੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨੂੰ ਚੋਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਣ ਹਿੱਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਵੀ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਰਟ ਕੇਸ *withdrawal* ਉਪਰੰਤ ਸੀ ਏ ਸੀ (ਸੰਵਿਧਾਨ ਸੋਧ ਕਮੇਟੀ) ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ। ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸੂਝਵਾਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੈਫਰੈਂਡਮ ਰਾਹੀਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਸੋਧਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਕੁਝ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਕਈ ਸੁਹਿਰਦ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਸੀ ਆਈ ਸੀ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਰ ਪੰਥਕ ਸਲੇਟ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਮ ਈ ਸੀ ਵਲੋਂ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਸੀ ਆਈ ਸੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਐਸ ਆਰ ਐਸ ਸੇਵਾਦਾਰ ਫਾਰ ਯੂਨਿਟੀ ਐਂਡ ਹਾਰਮਨੀ ਵਲੋਂ ਡਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ, ਡਾ. ਇੰਦਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ, ਸ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੀਣ ਅਤੇ ਸ. ਦਿਲਬਾਗ ਸਿੰਘ (ਸਾਰੇ ਬੋਰਡ ਉਮੀਦਵਾਰ) ਅਤੇ ਸ. ਅਮਰਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਸੀ ਆਈ ਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ) ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਕੁਝ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਪਰ ਪੰਥਕ ਸਲੇਟ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਉਣ 'ਤੇ ਬਜਿੱਦ ਰਹੇ।

ਹੇਠਾਂ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਗਤੀ ਸਦਭਾਵਨਾ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਮੁੱਦਈ ਡਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ, ਡਾ. ਇੰਦਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ, ਸ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੀਣ ਅਤੇ ਸ. ਦਿਲਬਾਗ ਸਿੰਘ (ਸਾਰੇ ਬੋਰਡ ਉਮੀਦਵਾਰ) ਅਤੇ ਸ. ਅਮਰਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਸੀ ਆਈ ਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ) ਨੂੰ ਵੋਟ ਪਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਓ ਜੀ।

ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ

ਉਮੀਦਵਾਰ

Proposals put forth in February 27th, 2022 meeting	
Nominees: Dr. Amritpal Singh Anand Dr. Inderbir Singh Gill, Gurpreet Kaur, Sarabjeet Singh Reen, Dilbagh Singh, Amardev Singh (for CIC)	Nominees: Jairam Singh Kahlon, Tarlochan Singh Multani, Lakhbir Singh Sandhu, Achhar Singh, Shivinderjit Singh, Karamjit Singh (for CIC)
Proposal #1: Use Parchee (random selection) to select five names out of ten candidates for the Board and use the same process to fill one CIC vacancy out of two candidates.	Proposal #1: Unconditionally accept all six above candidates from this group, for five vacant positions in the Board, and one in CIC.
Proposal #2: Invite two members each from both groups. Use random parchee to fill fifth board position (out of remaining six candidates for the BOARD) and one random parchee for the CIC position.	Proposal #2: Same as #1 above, except that the position of treasurer will be given to one of the three non-retiring Board members from the other group.
Proposal #3: Invite two members from one group and three from the other for five Board positions. Any group can pick either option. Those with three new candidates can pick Religious Secretary and Executive Secretary positions. Those with two new members can pick President and Treasurer positions.	
Proposal #4: Same as #1 above except random parchee would be of the group. Group can assign any name to the parchee later.	
Proposal #5: Same as #4 above with CIC position given to the group that has fewer members in the Board.	

**SRS Sevadaars
For Unity & Harmony**

Please vote and support in the SRS elections on Sunday April 3, 2022.

**ਏਕਤਾ ਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਲਈ
ਐਸ ਆਰ ਐਸ ਸੇਵਾਦਾਰ**

3 ਅਪ੍ਰੈਲ 2022 ਨੂੰ ਪੈਲਾਟਾਈਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਹਿਬ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਕੀਮਤੀ ਵੋਟ ਪਾਓ ਜੀ।

B.O.T. ਬੀ. ਓ. ਟੀ.

---

1 Dr. Amritpal S Anand

2 Dr. Inderbir Singh Gill

4 Gurpreet Kaur

6 Sarabjeet Singh Reen

9 Dilbagh Singh

ਡਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ

ਡਾ. ਇੰਦਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ

ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੀਣ

ਦਿਲਬਾਗ ਸਿੰਘ

---

1 Amardev Singh

**ਸੀ. ਐ. ਟੀ.
ਅਮਰਦੇਵ ਸਿੰਘ**

ਅਪੀਲ ਕਰਤਾ: ਅਮਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬਦੇਸ਼ਾ, ਡਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ, ਡਾ. ਇੰਦਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ, ਸ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੀਣ ਅਤੇ ਸ. ਦਿਲਬਾਗ ਸਿੰਘ।